

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

GODINA XXI. - OŽUJAK-TRAVANJ 2011. CIJENA 25 KN BROJ **228-229**

Sretan Uskrs!

OVAJ DVOBROJ SAMO JE PREDAH – IDEMO NAPRIJED!

Kad neki časopis izlazi redovito svakog mjeseca, i tako dvadeset godina, tada zaslužuje da se i nadalje održi na životu. Da nije dostoјan dalnjeg življenja, već bi mu odavno presudili sami čitatelji. Tako ja razmišljam o trenutnoj situaciji našeg mjeseca. Tijekom dvadeset godina života i čovjeku je ponekad potrebna terapija i pomoći kako bi prizdravio, opet stao na noge i nastavio stvarati.

Poštovani čitatelji, naš „Politički zatvorenik“ nije bolestan nego siromašan, nisu mu potrebni medikamenti već novac za nužne životne troškove - tiskanje i poštarinu - kako bi svakog mjeseca dospio u vaš poštanski sandučić. Kao što ste mogli i sami ocijeniti naš list je do dana današnjega održao zavidnu kvalitetu i aktualnost, pa prema tome nije u krizi uobičajenoj za mnoge časopise koji su se zbog toga morali ugasiti. Stoga i ovom prilikom odajem priznanje i zahvalnost svim članovima naše udruge, ali još više stalnim suradnicima, koji svojim tekstovima obogaćuju stranice našeg mjeseca godinama bez ikakve naknade, vjerujući da rade za opće dobro.

Mi nismo izgubili pretplatnike zato što čitatelji nisu zadovoljni uređivačkom politikom našeg lista, nego prirodnim odljevom članstva - pretplatnika. Svake godine broj bivših političkih uznika se osjetno smanjuje, pa tako i broj naših pretplatnika. Do prije tri godine izlaženje našeg glasila financijski se pokrivalo isključivo pretplatom naših članova, dok danas za podmirenje troškova trebamo svakako financijsku potporu, kakvu smo do ove godine povremeno dobivali od države (čitaj: Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi). Nažalost, s manjim brojem pretplatnika poklopila se i gospodarska kriza u kojoj nam je uskraćena državna finansijska potpora. Suočeno s opasnošću gašenja lista, na posljednjoj je sjednici Vijeće HDPZ-a odlučilo, da do dalnjega „Politički zatvorenik“ izdajemo kao dvobroj. Sve podružnice naše udruge preuzele su obvezu povećati pretplatu animiranjem djece, rodbine i prijatelja, te osigurati donacije i oglašavanje u listu.

Proteklih godina smo sudjelovali na svim natječajima, gdje po sadržaju naših aktivnosti pripadamo. Kao i sve ostale nevladine udruge, redovito smo se natjecali za potporu Nacionalne zaklade za civilno društvo. No, sada je već sasvim izvjesno, da nas Nacionalna zaklada redovito odbija samo zbog naše domoljubne orientacije. Pošto je „Politički zatvorenik“ jedini časopis u Hrvatskoj koji se bavi tematikom političkih uznika u totalitarnim režimima, ali i općenito stradanjem hrvatskog naroda do naših dana, pokucali smo za pomoći na vrata Vlade Republike Hrvatske i nekoliko ministarstava. Predstavili smo se kao udruga čiji članovi nisu nikada vikali ispod prozora na Markovu trgu, ali jesu itekako tražili promjenu naziva trga ispred Hrvatskog narodnog kazališta, pa pomislih, možda je to jedan od razloga, da po sadržaju aktivnosti ne spadamo ni u jedno ministarstvo države Hrvatske za koju smo robijali u jugoslavenskim komunističkim kaznionicama.

Poštovani prijatelji našeg lista, dužan sam se ispričati, što će mjesecnik do finansijske konsolidacije izlaziti kao dvobroj. Vjerujem, ne više od pola godine. Kako bismo taj rok smanjili i osigurali redovito mjesечно izlaženje, apeliram na vas pretplatnike, da nam pomognete preživjeti ovu kriznu godinu. Najviše što možete učiniti za naš list jest, da svatko od Vas pribavi novog pretplatnika.

A upravo u trenutku kad sam dovršavao ovaj tekst, primih obavijest, kako će zahvaljujući skrbi i dobroti Podružnice Dubrovnik naš „Politički zatvorenik“ u svibnju opet izići kao mjesecnik, čak i nešto ranije nego što je uobičajeno. Uz potporu priložena je samo kratka poruka: **Bez našeg mjeseca daljnji život Podružnice Dubrovnik nema smisla.** Sapienti sat!

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVА
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

<http://www.hdpz.t-com.hr>

SLABA UTJEHA

Uvrijeme kad se ovaj broj *Političkog zatvorenika* nađe u rukama čitatelja već će biti poznata presuda generalima Gotovini, Markaču i Čermaku. Danas je ne znamo, ali je se pribavljamo. I presude i njezinih psiholoških i političkih posljedica.

I ništa na tome ne može promijeniti utješna pilula koja nam se nudi u obliku naznaka da bi moglo doći do progona trebinjskoga kamiondžije Božidara Vučurevića, koji je za razaranjem Dubrovnika čeznuo strašeu primitivca koji ni pod koju cijenu ne može podnijeti nešto što nadilazi njegove predodžbe o ljepoti, a kamoli kulturnu nadmoć svoga susjeda.

Ništa na tome ne može promijeniti ni nagovještaj da će Njemačka izručiti Hrvatskoj razbojnika sitnog zuba kakav je stanoviti Renato Petrov, koji je zbog vrlo zdušnoga i vrlo brutalnog sudjelovanja u pokolju svojih sunarodnjaka Hrvata (!) u Škabrnji osuđen u odsutnosti na dvadeset godina zatvora.

Ništa ne će promijeniti ni zakašnjeli progon organizatora ubijanja i mučenja hrvatskih branitelja i civila zatočenih u srpskim logorima 1991./92. i kasnije, jer nam je svima jasno da jedna slaba, bojažljiva i bezlična vlada – kadra jedino tapkati za događajima – nemajući osjećaja za nacionalne potrebe niti vizije nacionalnih ciljeva, na taj način hoće amortizirati najavljenе prosvjede nekih braniteljskih skupina i ogorčenje skoro cijelog naroda.

Da je vlast i njezinim servisima (poput državnog odvjetništva) doista do progona tih zločinaca, ne bi se čekala sredina 2011., ne bi se o stradanjima hrvatskih robijaša šutjelo dvadeset godina, ne bi se za račun Beograda i Bruxellesa podilazilo Borisu Tadiću i sličima. Jer, potegnuti u ovom trenutku to pitanje znači iznova vrijeđati zatočene i mučene, iznova ih pretvarati u instrument jeftine političke trgovine.

A ako su nam Vučurević, Petrov, Aca Vasiljević i njima slični uopće važni, onda su važni – čak i više od one elementarne potrebe da pravda bude zadovoljena – po tome što će nas ponovno podsjetiti na prave plodove jugoslavenske ideologije, na nužne posljedice misli da Hrvati i Srbi trebaju živjeti u istoj državi. Dok su ta dva naroda živjela odvojeno, nije među njima bilo sukoba; onog trenutka kad ih se sililo da žive skupa, uvijek je završavalo pokoljima. A general Gotovina i ostali optuženi pripadnici Hrvatske vojske najjasnija su osuda jugoslavenstva, i očito je da upravo zato plaćaju cijenu za sve nas.

Međutim, misliti da će time, osudom generala Hrvatske vojske, biti slomljen hrvatski otpor neprirodnim državnopravnim rješenjima, da će se time podržati hrvatski otpor ideologiji Velike Srbije odnosno Jugoslavije, račun je bez krčmara. Unutarnje sile koje rađaju tim otporom snažnije su od aktualnih gospodara zagrebačkih bregova što se ponose puzanjem pod tuđim stolovima, one su moćnije od ikakvih svjetskih središta moći, one nadilaze svakog pojedinca.

Zato se ljuto varaju oni koji misle kako će obuzdati te sile i staviti ih u svoju službu. Ma kako to patetično zvučalo, Hrvatska je nadživjela i Khuena i Pribićevića, i Broza i Bakarića, nadživjela je Račana, Mesića i Sanadera, pa će nadživjeti i Josipovića i Jadranku Kosor. Nadživjet će i presude kojih se bojimo; i možda one ne urode samo nevoljom. Možda iz njih naučimo ono što smo trebali davno naučiti. A izbori koji slijede i predstojeći referendum o pristupu Europskoj uniji, prva su prigoda da se po kaže do koje smo mjeri (još) spremni trpjeti poniženja i udarce: oni koju sudjeluju u ponijavanju Hrvatske ne zaslužuju hrvatske glasove.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

MASKE I MAŠKARE	4
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
ODRAZI TOTALITARIZMA U UMJETNOSTI I IZOBRAZBI	8
<i>dr.sc. Renata KNEZOVIĆ</i>	
KRONOLOGIJA	
PRAVAŠTVA (II.)	10
<i>Mladen KALDANA</i>	
RAĐANJE EUROPE (IX.)	13
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
VOJSKOVOĐA SVETOZAR pl. BOROEVIC: HRVATSKI PRAVOSLAVAC U BORBİ PROTIV BALKANIZACIJE HRVATSKE (III.).	17
<i>Mladen KALDANA</i>	
ŽRTVE POSUŠKOGLA KRAJA TIJEKOM DRUGOGA SVJETSKOG RATA I PORAĆA	20
<i>Ivica KARAMATIĆ</i>	
SESTRA ŽARKA IVASIĆ – MUČENICA SVOGA ZVANJA	22
<i>Sr. Veronika POPIĆ</i>	
OD IMOTSKE GIMNAZIJE DO GOLOG OTOKA (VII.).	24
<i>Dinko JONJIĆ</i>	
NASTANAK ORGANIZACIJE "TIHO" 1957. GODINE: SVJEDOČENJE UTEMELJITELJA	29
<i>Dr. Radoslav MARIĆ</i>	
RAZMIŠLJANJA O STARENJU I STAROSTI	44
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
IN DIESER AUSGABE	55
IN THIS ISSUE	56

VERBA VOLANT...

POUZDAN RECEPT ZA OPSTANAK BOSNE I HERCEGOVINE (I.)

«U Bosni nije bilo Srba i Hrvata, ne samo u srednjovjekovnoj Bosni, već i u periodu osmanske uprave. (...) Kada je riječ o hrvatiziranju Bošnjaka katolika, treba poći od Prvog hrvatskog katoličkog kongresa odražanog u Zagrebu od 3. do 5. septembra 1900. godine. (...) Zašto u Bosni katolici Hrvati, pravoslavni Srbi i muslimani Bošnjaci, a svi govorimo istim jezikom, ne bi mogli biti politička državljanska nacija Bosanci i to upisati u Ustav BiH! Kao što je Belgija nacionalna država Belgijanca, zašto Bosna i Hercegovina ne bi bila nacionalna država Bosanaca! Ali, za taj obrat u nacionalnoj i državnoj politici, sve tri etničke zajednice trebaju se okrenuti prema svojoj državi Bosni i Hercegovini, kao svojoj jedinoj domovini, i ne smatrati svojom materom Tursku, Hrvatsku i Srbiju.»

«**Dr. Omer Ibrahimagić, profesor ustavnog prava: Bosna i Hercegovina je nacionalna država Bosanaca**, Dani, Sarajevo, br. 714, 18. veljače 2011.»

*

POUZDAN RECEPT ZA OPSTANAK BOSNE I HERCEGOVINE (II.)

«"Bosne i Hercegovine će biti, bez obzira na to tko će u njoj biti. Onima kojima se ova zemlja ne svida, najbolje bi bilo da odu iz nje. To je njihovo pravo, kao što je pravo i nas koji ovdje želimo ostati da radimo za dobro i suživot", rekao je fra Luka Markešić za Radio FBiH.»

(www.hrvatskarijec.com, Sarajevo, 20. ožujka 2011.)

*

ISTRIJANSKO BRATSTVO PO ORUŽJU

«Operaciju „Oluja” i ono što je sledilo potom, **Skoti** [Giacomo Scotti] je opisao u formi dnevničkih zapisa nastalih između 4. avgusta 1995. i 9. februara 1996. godine, a u kojima je, kao supitni posmatrač i pisac izraženog nerva za detalj, kombinovao navode iz javnosti malo poznatih izveštaja međunarodnih organizacija na terenima Republike Srpske Krajine, svedočanstva stradalnika, počinilaca zločina i političkih stratega tih zločina, kao i izvode iz medija, da bi nazigled kroz suvoporno nizanje činjenica ispisao istinsku, dramatičnu i tragičnu fresku zapanjuju-

jućeg zločina koji se odigravao pred licem sveta, za koji je taj isti svet dok je trajao egzodus Srba iz Krajine pokazivao interesovanje, da bi ono ubrzo prestalo, pošto „Krajina nije više vest”. (...) „Tako neki ljudi sutra neće moći da se prave da ne znaju, da ne poznaju istinu i neće moći da kažu kako se ne osećaju krivima zbog toga što nisu znali”, napisao je Đakomo Skoti, a njegova knjiga na izvanredno uverljiv način pokazuje kako je veliko pregnuće ovog piscia imalo svoj duboki, dalekosežni smisao, koji se potvrđuje i danas, petnaest godina pošto je knjiga objavljena u izvornom izdanju. Suočen s raznim detaljima koji su u njoj izneti, čitalac zaista zanemi, znajući da se operacija „Oluja” i danas u Hrvatskoj slavi i uzrokuje ponedjeljku odlučujuće „pobede” u ratu za sticanje hrvatske nezavisnosti.»

(**Slobodan Kljakić, »Sačuvano sećanje na prečutane zločine»**. U povodu predstavljanja Scottijeve knjige *Hrvatska operacija Oluja. 'Oslobodenje' Krajine i etničko čišćenje Srba, u Beogradu*, Politika.online, 7. veljače 2011., srp.)

*

KAKO SHVAĆATI MISLI BIVŠEG VELEPOSLANIKA MONTGOMERYJA?

«**William Montgomery**, nekadašnji ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Hrvatskoj i Srbiji [i povremeni kolumnist raznih novina u «regionu», među njima i izdanja EPH, op. prir.] na platnom je spisku Srpske napredne stranke, frakcije koja se odvojila od Srpske radikalne stranke **Vojislava Šešelja**. Na osnovu konsultantskog ugovora koji su potpisali Montgomeri i [Tomislav] Nikolić, kontroverzni bivši diplomata mjesečno dobija 7.500 eura kako bi ovoj srbjanskoj partiji omogućio 'kroz demokratski proces pobedu na predstojećim općim i lokalnim izborima'.»

(**Dani**, Sarajevo, br. 714, 18. veljače 2011., bos.)

*

NAPOKON BOBU BOB, POPU – POP

«**JL: Profesor Banac kaže kako je besmislica da današnje Hrvatske ne bi bilo bez 'antifašističkog pokreta'.**

A. REBIĆ: Slažem se, da nije bilo balkanskog krvavog antifašizma, Hrvatska ne bi nikad došla pod čizmu Titove Ju-

goslavije. Ostvarila bi se neka nova, demokratska hrvatska nezavisna država.»

(**Adalbert Rebić, »To je bio najgori oblik socijalističke revolucije»**, Jutarnji list, br. 4527/13, 14. veljače 2011.)

*

SHIT OF THE DECADE: DEMOKRACIJA NA MESIĆEVSKO-GADAFIJEVSKI NAČIN

«Teško mi je **Gadafija** vezati uz nalog za pucanje u demonstrante. Koliko ga znam, oslobađao je one koje bi sudovi kažnjavali zbog toga što su mu se protivili. Libija bi morala smoći snage da utvrdi tko je naložio ubijanje demonstranata.»

(**Stipe Mesić** u Jutarnjem listu br. 4535/XIII., 22. veljače 2011.)

*

JERGOVIĆ PROTIV VISKOVIĆA: NA RUBU JEDNE KRUHOBORAČKE POLEMIKE

«...O **Bogišićevu** [Vlaho Bogišić, op. prir.] opusu, kako literarnom tako i znanstvenom, priznajem ne znam ništa, ukoliko on uopće postoji. Pamtim ga kao sekretara Književne omladine Hrvatske, kao ukočenog partijskog cenzora iz osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, kao neinteligentnog momka kojeg je Partija gurala na partijske zadatke u Polet, Studentski list i Quorum. Isti nagon za opstankom, ista pravovjernost i iste kvalifikacije osigurale su mu i današnje mjesto ravnatelja Leksikografskog zavoda, na koje ga je ubacio Jergovićev intimus **Ivo Sanader**.»

(**Edo Popović**, »Zašto mi je Milenko Jergović uglavnom smiješan»), Vjesnik, Zagreb, 1. veljače 2011.)

*

PROTOSINDELOVO EVANĐELJE

«Pravoslavna crkva nikad ne može da blagosilja ono što nije stvorio Bog, a definitivno crnogorsku naciju nije stvorio Bog nego je ona plod ljudskih sujeta i slabosti, a generalno je tvorac crnogorske nacije zapravo davo u suštini stvari.»

(**Protosindel Nikodim Bogosavljević**, sveštenik Srpske pravoslavne crkve - mitropolije crnogorsko-prirodarske, www.medio.rs, Banja Luka, 29. ožujka 2011., srp.)

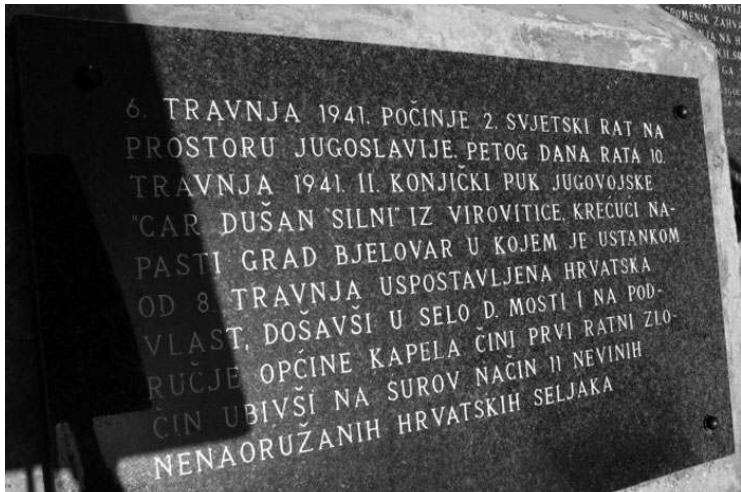
SEDAMDESET GODINA: 1941. – 2011.

Kronologija je poznata: porobljeni su jedva dočekali trenutak kad će srušiti vrata tamnice. Da se na to nisu odvazili, ne bi zaslužili da ih se zove ljudima: 8. travnja 1941. u Bjelovaru je proglašena hrvatska država, na svakom pedlju Hrvatske vrije, desetog travnja u Zagrebu se zbilo proglašenje koje će imati državnopravne i političke posljedice. Zvonila su zvona mimo reda i običaja: događaj je nadjačao osjećaj pokornosti. No, slavlje je plaćeno krvlju: više od tri stotine Hrvata ubijeno je tijekom Travanskog rata, do kapitulacije jugoslavenske vojske 17. travnja 1941. godine. Padalo se kao snoplje, od Makedonije do Srijema, od Drave do Kvarnera i Konavala. Nikad se o tim žrtvama nije kazala ni riječ u školskim udžbenicima, ne spominju se one u medijima, ne sjećaju ih se profesionalni čovjekoljubci, šuti o njima i službena, profesionalna historiografija koja se više obazire na jasle i ministarske dozname, negoli na činjenice.

A istoga tog desetog travnja u selu Donje Mosti kod Bjelovara pripadnici II. konjičkog puka *Car Dušan Silni* Jugoslavenske vojske pobili su jedanaest mirnih hrvatskih seljaka. Još dvadeset dva Hrvata smrtno će stradati u bjelovarskoj okolini do 25. travnja 1941. godine. Slijedila je retorzija koju je bizantolog **Ivo Goldstein** (u slobodno vrijeme mikrobiolog, nukelarni fizičar, jezikoslovac, povjesničar umjetnosti, književni kritičar, glazbeni teoretičar, nogometni pedagog itd., ukratko – polihistor kojemu je dorastao jedino legendarni splitski *Pajdo*), opisao ovako: «Već 27.-28. travnja u Gudovcu kod Bjelovara ustaše su učinili prvi masovni zločin: kao odmazda za **neke incidente** u bjelovarskom kraju strijeljano je 196 Srba muškaraca iz toga sela i okoline» (I. Goldstein, *Hrvatska povijest*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008., 382.). Ničim izazvani, nemotivirani po-

kolj tridesettri seljaka Goldstein *objektivno* i *znanstveno* naziva «nekim incidentom». Svrha te cinične formulacije je jasna: stravični pokolj skoro dvije stotine Srba nije brutalna, neprimjerena i osude vrijedna retorzija razbješnjene i ponižene svjetine koja pomišlja da je došlo vrijeme

kon!) predvodila dva biskupa – bjelovarsko-križevački **mons. Vjekoslav Huzjak** i varaždinski **mons. Josip Mrzljak** – onda će tu činjenicu, da u nazočnosti velikog broja građana dva biskupa mole za žrtve, prešutjeti – doslovno prešutjeti! – svi «nacionalni» mediji: ne će snimku prikazati nijedna «nacionalna» televizija, ne će događaj biti popraćen bilješkom na teletekstu, ne će vijest zaslužiti ni redka u «velikim» tiskanim medijima. Kao da svečanost predvode dva kapelana, negdje Bogu iza leđa! Takva šutnja, svakomu je jasno, ne može biti slučajna; ona mora biti dogovorenna i svjesna, ona mora sadržavati *dolus*, zlu nakazu da se prešuti istina, upravo zato da bi se, poput Goldsteina, sve moglo svesti na «neke incidente» (i po potrebi citirati nepostojeće izvore, navoditi napisanu literaturu, uz druge slične *znanstvene* metode i tehnike). Dio je to strategije kriminaliziranja prava Hrvata na vlastitu državu. No, uza sav taj škrug zubi, Hrvatska postoji. Treba li veće kazne od te, ima li većega slavlja od toga, pitaju li tisuće hrvatskih žrtava trajniji spomenik...? (J.)•

6. TRAVNJA 1941. POČINJE 2. SVJETSKI RAT NA PROSTORU JUGOSLAVIJE. PETOG DANA RATA 10. TRAVNJA 1941. II. KONJIČKI PUK JUGOVJSKE "CAR DUŠAN SILNI" IZ VIROVITICE, KREĆUCI NA PASTI GRAD BJELOVAR U KOJEM JE USTANKOM OD 8. TRAVNJA USPOSTAVLJENA HRVATSKA VLAST, DOŠAVŠI U SELO D. MOSTI I NA PODRUČJE OPĆINE KAPELA ČINI PRVI RATNI ZLOČIN UBIVŠI NA ŠUROV NAČIN II NEVINIH NENAORUŽANIH HRVATSKIH SELJAKA

Spomen-ploča u selu Donje Mosti

kad ona ima pravo krojiti pravdu, nego smišljeni, nemotivirani i isplanirani dio genocida. Na takvoj laži svaka druga postaje moguća.

A kad su ove godine 10. travnja nad grobovima pobijenih i prešućivanih hrvatskih žrtava komemoraciju (napo-

Biskupi Huzjak i Mrzljak predvode komemoraciju 10. travnja 2011.

MASKE I MAŠKARE

Korizma je vrijeme suzdržavanja od svih mogućih poroka, vrijeme molitve, poniznosti i promišljanja o sebi i o drugima. To je vrijeme približavanja čovjeka Bogu i čovjeku čovjeku. No, u vremenu kojem u živimo, čovjek se sve više udaljava od načela zajedništva, žrtve i dobra, i sve više je podložan egoističkim nagonima. Obični „mali“ ljudi koji skromno i normalno žive svoj život, zarobljenici su svakodnevnih interesnih sukoba takozvane političke i društvene elite. Stoga se nameće pitanje: komu ćemo se prikloniti? Po nekom prirodnom zakonu, po zakonu srca, trebali bismo se svrstati na stranu pravde. Ali koje pravde? Kako je prepoznati?

Predkorizmenom vremenu prethodilo je kratko vrijeme karnevala i maškara. Ta prastara ljudska potreba da se čovjek maskar na trenutak preoblikuje u nešto drugo ili nekoga drugog sigurno ima neki smisao. Zamaskirana traumatična stvarnost vjerojatno je odmorište od tegoba stvarnosti. Ali maska ne može biti trajna poruka niti trajna zaštita realnog identiteta. Iznimka od tog pravila su hrvatski SAB-ovci, odnosno bivši SUBNOR-ovci, koji su se kao takvi maskirali u – antifašiste.

Dakle, ta njihova lažna antifašistička maska postala je trajno obilježje. Tako kamflirani, oni su prometnuti u ustavno, politički i medijski respektabilni društveni čimbenik koji se, gle sramote, etabliira čak do razine zasluga za stvaranje hrvatske države. A istina je potpuno suprotна. Nitko, baš nitko nije toliko prezirao i mrzio i sam pojam hrvatske države kao pripadnici SUBNOR-a. Oni su bili uvijek prvi na braniku Jugoslavije i vodili trajnu borbu protiv tzv. hrvatskog nacionalizma.

Da je ta društvena skupina jedna posve zaštićena vrsta, treba li drugi dokaz nego afera Boljkovac – Manolić – Bulat. Kada je novinar **Zvonimir Despot** objavio serial o zločinima nakon Drugog svjetskog rata, u kojima bi glavnu ulogu mogao imati taj trojac, svi su se uzbunili, osim političkog i pravosudnog sustava. A onda je uslijedila snažna reakcija „crvenih“ medija i vrha države (predsjednik **Josipović**) koji njihove eventualne zločine kompenziraju tobožnjim zaslugama za stvaranje hrvatske države. Takav način obrane je svjetski presedan. Treba li se možda, komparacije radi, spomenuti neviđene medijske hajke na generale **Gotovinu**,

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

Norca, Glavaša, Merćepa i druge hrvatske branitelje?

Predsjednik se, kao ni bilo tko iz hrvatske ljevice i njihovih medija nije sjetio da eventualne njihove zločine relativiziraju njihovim zaslugama za stvaranje hrvatske države. Ne kanim pisati obrane istaknutim hrvatskim braniteljima, ali moram podsjetiti na ushit hrvatske medijske fu-kare koja je salvama pohvala popratila Norčevu presudu, a sutkinju koja mu je izrekla presudu podigli na pijedestal nacionalne heroine. Glavaš, kao metafora obrane Osijeka i istočne Hrvatske nije pronašao niti jednu jedinu riječ podrške u cijelokupnomy hrvatskom političkom establišmentu, iako i ptice na grani znaju da mu je optužnica i presuda utemeljena na svjedočenju dviju bolesnih osoba. Mislim da je nakaradno uspoređivati slučajeve heroja Domovinskog rata sa zločinima koji se vežu uz imena Boljkovac – Manolić – Bulat s obzirom na povjesni kontekst. Prvi su branili svoju zemlju i ako postoji dokazana njihova krivnja, olakotna okolnost mogla bi im biti – obrana zemlje. Ali ne! Slučaj Boljkovac i drugovi nije bio u funkciji obrane zemlje nego je to bio klasičan obrazac osvetničkog ubijanja ljudi u razdoblju mira. Ova kratka komparacija iskazuje moralnu razinu onih koji vode i oblikuju zemlju i narod.

Ponavljam pitanje: komu se prikloniti? „Boljkovčevi i Manolićevi“ klonovi permanentno podgrijavaju tihu revoluciju, koristeći se podmetnjima, lažima i bezbrojnim scenarijima za destabilizaciju zemlje. Shvatili su da su im mediji najubojitije oružje, zato ih koriste maksimalno. Pošto je to u njihovim rukama, imaju mogućnost zaštiti Boljkovca, isto tako mogu organizirati npr. facebook uličnu revoluciju gdje društvenu subkulturu potpaljuju jeftinim opijatima i prigodnim parolama za rušenje „Jace“. Isto tako potpaljuju dio seljaka, radnika, ribara, studenata i tako dalje. A program im je: „Dolje sve“. Oni su programirani da ruše, a hijene čekaju u zasjedi. Njima je bitno gorivo, a ne objekt ili subjekt rušenja, jer oni ruše „sve“.

A tko im daje gorivo? Ne treba jako mozgati. „Dolje sve“ ne znači srušiti vladu, jer scenarij ponuđen ulici glasi otpri-

like: „Ova je zemlja smisljena na lopovluku, nastala u lopovluku i zato je sada lopovska. Lopovska je bila prije Oluje i poslije Oluje pa je tim slijedom ostala lopovska do danas“. I dalje: „Prosvjedi su dokazali da je država kao projekt doživjela debakl, da je moralno havarirana i da se za dva desetljeća nije makla od pred-demokratskog musavog svinjca. Građani su izrekli pravorijek: Nakon 20 godina ova zemlja je jedan veliki neuspjeh.“ Treba li biti idiot pa povjerovati da su ove javno izrečene riječi putokaz za rušenje nesposobne vlade, a ne – države?

Pošto su ulični „jaganjci utihnuli“, gdje su sada autori panegirika njihovo „svetoj misiji“ rušenja vlasti. Hoće li ulični voda takozvanih Hrvatskih laburista **Dragutin Lesar**, koji ima radnog staža isto toliko koliko i **drug Tito**, sam samcat rušiti vladu pošto su mu se fejsbukovci umorili ili im je ponestalo goriva. Lesarovi ideološki istomišljenici zbijeni u tzv. „kukuriku“ savezu, imaju nešto raskošniji program. Oni osim rušenja vlasti nude još i program preuzimanja vlasti. I ništa više. Mediji koji prate njihovu ambiciju, hrvatskom puku nude budućnost u najavi horor-poruka čak s fotografijama budućih članova vlasti. Ako je vjerovati jednomu novinskom tekstu koji donekle ohrabruje, teško da ta horor-proricanja mogu uspjeti, iz vrlo jednostavnog razloga: među ponuđenim kandidatima teško se može naći nekoga protiv koga se ne vodi neki kazneni postupak.

Ta činjenica nije njima nikakva prepreka. Oni svakodnevno urlaju da hoće vlast. Pa ako je sudbina da je i zadobiju, nije pošteno da nas unaprijed plaše kako ćemo „živjeti“ skupa s npr. **N. Zgrebec**, **N. Stazićem**, **M. Opačić**, **Z. Milanović**, **R. Čačićem**, **D. Kajinom**, **I. Jakovčićem**, **Ž. Jovanovićem** itd. Stvarno, zašto nas plaše unaprijed? Strah je opravдан, jer povijest nas uči da kolektivno tijelo, tj. masa, nema neko osobito pamćenje. Činjenica je da mediji oblikuju volju „stada“. Zato, bez obzira na to koliko najava političke zamjene predstavljenim likovima zvuči zastrašujuće, ona je moguća. Jedini mogući pozitivni učinak toga scenarija mogla bi biti pouka da velike zablude koštaju puno, ostajući jedino u funkciji povijesne opomene. Da se ne ponovi.

POLOŽAJ HRVATSKIH BUNJEVACA – PRAVA SLIKA HRVATSKO-SRPSKIH ODNOŠA?

Veliki broj hrvatskih intelektualaca i javnih radnika iz Vojvodine uputio je 14. veljače 2011. godine otvoreno pismo predsjednicima Srbije i Hrvatske, predsjednicima vlada i parlamenta te drugim visokim političkim i kulturnim dužnosnicima u dvjema državama, stajući u obranu hrvatskog identiteta Bunjevaca koji žive u Autonomnoj Pokrajini Vojvodina, što je još u sastavu Republike Srbije.

Ističu u tom pismu da se ponovno intenziviraju planski i smisleni pokušaji državnih vlasti u Srbiji, koji su «*usmjereni na denacionalizaciju dijela hrvatske nacionalne manjine u Vojvodini pružanjem pune stručne i logističke potpore sada već poodmaklomu institucionalnom zaokruživanju samosvojne bunjevačke etničke skupine, stvaranju manjinske identitetske infrastrukture, medijskoj promidžbi, osiguranju prostora za nesmetani rad, toleriranju zlouporaba pri formiranju popisa birača te jezičnoj standardizaciji bunjevačkoga govora*». Dok se odvija taj proces, srpske državne vlasti, ističu potpisnici, «*istodobno uskraćuju sličnu potporu u zaštiti i jačanju manjinskoga identiteta Hrvatima u Vojvodini te sprječavaju ostvarivanje njihovih manjinskih prava, osobito u obrazovanju na hrvatskome jeziku, uskraćuju prava kakva imaju druge manjinske zajednice u informiranju na pokrajinskom radijskom i televizijskom servisu i medijsku blokadu*», a sve to «*u posljednje vrijeme kulminira čak i javnim nastupima i sudskim procesima u kojima se traži zabrana korištenja bunjevačkoga imena onim pripadnicima bunjevačke subetničke skupine koji se smatraju integralnim dijelom hrvatskoga naroda, iako čine više od polovice ukupnoga broja vojvođanskih Bunjevaca, te njihovim kulturnim udrugama*».

U Vojvodini se, uz muk hrvatske

javnosti, odvija, dakle, proces analogan onomu u Istri, što ga na susjednoj stranici opisuje **Vlado Jurcan**: pokušava se svim silama odnaroditi Hrvate i stvoriti novi nacionalni ili paranacionalni istrijanski odnosno bunjevački identitet.

Potpisnici pisma u obranu hrvatskih Bunjevaca napominju da potezi srpskih vlasti mogu «*imati za posljedicu daljnje jačanje straha u Hrvata te utjecati na njihovo nacionalno izjašnjavanje na predstojećem popisu stanovništva*», pri čemu se ta podmukla zamka «*temelji na grubim povijesnim neistinama i falsificiranju povijesti, a osobito imajući u vidu da su se najznamenitiji vojvođanski Bunjevci od kraja XIX. stoljeća do danas smatrali pripadnicima hrvatskoga naroda (svećenici Pajo i Ilija Kujundžić, Alekса Kokić, Blaško Rajić, Albe Vidaković, Lajčo Budanović, Ivan Kujundžić i Tomo Vereš, književnici, kulturni i znanstveni djelatnici Antun Gustav Matoš, Matija Evetović, Petar Pekić, Ive Prćić, Josip Vuković Đido, Balint Vujkov, Ilija Džinić, akademik Gaja Alaga, Matija Poljaković, Geza Kikić, Ivan Pančić, akademik Mirko Vidaković, Bela Gabrić, Vinko Perčić, Josip Buljovčić, Ante Sekulić, Lazar Merković i mnogi drugi) i isticali to svoje uvjerenje, zbog čega su bili izloženi progonima državnih vlasti, utamničenju, pa i fizičkoj likvidaciji*».

Da se nipošto ne radi o autohtonom pokretu za nacionalnu emancipaciju i rashrvaćenje Bunjevaca, jasno svjedoči

činjenica na koju potpisnici posebno ukazuju: «*pripadnost Bunjevaca, koji, osim u Srbiji, žive i u Hrvatskoj, u Bosni i Hercegovini te u Mađarskoj, cjelini hrvatskoga naroda danas [se] osporava samo u Srbiji, a sve radi podjele ovdašnje hrvatske zajednice, radi njezine lakše assimilacije*». Kad bi se radilo o spontanome nacionalnom izjašnjavanju, onda bi se te pojave mogle registrirati i na drugim područjima, a ne samo tamo gdje je na vlasti **Boris Tadić**, najdraži drug našega «druga predsjednika» **Ive Josipovića**. Suvišno je, međutim, naglašavati da se Josipović ovim povodom nije oglasio: od zaštite Hrvata u Vojvodini preča mu je «stomaklja» s «predsjednikom **Dodikom**» i petparačke nagrade koje će mu dodijeliti trećerazredne novine iz «regiona».

U međuvremenu, Boris Tadić je prošlog mjeseca sazvao «*Savjet za odnose sa Srbima u regionu*», na sjednici kojega je konstatirano kako su predstojeći popisi pučanstva u «regionu» – jer ne provodi se 2011. popis samo u Hrvatskoj – «*jedni od najvažnijih u istoriji*». Sudbina hrvatskih Bunjevaca pokazuje na koji način Srbija pristupa tom pitanju. Istodobno, djelatnost tog «savjeta» našoj je javnosti potpuno nepoznata. Prema službenim podatcima objavljenima na internetskoj stranici srpskog ministarstva vanjskih poslova (www.mfa.gov.rs), «Savet za odnose sa Srbima u regionu» osnovan je 9. prosinca 2009. godine «*sa ciljem da obezbedi podršku Srbima u regionu u ostvarivanju*

Nekadašnje središte Subotice

njihovih prava i donosiće strateške smernice i koordinirati rad svih državnih organa koji učestvuju u sprovođenju politike prema Srbima u regionu». Pritom je «strateški cilj Srbije (...) da bude ekonomski i politički lider na zapadnom Balkanu a to podrazumeva i da bude lider u razvoju dobrosusedskih odnosa i regionalne saradnje». Što to u praksi znači, vidi onaj tko hoće vidjeti.

A hrvatska javnost pravoga položaja bunjevačkih Hrvata uopće nije svjesna. Tradicionalno miroljubivi i samozatajni, i u ovome su otvorenom pismu potpisnici izbjegli spomenuti najbolnije teme, poput – recimo – one, da *etničko čišćenje* Hrvata u Srbiji tijekom devedesetih godina nadlaže smanjenje udjela Srba u pučanstvu Republike Hrvatske, ili one, da je *skoro trideset Hrvata ubijeno u Vojvodini od 2000. godine naovamo*. Njihove duše na Pantovčak očito ne dolaze: тамо se rote zlodusi, pa hrvatskim žrtvama na tome zagrebačkom briješu i nije mjesto... (T.J.)

Salaši u bačkoj ravnici

Pozivamo Vas na peti veliki javni prosvjed

kojim, u duhu Rezolucije Vijeća Europe o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih režima, Deklaracije Hrvatskog sabora o osudi zločina komunističkog poretka u Hrvatskoj te Rezolucije europskog parlamenta o europskoj savjesti i totalitarizmu, tražimo povratak imena Kazališni trg zagrebačkom trgu nazvanom imenom komunističkog diktatora Tita. Maršal Tito odgovoran je za masovna poslijeratna pogubljenja na Bleiburgu i križnim putovima te također za ubijanja, zatvaranja i mučenja ljudi tijekom svih godina svoje vladavine. Samo kroz kaznionice na prostoru današnje Hrvatske prošlo je četrdeset tisuća političkih zatvorenika. Izlagani su batinjanju, sakaćenju, električnim šokovima, prisilnom hranjenju na gumeni, izvođenju pred streljački stroj, gladi i studeni, a više tisuća je na najstrašnije načine ubijeno.

UKLONIMO KOMUNISTIČKOG DIKTATORA TITA IZ ZAGREBA I HRVATSKE!

Dodite!

u subotu, 7. svibnja 2011. u 11.00 sati
pred Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu!

Kordinacijski odbor Kruga za trg: Maja Šovagović, tel. 098 1602 304; Željka Znidarčić, tel. 098 1991 276; Cika Mikolčić, tel. 091 7835 938;
Željko Tomašević, tel. 091 7255 746; Zorka Zane, tel.: 098 9684 192; Josip Miljak, tel. 091 4811 367; Ante Beljo, tel. 01 4846 123;
Maja Runje, tel. 01 4668 137 i 091 9578 969; Zdravka Bušić, 098 1726 143

MLADI IDS-a: «IMAMO PRAVO BITI ISTRIJANI»

Naravno, i Kinezi! I neandertalci! I koze! I tovari! E, ali niste! A što ste, razmislite! Odakle ste došli, odakle su vam roditelji, kakvo vam je prezime, koje ste vjeroispovijedi. Pa kad o tome razmislite, uvidjet ćete da nemate nikakva razloga niti kakvih prava, sramiti se toga što jeste. Jer, u Hrvatskoj se danas bez problema može biti i Srbin i Slovenac, i Talijan i Bošnjak, i što god hoćeš, što god jesu. I zbog toga ne ćeš biti manje vrijedan od bilo kojeg Hrvata.

Zato meni ova najnovija podmukla IDS-ovska kampanja tjeru krv u obuze, pa se – po ne znam koji put – sramim što netko i u moje ime lupeta gluposti.

Simptomatično je da je IDS ovog puta u prvi plan (u vatru ili u blato, po meni) gurnuo svoj podmladak, koji, s obzirom na svoje godine, može biti i neodgovoran i neiskusan i neinformiran i nerazborit. Pa ako ta podla, bez sumnje i opet protuhrvatska kampanja doživio fijasko, tada su mladi zabrljali. Mladost-ludost, što ćete! A ako bude kakva uspjeha, to će biti zasluga mudrog vodstva IDS-a! Kojemu treba bilo kakva autonomija, usprkos Ustavu, popisima pučanstva, elementarnoj logici i pameti. Kad već nemaš dovoljno Talijana, trebaš proizvesti nov narod, «Istrijane». Jer, kako bez naroda stvoriti «Istru-državu»?

«Imamo pravo biti Istrijani», kažu mlađi IDS-ovci. Naravno da imate, kao da vam je to ikad netko branio! I na dosadašnjem je popisima bilo takvih. Uostalom, čistokrvni «Istrijan» sam i ja koji vas, uzgred budi kazano, ne mogu ni smisliti. «Istrijan» sam po ocu, maetri, djedovima, pradjedovima, babama i prababama i tako dalje u nedogled. Svi su moji rođeni u Istri, za razliku od recimo, vašega župana koji je napola Austrijanac, pa mu je druga domovina...Hypo banka!

«Istrijan» sam, dakle, i ja. Ali toliko zatulan nisam, da ne bih shvatio razliku između zavičajne i nacionalne pripadnosti. A još kad na televiziji vidim onoga zlodu-

ha **Kajina** koji prosipa najnovije, bombastične *štupidece*: «Kod nas možeš biti ustaša, četnik, marsijanac, šporet, ali ne Istrijan!» Aplauz za takvu glupost može dobiti samo od onih koji se dobro obloču istarskom malvazijom. Pa, tko ti brani da budeš «Istrijan», o Damire?! Ali što bi bilo da se kao poseban narod, posebna nacija, izjašnjavali svi: Dalmatinci, Ličani, Zagorci itd.? Jasno je: Hrvati bi kao narod

bine mogu imati najviše dvije. Ako je netko pametan i 'Istrijan', znači da nije pošten. Ako je pošten i 'Istrijan', znači da nije pametan. A ako je i pametan i pošten, onda zasigurno – nije Istrijan! Nego je Hrvat, Talijan, Srbin, Bošnjak, čak i Slovenac.

A spomenimo na kraju. Komentirajući tu kampanju, **Furio Radin** je za HTV kazao: «Podržavam kampanju, ali ēu Talija-

Škovacera Crta i piše Mario ROSANDA ROS

nestali! To se, hvala Bogu, ne može dogoditi ni u ludilu, ali se baš to ludilo ovdje u Istri zaziva, priželjkuje i reklamira.

Kad u onome našem (ili vašem) *Glasu Istre* čitam prezimena onih koji podupiru tu budalastu kampanju, vidim da većina takvih nisu ni Istrani niti Hrvati. Mahom su to došljaci, potomci miješanih brakova, kojima je «istrijanstvo» nadomjestak za jugoslavenstvo. **Goran Prodan**, novinar, kolumnist *Glasa Istre*, pa «Istrijan»? Ma nemoj! A zašto si, čovječe, «Istrijan», promijenio ime, pa uzeo majčino prezime? Je li? Ili hoćeš kazati da je «istrijanstvo» pribježište za razne prodane... duše?

Netko je davno smislio izreku koju ēu malo prilagoditi temi: «Svi su Istrani pošteni, pametni i 'Istrijani'. Ali od te tri oso-

nima u Istri preporučiti da se izjašnjavaju kao Talijani!»

Ma, naravno, bravo Furio! Nisu Talijani ludi da izvrše nacionalno samoubojstvo. A neka nam mladi IDS-ovski «rukovodiovi» objasne zašto talijanski «Istrijani» trebaju ostati Talijanima, dok se hrvatski «Istrijani» ne smiju izjašnjavati kao Hrvati, nego kao Istrijani. Dodajmo još da u legendarnome *Glasu Istre*, tom neovisnom i istinoljubivom listu, o Radinovoj izjavi nije objavljeno ni slovo. Kvari im račun odnosno: najbolje svjedoči o njihovoj gluposti, neukosti, pokvarenosti i jeftinom politikantstvu. Jer, njih ne brine što će svi zabludjeli «Istrijani» završiti u rubrici «regionalno opredijeljeni», jedino što im je važno jest to, da ne budu Hrvati!

Vlado JURCAN

ODRAZI TOTALITARIZMA U UMJETNOSTI I IZOBRAZBI

Pod pokroviteljstvom rektora Karlova sveučilišta u Pragu **prof. dr. sc. Václava Hampla** a prema scenariju **mr. Daniele Řeřichove i mr. Jana Řeřicha** upriličena je u Križnom prolazu Karolinuma po peti put prigodna izložba i podijeljene nagrade djeci i đacima za nagrađene radove na temu savladavanja komunističke diktature. Predstavljeno je i česko izdanje litvanske knjige „*Okupatori, idite doma*“ koja je skup sjećanja Litvanca koji su kao vojnici sovjetske armije nedragovoljno sudjelovali u okupaciji Čehoslovačke 1968. godine, a koju je priredio **Algis Mikša**, i sam sudionik tih nemilih događaja. Predstavljanju je nazičio i veleposlanik Litvanske Republike **Aurimas Taurantas**.

Devetodijelna izložba obuhvaća među nim „*Sudbinu kipara Šlezingera*“, čovjeka koji je bio nacional-socijalističkim i komunističkim uznikom i na njegovoj se sudbini, kao i na toliko drugih, jasno vidi da je komunizam bio za većinu pogubniji; zatim prikazi iz **Madžarske 1956.**, **Prag objektivom tajne policije**, **Litvansko brdo križeva** i drugo.

Litvansko Brdo križeva kao simbol otpora

Dio devetodijelnog projekta je vrlo emotivna izložba fotografija litvanskoga Brda križeva, koje je autorom litvanski novinar **Valentinas Mite**, dopisnik Radija Slobodna Europa. Prve križeve na brdu postavili su rođaci žrtava ustanka 1831., nakon što je carska ruska vlada zabranila da obitelji dostoјanstveno pokopaju svoje

Piše:

**dr.sc. Renata KNEZOVIĆ,
LFUK, Bratislava**

mrtve. Tim križevima dodani su i daljnji iz proturuskog ustanaka 1863. godine.

Tijekom sovjetske okupacije nastalo je za Brdo križeva najteže vrijeme. Komunističke vlasti su 1961. godine drvene križeve izlomili i spalili, metalni križevi su korišteni kao staro željezo a kameni i betonski su razlomljeni, razbacani ili pokopani. I samo brdo bilo je više puta buldožerima uništavano. U razdoblju 1973.-1975. uništeno je svake godine oko petsto križeva. Kasnije se prešlo na taktičniju argumentaciju: križevi su uništeni jer navodno nisu imali umjetničku vrijednost. Ljudima je bio zabranjen pristup Brdu. Za vrijeme svetkovina put je bio zablokiran. Između 1978. i 1979. planiralo se cijelo područje potopiti. Ali i dalje su se svake noći pojavljivali novi križevi.

Nakon što je Litva 1990. proglašila nezavisnost Brdo je postalo simbolom litvanskog otpora protiv komunističke diktature a iz raznih zemalja križevi se stalno donose. Vjersko značenje križeva na Brdu je ogromno. Posjetom pape Ivana Pavla II. 7. rujna 1993. Brdo je steklo popularnost i izvan litvanskih granica. Tada je papa Ivan Pavao II. pozvao franjevce da na Brdu podignu samostan, koji je 7. srpnja 2000. bio posvećen. Tako se franjevci smatraju čuvarima Brda. Vrlo je teško izbrojiti koliko se križeva nalazi na

Brdu. Litvanska Katolička crkva govori o 14.387 velikih križeva većih od pola metra a nižih da je više od četrdeset tisuća.

Na Starogradskom trgu s povijesnog balkona palače Kinsky 21. veljače u 15 sati svečano je otvoren peti festival Mene Tekel. Javno okupljeni protiv totalitarizma i nasilja nazočnima su se oglasili: predsjednica češke udruge političkih uznika **dr. Nadežda Kavalírová**, gradonačelnik Grada Praga **doc. dr. Bohuslav Svoboda**, predsjednik Ekumenskog vijeća **dr. th. Joel Ruml** i predsjednik Inter-Asso-a **Jure Knezović** koji je rekao sljedeće:

Komunizam ima realnu ali brutalnu povijest

«Na temu *Refleksije totalitarizma u umjetnosti i izobrazbi* prva pomisao bila mi je nacističko spaljivanje knjiga, socijalistički realizam i kulturna revolucije **Mao Zedonga** u komunističkoj Kini, tijekom koje veliko mnoštvo kulturnog blaga od neprocjenjive vrijednosti oštećeno ili potpuno uništeno a izrada prave umjetnosti i umjetničkog obrta su bili zabranjeni.

To što je Mao napravio u Kini, radili su komunisti posvuda: Dekretom od 12. travnja 1918. naredio je **V. I. Lenjin** uklanjanje spomenika s trgova i ulica koji su potom reciklirani u otpadu. **Staljin** i njegove sluge nastavile su u uništavanju. **Tito** je također naredio uništenje spomenika i preoravanje grobova mrtvih komunističkih protivnika. Kao i u Jugoslaviji, i u drugim komunističkim zemljama crkve su pretvorene u skladišta. Za sovjetskog razdoblja postojao je takozvani "socijalistički realizam", što je značilo uljepšavanje života kroz umjetnost, ideologiju, i t. d. Za režimske pisce, umjetnike i izvođače koji su se identificirali s komunističkim sustavom, bio je to način osiguranja vrlo dobrih životnih uvjeta, ali one koji su drugačije mislili čekala su ubojstva, zatvori, progoni i glad. Stoga se može zaključiti da komunizam nije došao ni kulturnu slobodu.

Komunizam ima realnu ali brutalnu povijest koja je za Čehoslovačku proglašena upravo s ovog balkona.

Komunistički sustavi, koji su se 70 godina širili po svijetu, na koncu su pretrpjeli urušavanje a za sobom su ostala

Na konferenciji u Karolinumu

U Križnom prolazu

vili ekonomsko i ekološki nepopravljivo uništenje. U stvari, mnoge su vazalne države Sovjetskog Saveza pokušale različite "nacionalne" putove u komunizam, ali nijedna ta cesta nije dovela do proklamiranog cilja, to jest do boljeg društva, što i danas vidimo u još preostalim komunističkim zemljama.

Eksperiment komunizma ima do sada težinu više od 100 milijuna žrtava i neizrecive patnje. Stoga treba uvesti zabranu pokusa i te neizvedive i nemoguće utopije.

Svaka žrtava nedavne nacional-socijalističke ili real-socijalističke diktature je suvišna i nepotrebna žrtva, a rasni zločini nacional-socijalista i klasni zločini komunista dva su paralelna zla. Ako želimo zaštititi čovječanstvo i od toga zla, potrebo je zabraniti i komunizam.

Društvo širom svijeta, nije da možemo, nego moramo poboljšavati, ali nikada diktaturom, kao što su komunizam, fašizam ili bilo koji drugi *izam*.

Ne smijemo zaboraviti da sloboda i demokracija nisu najvažnija oruđa komunizma, nego diktatura i oštре mjere provođenja komunističke ideologije.

Svjedoci smo da komunisti, prema receptu **Rose Luxemburg**, opet pokušavaju zavesti mase i na neki se način ugurati u građansku državu s namjerom da zauzmu sve pozicije koje će onda braniti zubima i noktima. Stoga, dopustite mi da na kraju citiram njemačkog TV komentatora **Gerharda Löwenthala**, koji je upozorio da: "čak i visoki političari tvrde da je komunizam mrtav, samo mu još nitko nije pokazao lešinu. Zbog toga se uskrsnuću te lešine treba posvetiti posebna pozornost .... "».

Drugoga dana u Kongresnom centru Karlova sveučilišta, također pod pokroviteljstvom rektora prof. dr. sc. V. Hampla održana je međunarodna konferencija „*Refleksije totalitarizma u umjetnosti i izobrazbi*“. Konferenciju je moderirao **dr. Tomáš Grulich**, a sudionici su se, iz predavanja predsjednika Inter-Asso-a **Jure Knezevića**, mogli upoznati s besmislima miješanja komunističkih režima u procesu izobrazbe, posebno politički nepočudnih. Pisci i politički uznici **Rudolf Dobias** i **František Sedivý** predstavili su sliku komunističke diktature u literaturi. Pisac i scenarist **Jiří Stránský**, čija djela odražavaju njegovo vlastito iskustvo, kroz filmove koji govore o tom vremenu neizbrisivo je urezan u svijest čeških gledatelja. Teatrolog **Vladimir Just** u svom predavanju govorio o ulozi kazališta u modernoj češkoj povijesti, naročito nakon 1945. godine. O problemu tumačenja suvremene povijesti u školi razmišljao je povjesničar **Jaroslav Pinkas** iz Instituta za proučavanje totalitarnih režima.

Nastavnici **Petar Šimček** i **Jiří Sovadina** iz civilne udruge *Pant* pružili su informacije o novoj metodici pomoćnih programa, koji se sastoje od ukupno više od sto modernih a u učiteljskoj prakse iskušanih materijala za određeno razdoblje u češkoj povijesti.

Na Konferenciji su prikazani dokumentarci "Zameteni trag" (Sudbina kipara Šlezingera), 2006, i arhivski film "Spomenik ljubavi i prijateljstva" (izgradnja monumentalnog spomenika Staljinu u Pragu) iz 1955.

Dan Mađarske otvorio je u srijedu 23. veljače 2011. u Mađarskome kulturnom

centru u Pragu veleposlanik Republike Mađarske u Češkoj, **dr. László Szöke**. U prvom dijelu programa prikazani su amaterski filmovi iz mađarske revolucije 1956. godine. Mađarski nacionalni filmski arhiv je nedavno dobio, desetljećima skrivane filmove amaterskih filmaša (među njima i nekoliko filmova čeških autora), koji su prikazani u izvornoj verziji i bez komentara. Jedan od filmova snimili su dvojica praških amatera, kipar **Jan Kodet** i arhitekt **Karel Černý**, koji su u listopadu 1956 boravili u hotelu Nemzeti na Lenjinovoj obilaznici. S prozora sobe snimili su borbe.

U okviru Dana Poljske a u suradnji s Poljskim institutom, premijerno je prikazan cjelovečernji poljski film **Crni četvrtak**. Premijeri su nazočili i tvorci filma: režiser **Anton Krauz**, scenarist **Mirosław Piepka** i **Michał Pruski**, koji su kao srednjoškolci sudjelovali u dramatičnim demonstracijama koje film prikazuje. Radi se o nemirima u Gdynju 17. prosinca 1970. u kojima je, među osamnaest ustrijetljenih demonstranata, najstarija žrtva bio tridesetčetverogodišnji otac troje djece a najmlađa tek petnaestgodišnji dječak. Kroz tragičnu sudbinu obitelji ustrijetljenoga radnika **Bruna Drywa**, koja je upala u fizičko siromaštvo i bila društveno proganjena, film svjedoči o nezastarjelosti zločina komunističke diktature.

Festival iz godine u godinu postaje sve značajniji, jer su organizatori uspjeli da se problemom totalitarizma a posebno komunističke diktature bave mladi učitelji na srednjim i osnovnim školama, koji tako zainteresiraju mlađež za događaje iz bliske prošlosti njihovih djedova i baka. Studenti Tehničkog učilišta iz Liberca izradili su projekt „Prošlost iz zida“ u kojem su predložili uređenje i dostojno korištenje bivšeg zatvora u Uherskom Hradištu, simbolu jedne od najokrutnijih robijašnica za političke uznike nakon komunističkog puča u veljači 1948. godine. Prije završetka festivala, u nedjelju 27. veljače na ekumenskom bogoslužju održana je u sudnici Vrhovnoga suda rekonstrukcija sudskog procesa umjetnici **Dagmar Šimkove**, koju je glumila glumica Dvořakova kazališta u Pribrami **Debora Štolbová**. Pod vodstvom prodekanata Pravnog fakulteta Karlova sveučilišta **prof. dr. sc. Jana Kuklika**, dvadeset i pet studenata prava ovim fiktivnim suđenjem zaključili su znanstveni seminar „**Politički procesi pedesetih godina**“.

U POVODU 150. OBLJETNICE STRANKE PRAVA I 115. OBLJETNICE SMRTI OCA DOMOVINE DR. ANTE STARČEVIĆA

KRONOLOGIJA PRAVAŠTVA (II.)

16. IV. 1844. U Osijeku je rođen Josip FRANK, koji je umro u Zagrebu 17. prosinca 1911. Sin je doseljenih ugarskih Židova. Kad mu se rodio prvi sin u prvom braku 1874. (Vladimir), dao ga je pokrstiti, a prije toga se i sam pokrstio. Frank je u Beču doktorirao pravo 1868. U Zagreb dolazi početkom 1872. za vladina službenika. Prve Frankove novine pokrenute su 1877. – politički dnevnik *Ag-ramer Presse* (od 1878. *Kroatische Post*) – koje su otpočetka u sukobu s politikom bana Mažuranića. Pravaška *Sloboda*, iako je bila protiv Mažuranića, žestoko je napala Franka zbog njegova udara na banovo poštenje. Za vrijeme Mažuranićeva banovanja Frank je branio narodna i religijska prava Srba protiv navodne protusrpske vladine politike. Frankov brat Jakov, režimski novinar, izdavao je u Osijeku *Die Drau* i imao mnoga poznanstva i veze u raznim mađarskim i austrijskim listovima. Josip Frank ulazi u Sabor 1884. i 1887. kao nezavisni, da bi 1890. pristupio Stranci prava i otada kao pravaški zastupnik bio biran do smrti (1892., 1897., 1901., 1906., 1908. i 1910.). Od 1880. do 1894. bio je i zagrebački gradski zastupnik. Već se 1884. počeo približavati pravašima, a naročito 1887. kada je branio na sudu Davida Starčevića. Frankovim ulaskom u Stranku prava, za što se naročito zalagao Fran Folnegović, stranka se počinje finansijski i organizacijski oporavljati, naročito glasilo *Hrvatska*. Frankovo moderniziranje Stranke prava i posljedice toga kasnije će koristiti njegovi protivnici u stranci kako bi potisnuli njegov utjecaj. To je i jedan od uzroka Prvoga pravaškog raskola. Inače, Frank je od svojih suvremenika priznat kao jedan od najsjajnijih finansijskih umova, npr. Frano Supilo, Antun Gustav Matoš, razni obzoraši itd. Svoje neupitno vodstvo u frankovačkoj stranci doveo je u pitanje aferama „Argus“ i „Strassnoff“ (1905.-1906.), što će rezultirati Drugim pravaškim raskolom.¹

22. IV. 1845. U Našicama je rođen značajni hrvatski kulturni djelatnik i kontroverzni političar, među ostalim i frankovac, Izidor Iso KRŠNJAVA. Umro je u Zagrebu 3. veljače 1927. Bio je profesor povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu. Potaknuo je osnivanje Hrvatskog društva umjetnosti (1878.), Obrtne škole

Priredio:

Mladen KALDANA

(1882.) i Muzeja za umjetnost i obrt itd. Kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu od 1891. razvio je široku djelatnost: u Zagrebu gradi zgrade za prosvjetne ustanove, novu zgradu HNK, reorganizira školstvo itd. Politički je bio „elastičan“, krećući se od narodnjaka, preko khuenovca do frankovca. Članom Starčevićeve hrvatske stranke prava postaje 1906. Kao antiklerikalac – istodobno je bio franjevac trećeredac – ima veliki utjecaj na frankovačku mladež (*mladohrvati*) oko lista *Mlada Hrvatska*. Unatoč tome podržavao je u BiH kršćansko-socijalno

Dr. Josip Frank

pravašku Hrvatsku katoličku udrugu Josipa Stadlera. U Banskoj Hrvatskoj podržavao je fuziju frankovaca s „klerikalnim“ pravašima 1910., ali je na traženje istih istupio, odnosno bio isključen iz Stranke prava (postoje dvije verzije Kršnjavijeva izlaska iz stranke).² Navodno je kasnije (1913.) opet bio član frankovačke stranke,³ premda je to vrlo upitno.

23. X. 1848. U Spinčiću kraj Kastva rođen je veliki istarski pravaš Vjekoslav SPINČIĆ. Umro je na Sušaku 27. svibnja 1933. Prihvatio je pravaštvu prije Rakovičkog ustanka. Predstavnik je istarskih pravaša za posjeta Zagrebu i Anti Star-

čeviću 1891., nakon čega ostaje bez profesorskog namještenja zbog javnog istupa za ujedinjenje Istre s Hrvatskom. U oba pravaška raskola (1895. i 1908.) istupa protiv Franka, a od 1911. do 1913. istarski je predstavnik u Vrhovnoj upravi Stranke prava (tzv. Svepravaška organizacija). Istra je bila prva hrvatska zemlja gdje se pojavilo pravaštvo nakon Banske Hrvatske. U Istri je hrvatsko društvo bilo isključivo seljačko pa su narodnu borbu vodili svećenici. Zbog drugačijih okolnosti u Istri starčevićanstvo se nije moglo potpuno primijeniti, no i tako je pravaštvo iznimno pomoglo tamošnjemu hrvatskom narodnom preporodu. „Slavenska“ narodnost je nestala, pojačana je borba protiv talijanizacije i stalno se isticala nužnost sjedinjenja Istre s Hrvatskom. Prvi pravaški tiskani uradak u Istri je kalendar *Is-tran* za 1870. kojeg su napravili mladi istarski pravaši. Od 1874. godine list *Naša sloga* (izlazi od 1870.) sve više odiše pravaškim duhom. Najznačajniji istarski pravaši uz Spinčića su Matko Ladinja i Matko Mandić.⁴

27. V. 1849. Rođen je u Imotskome kipar Ivan RENDIĆ. Umro je u Splitu 29. lipnja 1932. Njegovi spomenici hrvatskih velikana, tj. otkrivanje nekih od njih bili su povodom značajnih narodnih manifestacija, kojima se poručivalo neprijatelju da se Hrvati ne predaju. Glavni Rendićevi radovi su: brončani spomenici Gundulića (Dubrovnik), Preradovića (Zagreb), Kačića (Makarska, Zagreb) i Gaja (Krapina), kameni nadgrobni spomenici Starčevića (Šestine), Preradovića (Mirogoj) i Perkovca (Samobor).⁵

11. I. 1850. U Brseču je rođen poznati starčevićanac i veliki hrvatski književnik Eugen KUMIČIĆ. Umro je 13. svibnja 1904. u Zagrebu. Jedan od najčitanijih hrvatskih pisaca boravio je u Parizu tijekom 1875., upoznavši pri tom Émila Zolu. Postaje privrženik naturalizma, što će biti jedan od razloga njegova žestokog antiklerikalizma. Kao dragovoljac sudjeluje u okupaciji BiH 1878., o čemu će napisati djelo *Pod puškom*. U njemu opisuje i otpor „bosanskih ustaša“, zbog čega će zadobiti naklonost mnogih bosansko-hercegovačkih muslimana. Urednik je i suradnik mnogih pravaških novina, npr. *Hrvatska, Hrvatska Vila* (od 1886.

Balkan), Hrvatsko Pravo itd. Saborski zastupnik prvi put postaje 1885. Održavalo je prisne odnose s pravašima u Istri i Dalmaciji sa željom jačanja pravaštva u tim krajevima. Jedan je od utemeljitelja Čiste stranke prava i kao bliski suradnik Josipa Franka iznimno je zaslužan za razvoj i jačanje stranke. Godine 1893. digao je glas protiv *Hrvatskog pravopisa* Ivana Broza izjašnjavajući se za „korienski“ (etimološki) pravopis. Njegovo najpoznatije djelo *Urota Zrinsko-Frankopanska* prvi put objavljuje časopis *Dom i Svet* u nastavcima 1892.-1893. Roman je Kumičić posvetio „Otcu otačbine“ Anti Starčeviću. Zadnje Kumičićeve djelo izašlo je 1902. *Kraljica Lepa* je historijski roman snažnog antiklerikalnog naboja, koji je izazvao žestoko negodovanje svećenstva i pristaša „katoličkog hrvatstva“. Eugen Kumičić, jedan od najdosljednijih pobornika Starčevićeve vjerske tolerancije, u svojim povijesnim djelima stalno ukazuje na neprijatelje Hrvatske (prema svojem shvaćanju) u prošlosti: Habsburgovci, Mlečani, Mađari i papinski Rim.⁶

6. XII. 1851. *Narodne Novine* objavljaju Starčevićev poziv k pretplati na njegovu „Hrvatsku rečoslovicu“. Starčevićeva gramatika je reakcija na „Književni dogovor“ u Beču (20. ožujka 1850.), kojim su hrvatski i srpski književnici te jedan slovenski prihvatali pravila Vuka Stefanovića Karadžića za jezik i pravopis zajedničkoga književnog jezika. Starčevićeva prva reakcija bila je četiri mjeseca nakon „Književnog dogovora“, kada je u predgovoru *Razvodu istarskom* (glagoljaška isprava na hrvatskom iz XV. st.) prvi put afirmirao hrvatsko ime narodnog jezika.⁷

18. VIII. 1852. Starčević je prvi put iznio temelje svoje ideologije u *Narodnim Novinama*, formulirane kao odgovor novosadskom *Srbskom dnevniku* koji je napao Maticu ilirsku te hrvatski jezik. „Otar domovine“ jasno je pokazao da je konačno obračunao s ilirizmom i oblikovao novu nacionalnu ideologiju, ali njezin krajnji rezultat – nezavisnu Hrvatsku – nije mogao tada spomenuti zbog situacije u Monarhiji (Bachov apsolutizam). U borbenim pismima kojima polemizira sa srpskim tiskom tijekom 50-ih godina 19. st., Starčevićeva koncepcija da su svi Južni Slaveni (osim Bugara) Hrvati, tražila je redefiniranje hrvatskog stava spram islama. Starčević je prvi hrvatski i europski ideolog koji je napao tradicionalno uvjerenje o muslimanima kao neprijatelji-

Ante Kovačić: oko pravaške ideje okupili su se najvažniji hrvatski književnici

ma Hrvata i kršćana. Uvjeren da je višestoljetna habsburška vladavina pokvarila Hrvate kršćane (posebno plemstvo), našao je najčišći hrvatski duh kod bosanskih muslimana, posebno njihova plemstva.⁸ Osim toga, s obzirom na uobičajene međunarodne bračne veze kršćanskog plemstva, Starčević je tvrdio da muslimansko plemstvo u BiH ima najčišću hrvatsku krv. Automatski je time blagonaklono gledao na islam i Osmansko carstvo. No, Starčević nije bio „brojač krvnih zrnaca“. Sam je rekao da je hrvatstvo pitanje prožetosti hrvatskim duhom – djelovanje u tom duhu – a ne rodom jer i po krvi „najčišći“ Hrvat može lako biti Slavosrb.⁹

31. XII. 1852. Rođen je u Janjini na Pelješcu prvi dalmatinski pravaš **Ivo PRODAN**, podrijetlom iz Imotske krajine. Političar, svećenik, pobornik uporabe glagoljice u bogoslužju, izdavač i urednik mnogih novina. Umro je u Zadru 9. ožujka 1933. Prodan je jedna od najvažnijih osoba za razvoj pravaštva u Dalmaciji. Bio je vođa jedne od triju pravaških skupina iz koje će niknuti dalmatinska Stranka prava 1894., te najveći autoritet dalmatinske Čiste stranke prava za njenog postojanja (1898.-1906.). Čelnik je dalmatinske Stranke prava 1906.-1918. Najvažnije novine koje je uređivao: *Katolička Dalmacija i Hrvatska Kruna*. Iako je u Prvom pravaškom raskolu pristao uz frankovce, u drugom pristaje uz milinovce. Osnovna razlika između banovinskog i dalmatinskog ČSP-a bila je u odnosu na „okviraški program“. Za frankovce je okvir Monarhije bio jedan od temelja njihove politike s obzirom da se nalazi u programu kojeg je Starčević potpisao.¹⁰ Stav prodanovaca dobro prikazuje izjava njihovog vođe: „Nacionalno je hrvatsko pitanje vjekovito, a program od godine 1894. to je temporaran program“.¹¹

6. VI. 1854. Rođen je **Ante KOVACIĆ** u Oplazniku kraj Marije Gorice. Veliki književnik i pravaš. Najpoznatije djelo mu je *U registraturi*. Njegov sin (Krešimir Kovačić) bio je istaknuti priпадnik frankovačke mladeži (mladohrvati), da bi par godina prije Prvoga svjetskog rata prešao u redove jugounitara. Ante Kovačić je umro u Vrapču (Zagreb) 10. ožujka 1889.¹²

13. XII. 1856. Rođen je veliki hrvatski vojskovođa i domoljub **Svetozar pl. BOROEVIĆ** u Umetiću kraj Hrvatske Kostajnice. Umro je u Klagenfurtu 23. svibnja 1920. Navedeni datum i mjesto rođenja jest službeni podatak, ali moguće jest i da je rođen u Mečenčanima 23. studenog ili 2. prosinca. Feldmaršal Svetozar Boroević bio je najspasobniji austrougarski vojskovođa Prvoga svjetskog rata i jedan od najboljih na svijetu. Kao Hrvat pravoslavne vjere nikad nije zaboravio istaknuti vjernost svome narodu i domovini, a njegove sposobnosti i zasluge za iste stavljaju ga među najiznimnije Hrvate u povijesti. No kao žrtva povijesne nepravde i zataškavanja slabo je prisutan u hrvatskoj povijesti. Od raznih njegovih vojnih dužnosti prije 1914. naveo bih zapovjedništvo nad VII./VI. zagrebačkim hrvatsko-slavonskim domobranskim okrugom (1907.-1912.), koji se u slučaju rata ustrojavao kao 42. domobranska pješačka divizija. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata istaknuo se u Galiciji i posebno na Sočanskoj fronti, gdje je i dobio nadimak *Lav sa Soče*. Zahvaljujući njegovu brilljantnom vojničkom umu nadmoćne talijanske snage nisu skoro ništa postigle do kraja rata. Veliko je pitanje gdje bi bila talijanska granica nakon rata da ih Boroević nije zaustavio. Eventualni talijanski vojnički uspjeh najvjerojatnije bi doveo do razgraničenja prema Londonskom ugovoru, ako ne i još gore. Po završetku rata proganjani i opljačkan od novih vlasti u Hrvatskoj i Sloveniji, seli se u Austriju. Do zadnjeg trena nije zanijekao svoje hrvatstvo. Kao uvjereni Hrvat pravoslavac i vrhunski austrougarski vojskovođa nepočudan je i Srbima i anacionalnim Hrvatima. Zato je i dan danas slabo poznat hrvatskoj javnosti.¹³

Nadbiskup Stepinac na sprovodu predsjednika Hrvatskoga državnog sabora Marka Došena u rujnu 1944.

7. VII. 1859. Rođen je **Marko DOŠEN** u Mušaluku kod Gospića, a umro je 7. rujna 1944. u Zagrebu. Njegov politički put je dobar primjer složenosti pravaškog pitanja od kraja XIX. st. nadalje i neosnovanost pojednostavljenog tj. crno-bijelog pristupa pravaškoj problematiki. Došen je već 1892. određen za vođenje pravaške izborne kampanje u Koprivnici. U Prvome pravaškom raskolu (1895.), kao čelnik gospičkih pravaša, stao je na stranu matice Stranke prava. No veze s Ličanima u Čistoj stranci prava (Mile Starčević i zubar Ante Pavelić) približavaju ga toj stranci. Čak će se i njegova kći udati za Zubara Antu Pavelića. U Drugome pravaškom raskolu (1908.) pristupa Starčevićevoj stranci prava (milinovci), kao i većina Ličana. Bio je milinovački zastupnik u zadnjem sazivu Sabora. U južnoslavenskoj državi pristupa Hrvatskoj pučkoj/republikanskoj seljačkoj stranci, te je bio biran u Lici za zastupnika u beogradskoj skupštini 1920., 1923. i 1925. Nakon Radićeve kapitulacije osniva sa Stjepanom Bućem Hrvatski seljački republikanski savez, te se počinje približavati/vraćati pravašima i kasnije ustašama. Bio je povezan s Velebitskim ustankom zbog čega odlazi u emigraciju. Razvija posebno intenzivne veze s Makedoncima odnosno Bugarima. Za vrijeme NDH bio je ustaški doglavljanik i predsjednik Hrvatskog državnog sabora. Na čelu je skupine zastupnika, uglavnom starih pravaša (Mirko Košutić, Fran Milobar itd.), koja je 1. studenog 1942. uputila Memorandum Paveliću. Njime se kritizira ustaška politika i predlaže mјere za popravljanje teškog stanja u NDH.¹⁴ Sprovod mu je predvodio

zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac.

(nastavit će se)

Bilješke:

1. S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, 23.-35., 302.-306.
2. Mirjana GROSS, „Nacionalne ideje studentske omladine u Hrvatskoj uoči I. svjetskog rata“, *Historijski zbornik* (dalje: HZ), 21-22/1968.-

1969., 85., 92.; Iso KRŠNJAVA, *Zapisci. Iza kuća hrvatske politike*, sv. 2., (pr. Ivan Kralić), Zagreb 1986., 462.-463., 469.-479., 610., 616., 629.-633., 656.; Z. GRIJAK, „Doprinos vrhobranskog nadbiskupu dr. Josipa Stadlera djelovanju Stranke prava u Bosni i Hercegovini tijekom Prvoga svjetskog rata“, *Pravaška misao i politika*, 202., bilj. 53., 203., bilj. 55.

3. M. DIKLIĆ, *Pravaštvu u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, 436.
4. M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, 200.-201., 272., 301., 362.
5. „Rendić, Ivan“, *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 6., Zagreb, 1962., 405.
6. S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, 306.-310.
7. M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, 25.
8. *Isto*, 28.-29., 205.
9. Ante STARČEVIĆ, „Bi-li k Slavstvu ili ka Hrvatstvu? Dva razgovora“, *Djela III.*, 5.-47. (39.-40.).
10. M. DIKLIĆ, *Pravaštvu u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, 124., 263., 364.-365., 391.-393., 401.-402., 411.
11. M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, 379.
12. *Isto*, 246.-247., 355., 393.-394.
13. Milan POJIĆ, *Vojskovođa Svetozar Boroević, 1856-1920. Povodom 150. obljetnice rođenja* (katalog izložbe), Zagreb 2006.
14. Tko je tko u NDH. *Hrvatska 1941. – 1945.*, Zagreb 1997., 95.-96.; S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, 321.-322.; Eugen Dido KVATERNIK, *Sjećanja i započinjanja 1925 – 1945. Prilozi za hrvatsku povijest*, (ur. Jere Jareb), Zagreb 1995., 197. •

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH ZATVORENIKA 30. TRAVNJA 2011. – S l u n j

PROGRAM

1. Sveta misa u crkvi Presvetog Trojstva, predvodi biskup dr. Mile Bogović u 11 sati
2. Pozdravni govor gradonačelnika Grada Slunja gospodina Ivana Bogovića u 12 sati
3. Prigodni program KUD-a „Graničar“ iz Cvitovića
  - Pjesma VJERAN DOMU HRVATSKOMU
  - Kolo SVIRAČKO
  - Pjesma U LIVADI ZELENOJ
  - Kolo CVITOVAČKO
4. Prigodni govor predsjednika HDPZ-a gospodina Alfreda Obranića u 13 sati

Uvažavajući želju većine podružnica, Vijeće je također zaključilo, da se za sudionike svečanosti ne će organizirati zajednički objed, već se prepušta svakoj podružnici da se pobrine za svoje članove. (Autobusi se parkiraju na Trgu Zrinskih i Frankopana, ispred župne crkve)•

RAĐANJE EUROPE (IX.)

Nakon smrti Justinijana I. Velikog (527.-565.), koji bijaše uspio nanovo osvojiti zamalo sva izgubljena područja Zapadnoga rimskog carstva - nastupilo je razdoblje velikih previranja i u njima događaja dalekosežnih razmjera.

Među tim događajima bijaše i prođor Langobarda, istočno-germanskog plemena, 568. u Italiju. U svome prvom vojnem naletu Langobardi su osvojili nekoliko sjevernotalijanskih gradova, među njima i Milano. Tri godine kasnije, zauzeli su i Paviju te je učinili svojom prijestolnicom. Njihov vladar Perktarik (671.-688.) nastojao se približiti Katoličkoj crkvi i širiti kršćanstvo, a istodobno je pokušavao stvoriti dobre odnose s Bizantskim carstvom, što mu je djelomično i uspjelo, pa je Langobardska država po prvi put priznata na području Rimskoga carstva. Ni jedno ni drugo nije prouzročilo nikakvih bitnih promjena u postupcima Langobarda: oni bijahu i ostajahu grubi i nasilni, neobuzdani i uvijek ratoborni. Nisu se smirili ni nakon priznanja njihove države. Nastavili su ugnjetavati starosjedioce, otimati njihova imanja i osvajati neosvojena područja. Na njihovo čelo došao je 749. Austulf (+756.). On bijaše odlučio proširiti i učvrstiti svoju vlast pa je posegao za područjima koja još uvijek bijahu pod bizantinskom vlašću. Tako je 751. osvojio Ravenu, sjedište tzv. Ravenskog egzarhata, tj. vojno-upravnog područja što ga bijaše osnovao bizantinski car želeći što lakše sačuvati svoja uporišta u Italiji.

Papa Stjepan II. (752.-757.) vidio je u tome opasnost za grad Rim i crkvena dobra. Zbog toga se obratio Bizantinskom caru za pomoć. Kad je nije dobio, zatražio je zaštitu od franačkoga kralja Pipina Mlađeg. Pipin se odazvao i u dva navrata vojnički porazio Langobarde i prisilio ih na uzmak, a oslobođene krajeve predao papi. Time je postavljen temelj papinskoj državi. Langobardi se ni tada nisu smirili. Njihov vladar Deziderije (757.-774.) tražio je priliku kako bi nanovo zadobio izgubljena područja, a prije svega kako bi osvojio Rim. Prigoda se ukazala kad je u Rimu došlo do unutarnjih napetosti i nesuglasica te kad je postalo jasno kako franački vladar nema volje ponovno udariti s vojskom na Langobarde u Italiji. Desiderije se najprije pokušao nametnuti

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

papi kao zaštitnik, ali je ipak ušao u područja koja bijaše izgubio te dva puta, 768. i 771. s vojskom probio u Rim, što je popraćeno pljačkom i razbojništvima. Karlo Veliki je isprva oklijevao zauzet drugim poslovima, ali je ipak 774. porazio Langobarde. Želeći ih primiriti, ali ih i ne odbaciti od sebe, proglašio se kraljem Franačka i Langobarda.

Dobri odnosi između papa i franačke vlasti nastavljeni su i u narednom razdoblju. Činilo se kako je njihovo prijateljstvo dobilo svečan izraz kad je papa 800. u Ri-

Lik Karla Velikoga na prednjoj strani novčića (nakon 804.)

mu okrunio Karla Velikoga i proglašio ga rimskim carem. Taj događaj bijaše ipak dvojben. Malo prije toga umro je papa Hadrijan I. Na sam dan njegova ukopa izabran je za papu Leon III. I to je istoga dana objavljeno. Poslana je i obavijest Karlu Velikom zajedno s ključevima Petra groba i zastavom grada Rima. Međutim rođaci preminuloga pape Hadrijana I. napadnu novoizabrana papu i uhite ga zaprijetivši mu teškom kaznom. Uz pomoć svojih prijatelja papa uspije pobjeći i zaputiti se kralju koji tada bijaše u Paderbornu. Našavši se u nezgodnu položaju, kralj se obratio svome savjetniku Alkuinu zatraživši njegov savjet. Alkuin mu je savjetovao neka ne postupi brzopletno nego pomno ispita cijeli slučaj. Ubrzo nakon toga dođu i predstavnici papinih tužitelja i zamole prijam kod kralja u Aachenu. Nakon pomna proučavanja kralj

odluči riješiti taj zaplet u Rimu. Sa svojom pratnjom otpremi papu u Rim, a sam odluči doći naknadno. Nakon poduga otezanja, od travnja do prosinca, pred Božić se zaputi u Rim. Papa ga nije dočekao u Rimu nego mu je zajedno sa svojom pratnjom izišao u susret izvan grada. To je bio znak kako će rješenje spora biti političke prirode. I to se dogodilo. Papa se javno zakleo kako nije kriv za iznesene optužbe, nakon čega bijaše oslobođen krvice. Na Božić 800. papa svečano okruni Karla Velikoga za rimskoga cara i prvi mu se pokloni.

Karlu Velikom je to priznanje nedvojbeno u javnosti dobro došlo, ali, u cjelini gledano, nije zadovoljno prihvatio obred s kojim nije bio računao. Neskrivena pak bijaše papina težnja kako bi povećao svoj ugled i svoje značenje u najširim razmjerima javnoga djelovanja. U svezi s tim oživjeli su i pogledi na papinu službu što ih bijaše zastupao papa Leon I. (440.-461.), pozivajući se na biblijske, povijesne i pravne dokaze. Ti pak dokazi bijału popraćeni svjedočanstvom kako je papa Leon I. odista bio velik teolog i pravnik, propovjednik i dušobrižnik te povrh svega izvrstan državnik. Uz papu Leona I. istican je i papa Grgur Veliki (590.-604.) koji uistinu bijaše velik papa, neosporna ugleda i široke djelatnosti, ali koji je cijelog života ostao skroman redovnik, čovjek molitve i pokore.

Nu i papa i franački vladar bijahu u jednom jednodušni: obojica bijahu uvereni vjernici i ujedno zauzeti za opće dobro i kršćanske vjere i franačke države, i jedne i druge zajednice sastavljene od ljudi različita jezika i različite narodnosti. Povrh toga treba pripomenuti kako velik dio njihovih podanika bijahu pripadnici tzv. barbara, doseljenih i neciviliziranih naroda. Zbog toga bijaše živa zauzetost kako bi razvili svestranu djelatnost, proširiti polje svoga rada, doprijeti do što većeg broja pojedinaca i postići što viši stupanj vrsnoće u svome radu.

To treba imati na umu kad se promatra stanje u Franačkoj državi počevši od prijestolnice u Aachenu pa do krajnjih predjela prostrane države. O samoj prijestolnici bilo je već govora, ali nije na odmet istaknuti kako u njoj bijahu probraćni stručnjaci za pojedina područja javnog

djelovanja sabrani iz svih dijelova države, i izvan njezinih granica, te kako su iz toga središta izlazili osposobljeni i prokušani pojedinci i odlazili u pojedina središta te u njima podizali razinu zasnovanih podhvata. Sam je vladar bio veoma pokretljiv, obilazio je pojedine krajeve carstva i vršio strog nadzor nad pojedinim službenicima, crkvenim i državnim. Jedan primjer to zorno pokazuje. U nekom gradu predviđen je jedan svećenik za biskupsku službu. On je to obznanio i pozvao svoje prijatelje na gozbu. Nu te noći on je trebao sudjelovati u svečanu bogoslužju i u njemu otpjevati određen dio molitve, ali se u predviđeni sat nije pojavio. Prespavao je i kad je trebao otpjevati svoju dionicu, nastao je tajac. Nakon podulje stanke, neupadno se oglasio jedan od prisutnih svećenika i otpjevao propisani napjev. Nakon bogoslužja kralj se raspitao o tom svećeniku veoma podrobno i njega odredio za biskupa, a predviđena kandidata isključio. Budući da sâm nije mogao stići na svaku mjesto kamo bijaše želio, za svaku pokrajinu bijahu određeni zastupnici - njih oko tri stotine. K tomu postojali su i kraljevi izaslanici koji su bili zaduženi nadzirati pojedine ustanove i pojedince te provjeravati rad i red i o svemu obavještavati vladara. Ukratko rečeno: postojala je osobna veza između kralja i njegovih podanika, i to na svim razinama; njezin pak cilj bijaše: ojačati međusobnu povezanost i na taj način osiguravati jedinstvo države.

Slično je bilo i na vjersko-crкvenom području. Cijelo područje bijaše podijeljeno na 21 nadbiskupiju; svaka je imala određen broj biskupija, biskupija bijaše podijeljena na arhiđakonate, a oni na dekanate, dekanati na župe. Sjedište nadbiskupije kao i sjedište biskupije, tvorilo je središte i žarište sveukupna života i rada na povjerenu području. To je u stanovitu obliku vrijedilo i za opatije, gdje je pojedini opat (predstojnik samostana) imao ulogu sličnu biskupu u biskupiji. Većina pak opatija bijaše neposredno podložna kralju. Za redovnike bijaše propisano pravilo života i rada kako ga je bio sastavio sv. Benedikt (480.-547.).

Kad se pak djelatnost ovoga razdoblja promotri u cjelini, opravdano se govori kako je posrijedi „Karolinska renesansa“ - uspešan rad kako bi se podigla moralna i intelektualna razina što većeg broja ljudi, najprije svećenika, ali i običnih vjerni-

ka – civila. O tom svjedoče crkve, škole i pisarnice, koje treba posebno izdvojiti. O izuzetnim književnim, filozofskim i vjerskim knjigama velike izvornosti i vrijednosti teško je govoriti, ali o umijeću prepisivanja - i s tim u svezi i poznavanja pisanih djela staroga vijeka može se samo pohvalno spominjati njihova vrsnoća, i to, dakako, onima koji se mogu zamisliti nad strpljivošću što je zahtijeva prijepis jedne knjige osrednje veličine.

Kad se ističe umijeće prepisivanja i ukrašavanja starih knjiga, onda treba spomenuti i umijeće obrade bjelokosti i zlata kao i drugih plemenitih kovina što je tjesno vezano uz opremu knjiga, ali i uz ukrašavanje pojedinih predmeta potrebnih za bogoslužje kao i ukrasa u pojedinim crkvama. Pri njihovoj izradbi postignuta je prava vrsnoća kojoj je teško naći premaca.

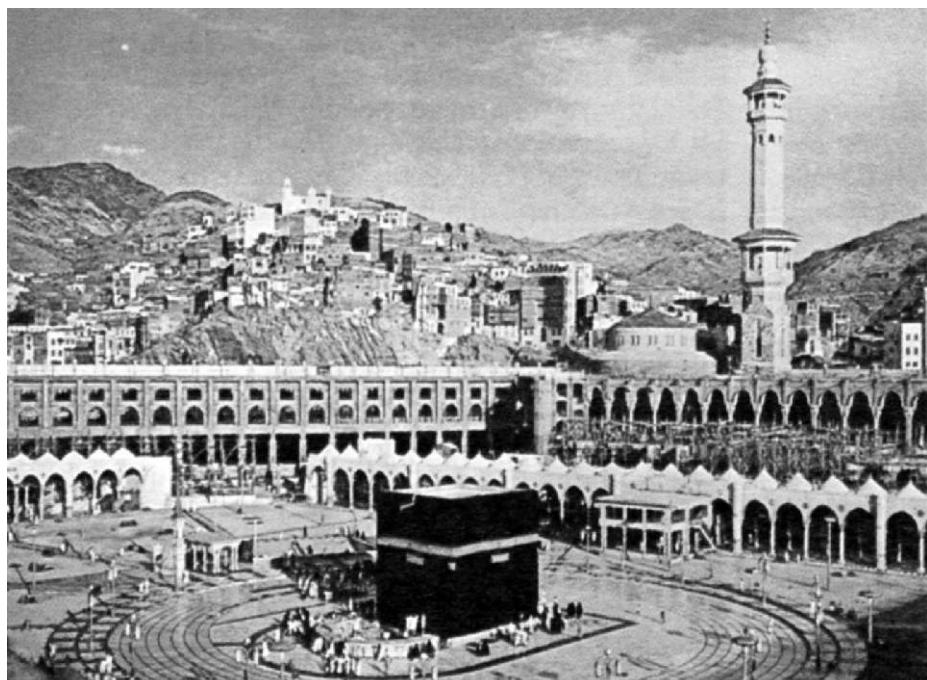
Jedinstvo države Karla Velikoga nije seugo održalo. Franačka se država podijelila najprije na dva dijela, a potom na tri, i to se dijeljenje nastavilo - nastajale su nove države, ali su ostvarene tekovine opstale i nastavile svoje uljudbeno djelovanje.

Međutim dvije su pojave neizmjerno obilježile razvoj života kršćanstva cijele povijesti Europe i svijeta uopće. Riječ je u odnosu istočnoga i zapadnog kršćanstva, o čemu će biti govora drugom prilikom, te o nastanku i povijesnom putu islama.

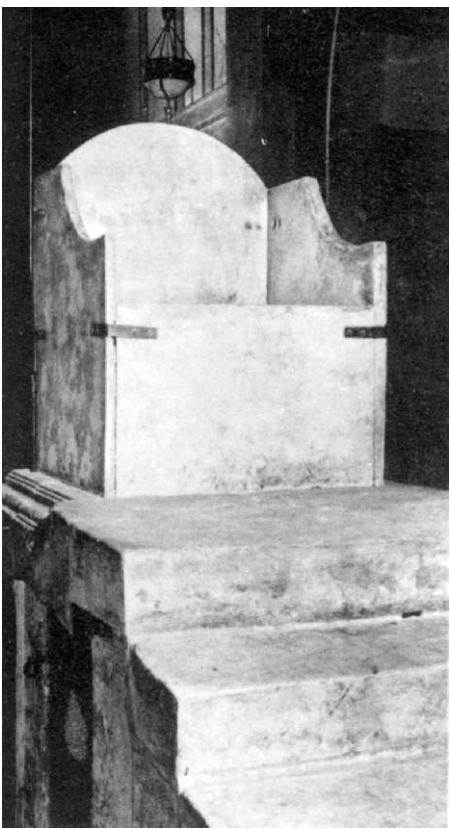
Začetnik islama bijaše Muhamed (Meka, 570. - Medina, 632.). Pojavio se kao

propovjednik nove vjere u sredini u kojoj bijaše vladalo mnogoboštvo. U svojim govorima isticao je strogo jednoboštvo – vjeru u jednoga i jedinoga Boga, a uz to je vezao i potrebu dobrih djela. Budući njegova okolina bijaše odana mnogoboštvu i ujedno vrlo rascjepkana, u svojim prvim pokušajima Muhamed nije uspio. Zato je iz Meke prešao 622. u Medinu. Taj prijelaz uzet je kao početak islama. U Medini je Muhamed uočio razjedinjenost arapskih plemena i vješto im prikazao kako ih vjera u jednoga Boga povezuje, čini jačim i sposobnijim te kako je to njihovo poslanje. Na taj je način uspio ujediniti narod i postati njegovim vodom. Pokušao se vratiti u Meku, ali mu to odmah nije uspjelo. Međutim, vrijeme je radilo za njega, poraslo je oduševljenje za njega i njegov naum te se uspješno i mirno vratio 630. Proglasio je opće pomilovanje svih svojih protivnika i staro svetište Kabu učinio svetištem cijelog islamskog svijeta. Godine 632. obavio je svečano oporoštajno hodočašće iz Medine u Meku te tim potvrđio ustanovu hodočašća svih muslimana na svijetu. Vratio se u Medinu i – umro.

Muhamedovi nasljednici bijahu poneseni snažnom svještu vjerskoga poslanja - odlučni širiti vjeru u jednoga Boga. Uskoro je cijela Arabija bila jedna država, a njezini stanovnici ponosni i hrabri. Ostavili su slobodu pripadnicima jednobožčkih vjera, Židovima i kršćanima, ali su im

Muslimansko svetište u Meki

Prijestolje Karla Velikoga u Aachenu

propisali posebne poreze. Potom su uslijedila osvajanja! Na redu bijahu Sirija i Perzija. Za Perziju bijaše predviđano kako će biti tvrd orah, ali ona bijaše iscrpljena dugim i teškim ratovima, pa se to nije dogodilo. Slijedile su druge države: Palestina, Sjeverna Afrika, Španjolska, i onda redom Afganistan, Egipat, Cipar, Kreta... Nešto ranije, godine 732. Arapi bijahu krenuli s vojskom na Francusku, ali ih je kod Poitiersa dočekao s vojskom franački vladar Karlo Martel i porazio. U boju je poginuo i islamski emir, vladar Španjolske. Ponovno su pokušali 739. i doprli do Lyona, ali su i taj put bili poraženi. Nu nakon toga nisu mirovali. Smirili su se donekle tek krajem 9. stoljeća.

Pri svom vojničkom i osvajačkom duhu, Arapi su pokazivali udivljenja vrijednu upornost u širenju svoga jezika i svoje pismenosti. Njihovi osvajači bijahu pretežno iz siromašnih obitelji stočara lutalica, poput Beduina, ali spremni širiti svoje uvjerenje, svoje vjersko osvjedočenje i svoju kulturu. Pritom valja uočiti kako su brzo prihvaćali plodove bizantske kulture, posebice umjetnosti, čemu su oni, dakako pridodavali i svoja obilježja. Upadni spomenici njihove kulturne djelatnosti neosporno su njihove velike džamije kao što su one u Jeruzalemu

(691.), u Damasku (715.), u Cordobi (785.). Također treba spomenuti kako je arapska umjetnost djelovala i na kršćane i njihovu umjetničku djelatnost diljem Španjolske: u Cordobi, Toledu, Saragosi i po po drugim mjestima u kojima bijaše proširena mozarapska umjetnost. Tragovi arapskoga utjecaja posvuda su vidljivi, a najvećma u graditeljstvu.

Uspjeh islama nije plod samo odvažnosti i spremnosti na žrtvu njegovih vjernika, nego i militavosti Bizantskoga carstva i nespremnosti kršćanskog zapađa uopće, što se tiče u širenju pojačana zanimanja za nove narode, a smalaksalosti za pronalaženje novih mogućnosti za susrete i suradnju s Carigradom i njegovim narodima. Carigradski vladar Konstantin II. Posjetio je Rim 663., a papa mu je uzvratio posjet 710. Nu bitnih pomaka nabolje nije bilo. Mogu se navesti neke nepovoljne okolnosti koje su u to doba morile Rim i otežavale posebne poslove; bijahu to velike poplave i pogubne zarazne bolesti koje su harale Rimom, a k tomu i provala Vezuva 684. Za onodobne stanovnike Rima i okolice bijaše rimski papa jedino utočište i pomoć na ovome svijetu.

Kad se pak uzme u obzir arapska najezda, onda treba reći: političko kršćansko vodstvo i na jednoj i na drugoj strani imalo je više osjećaja nego crkveno za zbilju koja se činila teško rješivom. U Aachenu, carskoj prijestolnici Karla Velikoga održan je sastanak s bizantinskim carem Mihajlom I. U prijateljskom razgovoru pretresana su pitanja koja prijeće izgradnju povjerenja i mira, te uzajamne suradnje. Susret je završen sklapanjem mira i obećanjem suradnje 12. siječnja 812. Nu ni tada nisu uslijedila djela koja bi ulila nadu u bolje dane.

Na koncu treba reći: Prodor islama i uspjehost njegovih osvajanja nije se u kršćanstvu toga doba pomno pratila, a ni proučavala. Jednostavno je ta pojava promatrana u svjetlu prethodnih seoba: dolaze neka nova plemena, priprosta i srova, lutaju gore i dolje, pa se postupno primire, uključuju se u "normalan" život i prihvaćaju kršćanstvo. Eto, nešto tako, mislilo se, dogodit će se i s arapsko-islamskim prodorom. Premalo je znakova koji bi nam potvrdili kako su predstavnici kršćanstva tijekom prvih sto godina islamskoga širenja nešto ozbiljnije, dublje

proučeno, zabilježili o toj pojavi. Takvi znaci javljaju se tek u 8. stoljeću.

Ključno bi ipak pitanje bilo trajne prirode: Kršćani se uvijek moraju pitati, shvaćaju li oni svoju vjeru kao poslanje koje im je od Boga dano? Idu li oni po svijetu svjedočeći Božje čovjekoljublje kako se očitovalo na Isusu Kristu? Premalo je govoriti o kršćanstvu. Kršćanstvo treba svjedočiti! Pritom je uvijek odsudno važno je li u prvom planu jezgra kršćanstva ili, možda, neka sporedna vrijednost koja nije i ne može biti od odsudne važnosti. Drugim riječima: kršćani se moraju pitati u kakvu odnosu stoji njihov svakodnevni život, njihov životni stav, njihove odluke i naumi s njihovom vjerom? Je li za nas moralni zakon istovjetan s nizom moralnih odredaba ili je zbir obilja plodova naše vjere?

U susretu s Karлом Velikim i njegovim velikim djelom, susrećemo se po prvi put u povijesti s velikom i prostorno ujedinjenom državom u kojoj je ljudima i narodima omogućen život i rad u slobodi i jednakopravnosti. To je zamisao države koja nastoji obuhvatiti sve najljepše tekovine s izvora ljudske misli razvijane i njegovane u grčko-rimskom svijetu, a zatim i svega blaga narodâ uključenih u novu državu, posebice Germana, ali prije svega i iznad svega cijelovita svijeta Isusa Krista. Bez imalo uljepšavanja treba reći: Karlo Veliki pokrenuo je ljude kako bi postajali svjesni sebe i svoga dostojanstva, svjesni svoje slobode ali i svoje osobne odgovornosti. Kod toga treba uočiti kako se izdvaja jedna misao: čovjek se nije slučajno našao na ovome svijetu nego je Božjom dobrotom došao na svijet i na njemu treba upoznati svoj cilj - vratiti se Bogu. Zato je život vrijedan življena i treba ga ozbiljno shvatiti: on će brzo proći, a nakon toga dolazi susret s Bogom, odnosno, kako se to pojednostavljeni kaže, dolazi Božji sud i u njemu se pokazuje dvostruka mogućnost: ući u radosnu svjetlost zajedništva s Bogom ili biti odbačen u tamu osamljenosti. I površan uvid u život ljudi srednjega vijeka, u doba rađanja Europe, jasno pokazuje kako su ljudi bili svjesni svoje prolaznosti i dolaska pred Boga te su se odista bojali Božjega suda.

(nastavit će se)

KLAUSOVIH 10 TOČAKA

Uskoro će se navršiti stotinu godina od doba kad je američki predsjednik **Woodrow Wilson** objavio program popularno zvan «14 točaka». Bilo je to u potpunom neskladu s tada prevladavajućim shvaćanjem međunarodnih odnosa, ali su dalekovidniji već tada naslutili kako će tih «14 točaka» zauvijek promijeniti povijest čovječanstva. Češki je predsjednik **Václav Klaus** 1. ožujka 2005. u *Lidové Noviny* objavio deset argumenata protiv ustava Europske unije.

U Hrvatskoj je javnosti dokument sve donedavno bio potpuno nepoznat, a već danas se može vidjeti, koliko je Klaus – poznat po ocjeni da je ulazak Češke Republike u EU bio jedna od najvećih pogrešaka češkog naroda – bio u pravu, kad je identificirao ključne tendencije u procesu nastanka EU. Evo Klausovih argumenata:

Točka 1

Europska unija postat će država i imat će sve osnovne odlike jedne države. Imat će svoj ustav, svoje građane, svoj teritorij, svoje vanjske granice, svoju valutu, svoga predsjednika, svoga ministra vanjskih poslova itd. Imat će svoju zastavu, himnu i državni praznik.

Točka 2

U toj novonastaloj državi federalnoga tipa, trenutne zemlje članice bit će obične regije ili provincije.

Točka 3

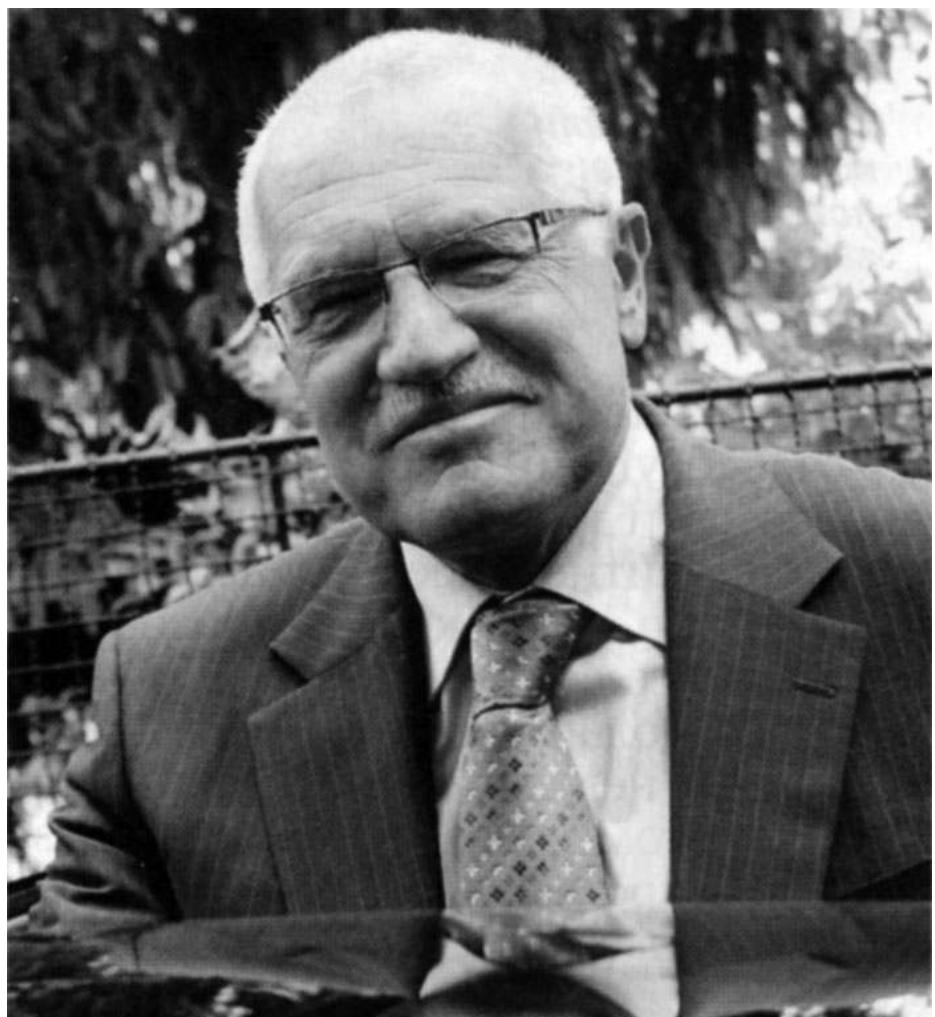
Ustav države Europske unije bit će nadređen ustavima zemalja članica. Čak će i cjelokupni pravni poredak EU-a biti nadređen pravnom poretku zemalja članica.

Točka 4

Izraz ustavni ugovor kao takav je neprecizan i samo privremen. Ovaj će dokument biti ugovor među suverenim državama samo dok - kao ugovor - ne bude potvrđen u zemljama članicama. Tada će taj dokument postati pravi ustav.

Točka 5

Pojam zajedničkoga suvereniteta koji je dosad bio prevladavajući, u današnjoj je staroj Europskoj uniji napušten i umjesto njega je stvoren nov paneuropski su-

Češki predsjednik dr. Václav Klaus

verenitet. Države u novoj Europskoj uniji gube svoje, dosad ekskluzivno pravo za stvaranje svojih vlastitih zakona.

Točka 6

Građani zasebnih zemalja članica postat će građani države Europske unije s izravnim pravima i obvezama ove europske države.

Točka 7

Zemlje članice moći će primjenjivati one ovlasti koji će im EU prepustiti, a ne obratno, što je bila izvorna ideja europskih integracija. Izvedene (sekundarne) zakonske odluke Europske unije bit će nadređene izvornim (primarnim) zakonskim odlukama zemalja članica.

Točka 8

Europska unija, a ne zemlje članice, sklapat će međunarodne ugovore s ostatim državama.

Točka 9

Važnost manjih zemalja članica, što znači i same Republike Češke, umanjuju se glasačkim postupcima (u usporedbi s trenutnom situacijom koja je rezultat Ugovora u Nici) ustavnim ugovorom.

Točka 10

Čak i u područjima donošenja odluka, u kojima će zemlje članice u budućnosti zadržati pravo veta, te odluke mogu u bilo koje vrijeme biti podređene glasu većine (dovoljno je da se predstavnici ili premjeri zemalja Europske unije s njime slože), što znači da se može provesti bez mogućnosti da sabori pojedinih zemalja imaju mogućnosti sami o tome odlučivati, da ne spominjemo građane koji bi s time trebali izraziti svoje slaganje.♦

VOJSKOVOĐA SVETOZAR pl. BOROEVIĆ: HRVATSKI PRAVOSLAVAC U BORBI PROTIV BALKANIZACIJE HRVATSKE (III.)

Za vrijeme prvoga ratnog ljeta u Galiciji Boroević vodi svoj korpus (VI.) te se ističe u bitci kod Komarówa, gdje tuče ruskou vojsku. Početkom rujna 1914. preuzima zapovjedništvo nad 3. armijom koja je dotada pretrpjela teške gubitke i uzmičala. Uspijeva konsolidirati armiju i bojište u zapadnoj Galiciji te razbiti prvu opasnu tvrđave Przemysl u listopadu 1914. Treća armija pod Boroevićem obranila je Karpatske prijevoje zimi 1914./1915. U rano proljeće 1915. počinje zajednička ofenziva Austro-Ugarske i Njemačke protiv ruske fronte u Galiciji. Borbe su se vodile s naizmjeničnim uspjesima i velikim gubincima na obje strane, sve do *Uskršnje bitke*. Tada je Boroević razbio Ruse svojim i njemačkim postrojbama. Time je Rusima posve zapriječen prodor preko Karpati u Ugarsku.

Boroević je za odlično vođenje podređenih mu postrojbi na Istočnoj fronti odlikovan sljedećim odličjima: Velekrižem Reda željezne krune s ratnom dekoracijom, Velekrižem Leopoldova reda s ratnom dekoracijom, Križem za vojne zasluge I. stupnja s ratnom dekoracijom; kasnije, kada su i mачevi uvedeni u to odlikovanje, dobio ih je za ovaj Križ kao i onaj iz 1878.[1] Osim toga, u počast istaknutom vojskovođi 51. k. u. k. pješačka pukovnija iz Kolozsvára (danas Cluj) naziva se po njemu – Infanterie-Regiment von Boroevic Nr 51. Budući da je ta pukovnija iz Erdelja (Sedmogradska, Transilvania), njezin sastav bio je sukladan tome: 62% Rumunja, 34% Mađara i 4% ostali narodi.[2]

Vojnici pravoslavne vjere iz hrvatskih zemalja

Na južnom odsjeku Istočne fronte (Bukovina te južna i jugoistočna Galicija) istaknuo se, kao brana mnogobrojnim russkim ofenzivama, zagrebački XIII. hrvatsko-slavonski korpus, koji se sastojao od 36. k. u. k. divizije i 42. domobranske divizije. U tim je borbama domobranska divizija i zadobila naziv pod kojim je ušla u povijest ratovanja – *Vražja*. Samo ime

Piše:

Mladen KALDANA

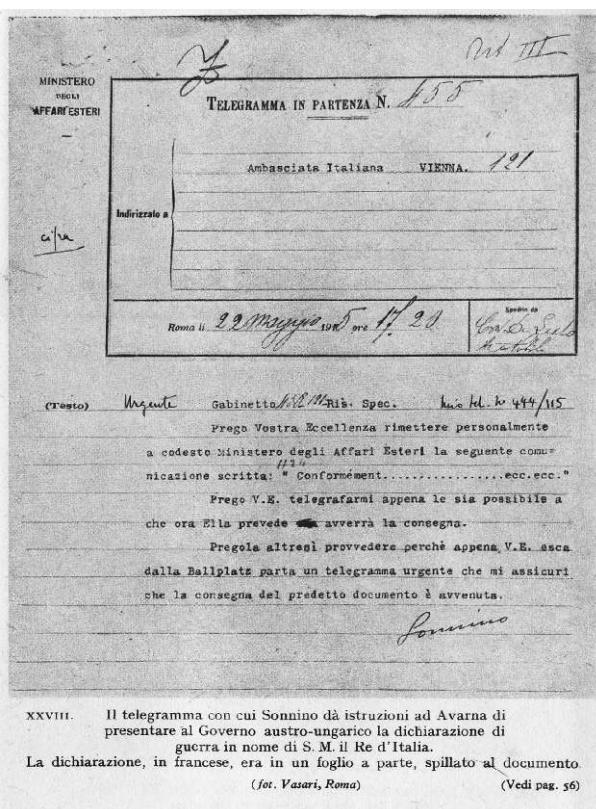
zorno prikazuje kako su se Hrvati borili. Također su se istaknule 78. (Osijek) i 96. (Karlovac) pukovnija koje su ustrojeno bile dio osječke 7. k. u. k. divizije, no često su ratovale izvan te divizije.[3]

S obzirom na to da je tema ovog rada pravoslavni hrvatski vojskovođa, potrebno je navesti u sklopu teme i sljedeće činjenice. Dvadeset i druga pješačka pukovnija (*Infanterie-Regiment 22*) iz 18. k. u. k. divizije (Herceg Novi) imala je i ove popunidbene kotare: Benkovac i Knin. Pješačka pukovnija (70.) iz 36. k. u. k. divizije (Zagreb) imala je i ove popunidbene kotare: Ruma, Irig, (Srijemska) Mitrovica, Zemun i Stara Pazova. Pješačka pukovnija (79.) iz 36. k. u. k. divizije imala je i ove popunidbene kotare: Gospic, Udbina, Gračac, Slunj, Zavalje-Korenica, Otočac i Slunj. Pješačka pukovnija (96.) iz 7. k. u. k. (Osijek) divizije imala

je i ove popunidbene kotare: Vrbovsko, Petrinja, Dubica, Dvor i Glina. Domobranska pješačka pukovnija (26.) iz 42. domobranske *Vražje* divizije (Zagreb) imala je i ove popunidbene kotare: Slunj, Vojnić, Vrbovsko, Otočac, Korenica, Gospic, Udbina, Gračac i Donji Lapac. Domobranska pješačka pukovnija (27.) iz *Vražje* divizije imala je i ove popunidbene kotare: Glina, Petrinja, Kostajnica i Dvor. Domobranska pješačka pukovnija (28.) iz *Vražje* divizije imala je i ove (i) popunidbene kotare: Šid, (Srijemska) Mitrovica, Irig, Ruma, Stara Pazova i Zemun. Dalmatinske domobranske pješačke pukovnije (23. i 37.) imale su i ove novačke kotare: Knin, Benkovac i Kotor.[4]

Zna se da pravoslavno stanovništvo u spomenutim kotarima i gradovima čini većinu ili značajnu manjinu. Sukladno shvaćanjima koje nam je nametnula historiografija i politika bivše države, za očekivati je da su se postrojbe popunjene pravoslavnim vojnim obveznicima s područja Banske Hrvatske nevoljko borile, štoviše da su bile orientirane prema deserterstvu i defetizmu. Međutim, nigrdje ne nalazimo da su se postrojbe s pretežno pravoslavnim vojnicima nelojalno držale.[5] Također se ne smije smetnuti s uma velika borbena vrijednost bosansko-hercegovačkih pukovnija, koje je itekako cijenio austrougarski časnički kadar.[6] Pri tome treba istaknuti da su tada pravoslavci činili većinu bosansko-hercegovačkog žiteljstva (pravoslavci 43.5%, muslimani 32.3%, katolici 22.9% itd.).[7] Istini za volju, imamo podatak da se Svetozar Pribićević dragovoljno prijavio sredinom 1915. u 25. zagrebačku domobransku pukovniju *Vražje* divizije. No to je samo primjer pružanja zaštite eksponiranom srpskom političaru od strane kratkovidne mađarske politike. Uostalom, Pribićević nije mogao neposredno utjecati na borbeni moral ratnika jer je bio raspoređen u budimpeštansko Središnje krevetno skladište.[8]

Moramo imati na umu da je bilo dominantno pravoslavnih satnija i

Talijanski premijer brzojavno 1915. nalaže talijanskom veleposlaniku u Beču da prenese objavu rata Austro-Ugarskoj

bojni u postrojbama hrvatskog domobranstva i k. u. k. vojske, npr. III. zemunska bojna iz 28. domobranske pukovnije (III./28.). Kad tim činjenicama dodamo i imigracijske dokumente SAD-a na prijelazu XIX./XX. st., koji nam pokazuju da se velika većina pravoslavnih imigranata s područja današnjih Republika Hrvatske i Bosne i Hercegovine nije izjašnjavala kao Srbi, [9] možemo postaviti pitanje raširenosti srpske nacionalne ideje među našim „običnim“ (siromašnim) pravoslavcima onoga doba. Znajući da su predstavnici pravoslavaca u Saborima banske Hrvatske i Dalmacije bili pripadnici srpskih stranaka,[10] moguće je sljedeće. Izborni sustav za oba Sabora imao je značajan imovinski/finansijski cenzus, pa je tako npr. u Banskoj Hrvatskoj 1908. imalo pravo glasa 2% stanovništva, a 1910. „čak“ 7.6%.[11] Prema tome je jasno da ogromna većina naroda (seljaštva) nije imala pravo glasovanja. To su imali: građanstvo, inteligencija i bogato seljaštvo, koji su činili brojčano znatno manji dio pučanstva.[12] U skladu s time mogli bi staviti pod veliki upitnik pripadnost srpskom nacionalnom korpusu tadašnjega „običnog“ pravoslavnog seljaka iz Hrvatske. U Bosni i Hercegovini, pak, svи muškarci s navršenom 24. godinom imali su pravo glasa, tako da je *Srpska narodna organizacija* bila pravi predstavnik tamošnjega pravoslavnog puka bez obzira na kontradiktorne podatke o bosansko-hercegovačkim pravoslavnim imigrantima.[13] Treba istaknuti i podatak da je upad Srbijanaca u bosansko gornje Podrinje (u jesen 1914.), podržala apsolutna većina tamošnjega pravoslavnog stanovništva.[14]

U vezi sporne pripadnosti onodobnih hrvatskih pravoslavaca srpskoj sub-etniji potrebno je navesti i „drugu stranu medalje“ – rezultati izbora za Ustavotvornu skupštinu Kraljevstva SHS (28. studeni 1920.). Iz njih je vidljivo da je većina pravoslavnih birača u hrvatskim zemljama glasovala za *Pašićeve* radikale ili *Pribićevićeve* demokrate.[15] Pri tome naročito treba uzeti u obzir enormno povećanje izbornog prava naspram onoga koje je egzistiralo u ugarskom dijelu Monarhije. Sada su pravo glasovanja imali svi muški državljanji s navršenom 21. godinom.[16] S obzirom na to da ti izborni rezultati pokazuju kako je apsolutna većina naših pravoslavaca srpski orijentirana, dovodi se u pitanje gore iznesena hipoteza o „nesrpstvu“ većeg (siromašnog) dijela naše-

ga pravoslavnog puka na prijelazu XIX./XX. st., koja se temelji na njihovom (ne)posrednom borbenom učinku protiv Kraljevine Srbije tijekom Prvoga svjetskog rata i nacionalnom/etničkom izjašnjavanju naših pravoslavnih imigranta u SAD prije „Velikog rata“.

Gornji podaci pokazuju kontradiktornu sliku onodobne etničke pripadnosti pravoslavnog puka Hrvatske, pa bi se time trebalo pozabaviti u budućnosti na znanstveno utemeljen način. Mogućnost da se cijela populacija hrvatskoga pravoslavnog seljaštva pretopila u srpski nacionalni korpus u roku 10-20 godina, krajnje je upitna, da ne kažem nemoguća. No treba imati u vidu i korjenitu promjenu političke orientacije hrvatskog naroda tijekom 1917.-1918., koja bi možda mogla donekle objasniti znatne etničko-političke promjene kod našega pravoslavnog življa. U razdoblju 1913.-1916. prisutno je snažno hrvatsko lojalističko (subdualizam/trijalizam) opredjeljenje znatnog dijela Hrvata i njihovih stranaka, pa tako frankovačka Stranka prava, milinovačka Starčevićeva stranka prava i Hrvatska pučka seljačka stranka u Saboru čine *Hrvatsku državnopravnu oporbu*. Imali su 29.5% narodnih zastupničkih mjeseta [17] u Saboru, odnosno 41.6% izaslih birača je glasovalo za stranke koje su se pozivale na pravaški Program iz 1894., koji je sam **Ante Starčević** potpisao.[18] Međutim, ratovanje je iziskavalo sve krvavije hrvatske žrtve, a Mađari su (za „nagradu“ Hrvatima) stremili k smanjenju opsega hrvatske autonomije ili čak posvemašnjem ukidanju autonomnih prava u slučaju pobjedonosnog završetka rata po Centralne sile.[19] Iako je Beč, prije svega vojni vrhovi, obećavao pomoć u obrani hrvatskih prava (kao i nadogradnju

istih), ništa nije doista poduzimano. U takvim uvjetima počinje sve jača hrvatska diferencijacija od Monarhije, pa tako Starčevićeva stranka prava (SSP) pozdravlja projugoslavensku „Svibanjsku deklaraciju“ (1917.) *Jugoslavenskog kluba* [20] bečkoga Carevinskog vijeća. S obzirom na to da frankovci nisu podržali tu deklaraciju,[21] prirodno je bilo skorošnje istupanje SSP-a iz *Hrvatske državnopravne oporbe* i sve jače približavanje ideji uspostave južnoslavenske države. Nakon odvajanja milinovaca, HPSS i frankovci tvore *Hrvatski (državnopravni) demokratski blok*, koji propada nakon što **Radić** u travnju 1918., za vrijeme boravka u Pragu kod **Masarykovi** ljudi, objavljuje prestanak „saborske kooperacije“ sa Strankom prava.[22] Tako i HPSS ekspresno kreće k ideji uspostave južnoslavenske države. Premda su frankovci ostali uz ideju hrvatske države izvan balkanskih okvira, politička realnost ih je nagnala na privremene „ustupke“. Uvidjevši da velika većina Hrvata podržava stvaranje južnoslavenske države, Stranka prava dva puta traži republikansku hrvatsku državu u „federativnom savezu“ sa Slovincima i Srbima.[23]

Budući da su čak i frankovci u jednom trenu morali pribjeći jugoslavenstvu zbog raširenosti te ideje unutar hrvatskog naroda, a ne zaboravimo da je još 1913. za ideju Velike Hrvatske u državi Habsburgovaca glasovalo 41.6% birača u banskoj Hrvatskoj, pitanje ekspresne srbizacije hrvatskoga pravoslavnog seljaštva dobiva drugu dimenziju. Tu je sigurno važna i uspostava SPC-a, u kojem su se „ujedinile“ sve dotadašnje Pravoslavne crkve na području nove države. Premda je srpska patrijaršija uspostavljena u Srijemskim Karlovcima „tek“ u kolovozu 1920., akcija za

Vojnici na rijeci Piave: tisuće Hrvata krvarile su na talijanskom bojištu

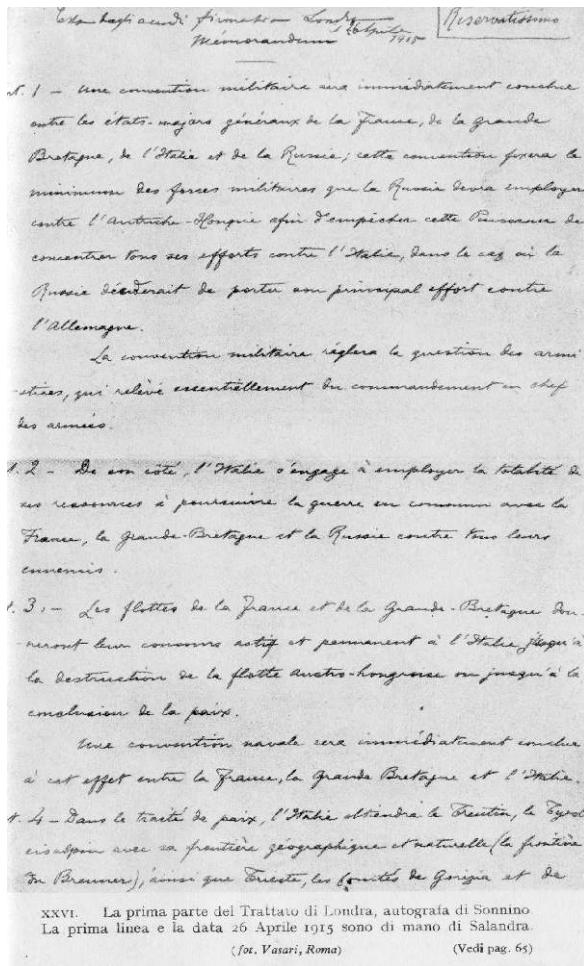
okupljanjem svih pravoslavnih crkvenih područja pod srpskim okriljem sigurno je krenula odmah po raspadu Austro-Ugarske. Nesumnjivo je „srpska crkva“ još više pojačala svoju nacionalnu promidžbu među hrvatskim pravoslavcima, kako bi iskoristila poraz i raspad „katoličke Monarhije“ te ugled pobjedničke Srbije.

Ipak ne smijemo smetnuti s uma da je Demokratska stranka („pričevičevci“) zastupala integralno jugoslavenstvo. Premda je većinu pravoslavnih glasova Hrvatske dobila Narodna radikalna stranka Nikole Pašića, Pribičevićevi demokrati bili su značajna manjina. Doduše, istina je da je većina unitarno jugoslavenski orientiranih Hrvata dala glas Demokratskoj stranci i da je to jedan od razloga njenog uspjeha u našim krajevima. Ipak, svejedno je neu-pitna značajna podrška demokratima od strane pravoslavaca u Hrvatskoj. To se dade zaključiti analizom i usporedbom izbornih rezultata pojedinih kotara i županija s etničkom slikom tih teritorijalnih upravnih jedinica.[24]

Talijanska fronta i Svetozar Boroević

Zbog Boroevićeva sposobnog rukovanja Trećom armijom na Ruskom ratištu, šalju ga na novi teren. Tamo će postići najveće uspjehi i slavu – Sočansko (-piavsko) bojiste.

Dana 23. svibnja 1915. Italija (dotada službeno u Trojnom savezu s Njemačkom i Austro-Ugarskom) ulazi u rat na strani Antante, nakon što su joj *Londonskim ugovorom* (26. travnja 1915.) obećani znatni dijelovi hrvatskih i slovenskih područja, te krajevi austrijskih Nijemaca (južni Tirol i Trident). Talijanski imperializam habsburška država je pametno iskoristila za podizanje borbenosti i morala hrvatskih te slovenskih vojnika. Tu su prvenstveno ipak najvažniji hrvatski vojnici zbog svojih kroz vjekove poznatih ratničkih kvaliteta te njihove brojnosti u cjelokupnoj austro-ugarskoj oružanoj sili. Istarski i dalmatinski Hrvati, zajedno s braćom iz banske Hrvatske te Bosne i Hercegovine pružili su nadahnut otpor talijanskim iridentistima. Tako je i djed au-

Uvodni dio tajnoga Londonskog ugovora

tora ovog teksta, kao sedamnaestogodišnjak otisao s Raba u rat protiv „talijaniziranja“ lijeve obale Jadrana. Kada se prirodno nadarenome hrvatskom vojniku dade još i odličan te odlučan zapovjednik-strateg, koji i sam znade da se velika opasnost nadvila nad njegovu hrvatsku domovinu i austrougarsku državu; nijednoj vojsci na svijetu ne piše se dobro. A naročito ne Talijanima, simbolima vojničke nesposobnosti i kukavličuka.

(*nastavit će se*)

Bilješke:

1. „Svetozar Boroević von Bojna“ (<http://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/boroevic.htm>, 07.01.2010.).
2. „Common Army Infantry & Jäger Ethnicity“ (<http://www.austro-hungarian-army.co.uk/nationality.htm>, 09.05.2010.).
3. E. BAUER, *Sjaj i tragika hrvatskog oružja*, 121.-122.; S. PAVIĆIĆ, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, 351., 354.
4. M. POJIĆ, „Ustroj austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868.-1914.“, *Arhivski vjesnik*, 43/2000., 162., 164.-166., 168.-169.
5. E. BAUER, *Sjaj i tragika hrvatskog oružja*, 134.; S. PAVIĆIĆ, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, 293., 297., 299., 354., 423., 434.-435., 439., 552.-559., 561.
6. S. PAVIĆIĆ, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, 265.-277., 354.-365.
7. Podaci su iz 1910. (Luka ĐAKOVIĆ, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika*

Hrvata. I. dio. Do otvaranja Sabora 1910., Zagreb 1985., 27.).

8. B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 100.
9. Službenici Imigrantskog ureda SAD-a na otoku Ellis kod New York Cityja popunjavali su imigracijske dokumente prema izjašnjavanju do-seljenika. U dokumentima su postojele rubrike *nationality* (u smislu „državljanstvo“) i *ethnicity* (u našem smislu „nacionalnost“). Onodobni pravoslavci iz današnjih RH i RBiH, pod *nationality* su kazivali „austrijsko“ ili „ugarsko“, a pod *ethnicity* Hrvat, Dalmatinac, Slaven, Bošnjak, Hercegovac itd. Originalni dokumenti Imigrantskog ureda SAD-a mogu se vidjeti na [HYPERLINK "http://www.ellisland.org"](http://www.ellisland.org).
10. U banskoj Hrvatskoj *Srpska (narodna) samostalna stranka* i *Srpska narodna radikalna stranka*, te nadstranački *Srpski klub* za vrijeme banovanja Khuena Hedervaryja, a u Dalmaciji *Srpska narodna stranka*.
11. Rudolf HORVAT, *Slavonija. Rasprave, crtice i bilješke*, sv. I., Zagreb 1936. (pretisak, Vinković 1992.), 72.
12. Isto, 45., 49., 56., 60., 67., 69., 72., 74., 77.; doduše, u austrijskom dijelu Monarhije nastupilo je 1906. opće pravo glasa za sve muškarce iznad 24. godine, no ono je vrijedilo za Dalmatince (i Istrane) samo pri izborima za Carevinsko vijeće. Za Sabor je vrijedilo staro ograničavajuće izborno pravo (Marjan DIKLJČ, *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zadar 1998., 51.).
13. Mustafa IMAMOVIĆ, *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914.*, Sarajevo 1976., 80.-95., 149.-166., 216.-217., 226.; pogledati bilješku 39.
14. L. V. SÜDLAND (Ivo PILAR), *Južnoslavensko pitanje. Prikaz cjelokupnog pitanja*, Zagreb 1943. (pretisak, Varaždin 1990.), 152.
15. R. HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942. (pretisak, Zagreb 1992.), 98.-106.
16. Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske*, sv. 2., Zagreb 1990., 192.
17. U Saboru su bili zastupnici birani na izborima („narodno zastupnici“) i „virilisti“ (velikaši, crkveni i državni dostojanstvenici) koje je u parlament pozivao ban (R. HORVAT, *Slavonija*, sv. I., 33.).
18. B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 383., 396.; R. HORVAT, *Slavonija*, sv. I., 70., 76.; isti autor, *Slavonija*, sv. I. i II., Vinković 1994., 241.-242.
19. Zlatko MATIJEVIĆ, „Dr. Ivo Pilar i njegova borba za samostojnost hrvatskog naroda“, *Pravaška misao i politika*, 231.-237.; B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 105., 252.-256.
20. *Jugoslavenski klub* su činili zastupnici iz hrvatskih i slovenskih zemalja austrijskog dijela Monarhije, pa je među njima bilo i dalmatinskih te istarskih pravaša.
21. Radićev HPSS je igrao dvostruku igru. Podržao je „Svibanjsku deklaraciju“, a zatim „Izjavu“ (studeni 1917.) bosansko-hercegovačke frankovačke skupine oko Josipa Stadlere i IVE Pilara, koja je zapravo bila „protudeklaracija“ usmjerenja k ekskluzivnom okupljanju hrvatskih zemalja na načelu hrvatskoga državnog prava, odbacujući južnoslavenski okvir „Svibanjske deklaracije“. Tako su „seljaci“ ostali u bloku s frankovcima (B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 399.; Z. MATIJEVIĆ, „Dr. Ivo Pilar i njegova borba za samostojnost hrvatskog naroda“, *Pravaška misao i politika*, 296.).
22. B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 144., 163.-164., 397.-398.
23. „Vieće Stranke Prava“, *Hrvatska*, br. 2204 (29.XI.1918.), 1.; „Hrvatski narode“, *Hrvatska*, br. 2207 (03.XII.1918.), 1.
24. R. HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, 105.-106.♦

ŽRTVE POSUŠKOGLA KRAJA TIJEKOM DRUGOGA SVJETSKOG RATA I PORAČA

Na temelju popisa velikoga broja žrtava s područja Posušja tijekom postojanja Nezavisne Države Hrvatske i poglavito u poratnom razdoblju, što ga je suradnik *Političkog zatvorenika* i negdašnji ustaški častnik **Josip Jozo Suton** objelodanio u svome opsežnom djelu *Posuški žrtvoslov* (Zagreb, 1998., 389 str.), i koji je, unatoč hvale vrijednu auktorovu trudu, još necjelovit (utemeljeno se govori o još barem stotinu žrtavâ), potradio sam se napraviti statističke podatke o posuškim stradalnicima.

I prema dokumentarno dragocjenom Sutonovu popisu, broj pognulih, pobijenih i nestalih osobâ u tijeku Drugoga svjetskog rata i porača s područja općine Posušje odista je velik: 1.297 žrtava! Od spomenutoga broja stradalnika župa Posušje je imala 483 žrtve, a po pojedinim dijelovima najmnogoljudnije župe Posuškoga dekanata broj žrtava je sljedeći: Batin 65 žrtava, Čitluk 110 žrtava, Osoje 56 žrtava, uže Posušje 95 žrtava, Rastovača 74 žrtve, Tribistovo 37 žrtava i dio posuške župe Vinjani 46 žrtava. Župa Posuški Gradac imala je 185 žrtava, a od toga Broćanac 105 žrtava te Gradac 80 žrtava. Župa Rakitno imala je: 249 žrtava, a župa Sutina 148 žrtava. Župa Vir imala je 126 žrtava: Virsko područje 75 žrtava, te Zavelim i Podbila 51 žrtvu. Vinjanska župa je imala 38 žrtava, a župa Zagorje 68 žrtava.

Uistinu veliki broj od 1.297 žrtava, s područja Posuške krajine, nastradao je na različite načine: pogibijom u Hrvatskim oružanim snagama (ustašama, domobranima, oružništvu i redarstvu) - pretežito u okršajima s partizansko-četničkim odmetnicima; nasilnom smrću tijekom grozomornoga Križnog puta hrvatskog naroda 1945. i naknadnom smrću uslijed posljedicâ mučenja na Križnom putu; općenito smrću uslijed posljedicâ partizanskog mučenja; premi-nućem od posljedicâ ranjavanja; u oružanim borbama isključivo s četnicima; od četničkog noža, naboja ili mučenjâ; u nesmiljenim zločinima OZN-e u poraču; na Istočnoj fronti - uglavnom u legionarima; u partizanskim skupnim i pojedinačnim strijeljanjima, to jest u njihovim

Piše:

Ivica KARAMATIĆ

umorstvima posuškoga civilnog stanovništva; od posljedica topničkog granatiranja; od partizanskoga vješanja, spaljivanja i klanja; od eksplozija bombi i minsko-eksplozivnih naprava; od anglo-američkoga zračnoga borbenog djelovanja; uslijed hrvatske izdaje; od posljedica teške bolesti izazvane ratom ili bolje reći uslijed partizansko-četničkog zlosilja; likvidacijama na privatnim pos-

prezimenima broj je sljedeći: 23 prezimena Bago, 17 Ramljak, 16 Crnogorac, 13 Mandurić, 9 Šušnjar, 8 Biško, 7 Hrkač, 6 Mrvelj, 5 Galić, te po jedno prezime Zlopša, Vranjković, Petric, Nenadić, Ćuk i Ćorić. Od 56 žrtava u Osoju po prezimenima broj je sljedeći: 20 prezimena Bošnjak, 14 Mitar, 9 Kovač, 5 Jukić, 3 Tolić, 2 Bradarić, te po jedno prezime Kutleša, Martić i Šego. Od 95 žrtava u užem Posušju po prezimenima broj je sljedeći: 46 prezimena Jukić, 14 Bakula, 13 Kovač, 12 Karamatić, 4 Zlopša, 3 Bušić, 2 Šoše, te jedno prezime Šego. Od 74 žrtve u Rastovači po prezimenima broj je sljedeći: 18 prezimena Bešlić, 12 Čutura, 7 Bakula, 6 Kovač, 5 Gavran, 5 Martić, 4 Dragoja, 4 Lebo, 3 Marić, 2 Vican, 2 Landeka, 2 Duspara, te po jedno prezime Bogut, Jukić, Maras i Tokić. Od 37 žrtava u Tribistovu po prezimenima broj je sljedeći: 8 prezimena Pišković, 7 Čutura, 6 Bešlić, 6 Oreč, 5 Čuljak, te po jedno prezime Bakula, Crnjac, Kovač, Miličević i Suton.

Od 46 žrtava dijela posuške župe Vinjani po prezimenima broj je sljedeći: 17 prezimena Marić, 10 Mandurić, 7 Tomić, 5 Boras, 3 Petric, 2 Zovko, te po jedno prezime Penava i Jukić. Od 105 žrtava u Broćancu (župa Posuški Gradac) po prezimenima broj je sljedeći: 28 prezimena Bašić, 23 Miličević, 13 Knezović, 10 Ćuk, 10 Širić, 4 Tomić, 4 Zovko, 3 Galić, 3 Leko, 3 Vranjković, 2 Duspara, te po jedno prezime Miloš i Sablje. Od 80 žrtava u mjestu Gradac (također župa Posuški Gradac) po prezimenima broj je sljedeći: 24 prezimena Grubišić, 23 Begić, 7 Oreč, 7 Penava, 7 Vranjković, 5 Česić, 3 Filipović, 2 Šušak, te po jedno prezime Čuljak i Miloš. Od 60 žrtava u Donjim Poklečanima (župa Rakitno) po prezimenima broj je sljedeći: 20 prezimena Markota, 17 Mihalj, 16 Bonić, 4 Soldo, 2 Drinovac, te jedno prezime Buntić. U Dupovcima (također župa Rakitno) od 15 žrtava po prezimenima broj je sljedeći: 6 prezimena Soldo, 5 Markota, 2 Miličević, te po jedno prezime Jakovljević i Mihalj. U Ivankovu Dolcu (također župa Rakitno) od 32 žrtve po prezimenima broj je sljedeći: 20 prezimena Ivanković, 7 Romić, 4 Ćurdo, te

Posuška crkva

jedima, štoviše na kućnim vratima; od strašnih posljedica partizanskih poratnih konclogora; u protupartizanskom djelovanju u škriparima; u ubojstvima u partizanskim sabirnim i zaroobljeničkim logorima, kaznionicama i zatvorima i na još neke druge načine.

Prema različitim prezimenima u posuškim mjestima statistika zrcali sljedeće podatke. Od 65 žrtava u Batinu po prezimenima broj je sljedeći: 37 žrtava nosilo je prezime Penava, 16 Bakula, 7 Senjak, 2 Česić, te po jedna prezime Boban, Kapular i Kovač. Od 110 žrtava u Čitluku po

jedno prezime Bušić. U Jelici i Barišićima (također župa Rakitno) od 41 žrtve po prezimenima broj je sljedeći: 20 prezimena Tokić, 19 Barišić, te po jedno prezime Tomić i Radoš. U Petrovićima i Mukinju (također župa Rakitno) od 42 žrtve po prezimenima broj je sljedeći: 11 prezimena Dumančić, 10 Jakovljević, 7 Miličević, 4 Tokić, 3 Pavković, 3 Šarić, te po jedno prezime Petrović, Radoš, Soldo i Topić. U Pavkovićima i Zaglavici (također župa Rakitno) od 59 žrtava po prezimenima broj je sljedeći: 26 prezimena Miličević, 14 Pavković, 8 Romić, 6 Sabljo, 3 Rajić, te 2 prezimena Bušić.

Od 148 žrtava s područja župe Sutina po prezimenima broj je sljedeći: 31 prezime Rezo, 30 Šarić, 19 Vukoja, 18 Zlomislić, 14 Topić, 9 Perko, 8 Soldo, 7 Dumančić, 5 Šarić, 2 Gudelj, 2 Lucović, te po jedno prezime Markota, Tokić i Pejić. S područja župe Vinjani od 38 žrtava po prezimenima broj je sljedeći: 16 prezimena Galić, 12 Lončar, 6 Nenadić, 2 Kukić, te po jedno prezime Marić i Tolić. S područja Vira od 75 žrtava po prezimenima broj je sljedeći: 16 prezimena Čamber, 10 Polić, 7 Budimir, 4 Boras, 4 Đerek, 4 Kevilj, 4 Koštiro, 4 Mikulić, 4 Protrka, 3 Galić, 2 Jukić, 2 Markić, 2 Stipić, 2 Vučur, te po jedno prezime Janjić, Lovrić, Mandurić, Milas, Pandža, Pirić i Zrno. U Podbili i Zavelimu od 51 žrtve po prezimenima broj je sljedeći: 22 prezimena Budimir, 7 Pušić, 6 Lukić, 4 Budić, 4 Kovač, 3 Tandara, 2 Knežević, te po jedno prezime Lažeta, Malenica i Pavić. I na posljetku, s područja župe Zagorje od 68 žrtava po prezimenima broj je sljedeći: 19 prezimena Jurišić, 18 Bešlić, 9 Tolušić, 7 Jažo, 4 Petričušić, 3 Lončar, 3 Budimir, 2 Mikulić, te po jedno prezime Tomić, Ćorić i Petrić.

Naposljetku statističkog pregleda brojnih posuških žrtava po prezimenima, valja podvući da su partizansko-četnički i oznaško-komunistički zločini u Posušju, tijekom Drugoga svjetskog rata i porača, bili plod podjednake bolesne ideologijske protuhrvatske mržnje četnika i partizana, očitovane kroz njihovo genocidno djelovanje protiv hrvatskog naroda. U rečenom smislu, tek su se formalno razlikovali u znakovlju: kokardi i zvijezdi petokraki. Nu, jedni i drugi, često su nosili iste kape i nanožnice: srbijanske šajkače i opanke.♦

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA (Zagreb, Vojnovićeva 15)

POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50,00 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200,00 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30,00 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002.- svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60,00 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: <i>Svečenik matični broj St. Grad. 2019</i> HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80,00 kn
Kaja PEREKOVIC: <i>Naše robijanje</i> , RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150,00 kn
Skupina autora: <i>Hrvatske žene u okovima i pjesmi</i> , Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80,00 kn
Bruno ZORIĆ: <i>Svjetlo i sjene (pjesme)</i> , HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40,00 kn
Slavko MILETIĆ: <i>Za dostojanstvo i slobodu</i> , HDPZ Mostar, 2006.	80,00 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji , Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140,00 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču , Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150,00 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: <i>Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse</i> , HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50,00 kn
Mijo JURIĆ: <i>Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja)</i> , HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100,00 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini , prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150,00 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilačje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad , prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100,00 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: <i>KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika</i> , HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100,00 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: <i>Križni put dugačak pet godina 1945. – 1950. (Svjedočenje o vremenu)</i> , HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40,00 kn
SLAVKO RADIČEVIĆ: <i>Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici</i> ; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100,00 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: <i>KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika</i> , drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100,00 kn

SESTRA ŽARKA IVASIĆ – MUČENICA SVOGA ZVANJA

Piše:

Sr. Veronika POPIĆ

U posljednje vrijeme našoj su javnosti (i kroz priloge glasila *Politički zatvorenik*) darovane mnoge dobre i vrijedne inicijative „razotkrivanja ljudskih lica“, koja su spletom okolnosti u jednomete povijesnom trenutku morala biti prekrivena velom šutnjem. „Spašavanje“ je to životnih priča, a time i „spašavanja povijesti“ (prema riječima **mons. dr. Mile Bogovića**), objavom svjedočanstava tih „malih“ ljudi koje tako možemo nazvati jer, ili nikada nisu bili izloženi svjetlu javnosti, ili su mu i bili izloženi, ali kroz poniženje, omalovažavanje i lažnu osudu. U tom pogledu u Hrvatskoj su u vremenu komunizma zorili mnogi dragocjeni svjedoci, i

č. s. Žarka Ivasić

veliki i mali, čija su svjedočanstva danas korektiv jedne jednostrane, ideološki usmjerene povijesti koja je nastajala u poratnom vremenu.

Katkad se čini da trajno očekujemo neke „velike“, koji će čudom razmrsiti ulove nastale zbog umišljenih veličina i izvesti nas (možda) bez našega (velikog) truda na ravan put. U blagostanje. U naravi je, ako si malen, tražiti zaštitu većih, njihovo utočište. Pitanje je: Mogu li to oni pružiti? No, nije da ne smije postojati veličina osobe, ni sigurnost utočišta, već prvenstveno da onaj koji je velik mora imati unutarnju „malenos“ odnosno poniznost, onakvu kakvu je Isus Krist od

svojih apostola zahtijevao odnosno dao im kao neizostavni dio cjeloživotnog poslanja i trajne formacije. Govorio je: „Tko hoće da među vama bude najveći, neka vam bude poslužitelj!“ (*Evangelje po Marku* 10,43). Takvi „veliki“ dobro su razumjeli da je jedino pravo utočište samo Bog.

Postoje, dakle, „maleni“ koji su, javnosti možda nevidljivi, baš velikom osobinom „malenosti“ mijenjali svijet. Svijet se može mijenjati izloženim i javnosti poznatim osobama, ali i osobama koje su u sjeni, ali time ne manje vrijedne. Treba nam i jednih i drugih. Tako, poznate riječi velikog hrvatskog pastira blaženog **Alojzija Stepinca**, „moja je savjest čista“, zrcale se u riječima jedne ponizne službenice Crkve - sestre Žarka Ivasić, redovnice u Družbi sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog. Ona je, suočena s komunističkom lažnom optužbom i osudom na smrt, rekla: „Evo drage volje umirem, nevina sam i neću odgovarati za ono za što me optužuju.“

Kako je tekao životni put sestre Žarke koji ju je doveo do izgovaranja ovih riječi?

Sestra Žarka je živjela trideset i osam godina. Taj kratki životni vijek, koji je započeo njezinim rođenjem 18. studenog 1908. u Krašiću, postavio ju je u okružje dvaju svjetskih ratova, Katoličke akcije i progona Crkve tijekom komunističke vlasti u Hrvatskoj. Godine 1931. ona započinje svoj redovnički život u Družbi sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog, francuskog sveca osamnaestog stoljeća koji je svojim sestrarama u baštinu ostavio brigu za najsromišnije – i neuke, i bolesne, i napuštene. Slijedeći taj vinčkovski trag, od svojih početaka života u Družbi sestra Žarka je bila usmjeravana prema skrbi za bolesnike te je djelovala u nekoliko bolnica: Gračacu, Banjoj Luci, Petrinji. Završivši bolničku školu godine 1939. dolazi u Banovinsku bolnicu u Otočac gdje ostaje do 14. rujna 1943. godine.

Izmjenjivanje različitih sukobljenih vojski obilježilo je cijelokupno ratno razdoblje u Otočcu. U bolnicu su tada pristig-

zali brojni ranjenici. Sestra Žarka i druge sestre milosrdnice jednakom su kršćanskim ljubavlju njegovale sve ranjenike i bolesnike. Unatoč prijetnjama partizana, koje su doživljavale u vremenu devetomjesečne partizanske vlasti u Otočcu (od travnja 1943. do siječnja 1944.), sestre nisu htjele otići (a bilo im je ponuđeno), već su ostale sa stanovnicima Otočca i ranjenicima koje su njegovale. Upravo ovo svjedočanstvo vjernosti svom pozivu i poslanju bilo je kamen spoticanja partizanskoj, a poslije i komunističkoj vlasti.

Događaj presudan za daljnji tijek života sestara milosrdnica u otočkoj bolnici zbio se u noći s 13. na 14. rujna 1943. godine. Kako kazuju vojna izvješća, Otočac je tada napala kombinirana ustaška bojna te zaplijenila i uništila pritom veliku kolicičinu ratnog materijala (preuzetog u Senju nakon kapitulacije talijanske vojske). Te noći u otočkoj bolnici ubijeni su partizanski ranjenici. Ovaj događaj poslužit će kao razlog poratne (lažne) komunističke osude skupine sestara milosrdnica, koje nakon izvršenog napada ustaše odvode prema Gospicu. Nakon odlaska iz Otočca sestra Žarka i dalje svjedoči svoje milosrdničko zvanje njegujući bolesnike u bolnicama u Vrapču i Osijeku. Dolaskom nove vlasti, u srpnju 1945. godine započela je istraga protiv sestre Žarke i ostalih sestara milosrdnica koje su djelovale u otočkoj bolnici.

Pojačane poratne komunističke likvidacije službenika Katoličke crkve zahvatile su i Družbu sestara milosrdnica. Već u lipnju 1945. godine sestra **Blanda Stipetić** odvedena je iz Vinogradske bolnice, prijekim sudom osuđena na smrt i strijeljana, a tri sestre milosrdnice (sestra **Geralda Jakob**, sestra **Lipharda Horvat** i sestra **Konstantina Mesar**) odvedene su iz bolnice u Vrapču, ubijene bez procesa i bačene u žumberačku jamu Jazovku, za-

Banovinska bolnica u Otočcu

Grob s. Žarke na gospičkome groblju

jedno s ranjenicima iz zagrebačkih bolница. Lažne komunističke optužbe već u prvim mjesecima nove vlasti dolaze i do mnogih drugih sestara koje su djelovale u bolnicama (ili u školama) te je od 1945. do 1954. bilo zatvoreno sedamdeset i devet sestara milosrdnica. Režim je nastao i materijalno oslabiti Družbu (i Katoličku crkvu uopće), oduzevši joj u kolo-vuzu 1945. godine trideset škola kao i mogućnost djelovanja u zabavištima i državnim dječjim domovima.

Iz gotovo u cijelosti sačuvanog sudskog spisa sačuvanom u Državnom arhivu u Gospicu (fond: *Okružni sud Gospic, K-30/46*) saznajemo kako je tekao daljnji put sestre Žarke.

Dana 14. kolovoza 1945. sestra Žarka je bila uhićena, zajedno s ostalim sestrama koje su djelovale u Otočcu. Započela je svoj križni put po istražnim zatvorima OZN-e: u Osijeku, Zagrebu i Gospicu. Nakon dovršenog istražnog postupka protiv sestre Žarke (i skupine sestara milosrdnica iz otočke bolnice), u Gospicu je podignuta optužnica 28. siječnja 1946. godine. Sestre milosrdnice, a posebno sestra Žarka, lažno su optužene među ostalim da tijekom partizanske vlasti u Otočcu nisu vršile svoje redovničko i bolničarsko zvanje, njegujući s mržnjom partizanske ranjenike, a simpatizirajući ustaške. Dodatna laž bila je uperena protiv sestre Žarke. Ona je bila lažno optužena za prokazivanje partizanskih ranjenika tijekom ustaškog napada na otočku bolnicu (u rujnu 1943. godine).

Javna sudska rasprava održana je u Gospicu, pred Okružnim narodnim sudom za Liku, 7. veljače 1946. godine. Sestra Žarka je pritom kao prvooptužena bila osuđena na najstrožu kaznu - smrt vješanjem, a ostale sestre na kaznu smrti strijeljanjem. Slijedila je molba za pomilovanje koja je rezultirala Odlukom Prezidijuma Narodne Skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije od 30. travnja 1946. kojom su zamolbe sestara za pomilovanjem uvažene te je kazna preinacena: sestra Žarka je osuđena na smrt strijeljanjem, a ostale sestre osuđene su na dvadeset godina lišenja slobode s prinudnim radom.

Prema Zapisniku od 15. svibnja 1946., pisanom u zatvoru Okružnog suda za Liku u Gospicu (Br. K-30/46-31, Zapisnik od 15. svibnja 1946.), sestri Žarki Ivasić određen je dan i sat izvršenja presude: 16. svibnja 1946., u četiri sata ujutro. Posljednja želja osuđenice, navodi Zapisnik, bila je „da ju posjeti svećenik i jedna od bolničkih časnih sestara.“

Posljednju noć svoga života sestra Žarka provodi u samici. Svjedočanstva navode da je sestra Žarka tu posljednju noć u ciliji gospičke kaznionice pjevala i molila, prihvativši smrtnu osudu s mirom i predanjem.

Sestra Žarka je strijeljana u ranim jutarnjim satima 16. svibnja 1946., a pokopana je (u tajnosti) na Gradskom groblju svete Marije Magdalene u Gospicu. Mučenički hrvatski Gospic, s ciljem zastrašivanja preostalog hrvatskog stanovništva, izabran je za mjesto javnog suđenja sestrama i smrti sestre Žarke. Grad kojeg tijekom cijelog Drugoga svjetskog rata partizani nisu mogli osvojiti, u poratnom je vremenu postao stratište i mjesto represije. U Gospicu i u njegovoj okolici komunisti su u godinama 1945. i 1946. na razne načine ubili više od 3500 nevinih Hrvata.

Unatoč nametnutoj štunj i komunističkom pokušaju brisanja spomena na život i smrt sestre Žarke, upravo u Gospicu je ostala živa svijest o njezinom mučeništvu i hrabrosti koju je očitovala u vrijeme zatočeništva i pred smrt. Unatoč i trajnoj komunističkoj promidžbi o „pravedno“ izvršenoj presudi nad sestrom Žarkom i ostalim sestrama, koja je dovela do uništanja dokumentacije koja bi potvrdila suprotno, glas o njezinoj nevinosti pronsili su brojni svjedoci. Mnogi su u sestri Žarki vidjeli dragocjen govor za ovo sadašnje vrijeme i u njemu pronalazili snagu za život.

Među njima bila je i Kaja Pereković, dugogodišnja predsjednica Hrvatskog društva političkih zatvorenika, koja je poticala nastanak životopisa sestre Žarke, kao i širenje poznavanja njezina života i smrti. Ona je i sama sebe nesebično i radosno utkala u nastali životopis (*Sestra Žarka Ivasić – mučenica svoga zvanja*) podijeljenim osobnim svjedočanstvom o sestri Žarki, prenoseći riječi Gospicana, kao i nekadašnjih zatvorenika gospičkog zatvora. Družbu sestara milosrdnica upravo je postojan glas svjedoka godine 2007. potakao na započinjanje sustavnog istraživanja života i stradanja sestre Žarke Ivasić, prikupljanja svjedočanstava i dokumentacije. Hrvatska biskupska konferencija u travnju 2010. godine podržala je pokretanje biskupijskog postupka za proglašenje blaženom sestre Žarke Ivasić, mučenice.

Sestra Žarka danas može biti uzor i „malima“ i „velikima“. Prelazeći tijekom njezina života vidi se da je vjerno slijedila Kristov poziv na ponizno služenje Bogu u čovjeku patniku. Bila je, može se reći, posve obična, nezamijećena. Živjela je uobičajen život jedne redovnice, ali u jednom neuobičajeno zahtjevnom vremenu. Radila je, ljudski gledajući, obične poslove. Ali, ono što je u dubini

svoje duše trajno živjela – veličinu malenosti ili potpune predanosti Bogu – davalо je njezinom služenju kristolikost, a to je u najvišem stupnju očitovala upravo u najtežim trenucima života. Suočivši se s nepravednom optužbom i smrću. U onim trenucima koji čovjeka dovode do onoga što on doista jest, kada maske više ne postoje. Ona je baš tada pokazala da želi ostati dosljedna istini i poslanju ljubavi te slijediti svog Učitelja sve do dara vlastita života za njega, za bližnje, za neprijatelje, za sve nas..

Kaja Pereković na grobu č. s. Žarke Ivasić 2005.

OD IMOTSKE GIMNAZIJE DO GOLOG OTOKA (VII.)

Atridesetak godina iza suđenja, u ruke mi je došao nepotpisani i nedatirani dokument, na čijem je vrhu olovkom napisan trigram «HRM», s rukopisnom napomenom «Ostaje meni» i potpisom znamenitoga Željka Popovića:

«Na sastanku sa drugom Slavkom Kušpilićem [Kušpilićem] u pogledu kažnjavanja pripadnika HRM dogovoreno je slijedeće:

Pred sud se namjerava izvesti slijedeća lica:

GRUPA IMOTSKA -

Vučemil Andriju,

Jonjić Dinku

Ćutuk Darinku

Šabić Ivu i

Crnogorac Željka

Knezović Jure [dopisano rukom, op. D. J.]

U koliko dodje do m[i]jenjanja ovog mišljenja i bude se prišlo administrativnom kažnjavanju, zaključeno je slijedeće:

GRUPA IMOTSKI -

Vučemil Andrija upućivanje u određeno mjesto 2 godine

Jonjić Dinko " " 2 "

Ćutuk Darinka " " 2 "

Crnogorac Željko " " 2 "

Šabić Iva " " 1 "

Knezović Jure " " 6 mjeseci

Crnogorac Ferdo " " 6 "

Galić Ante " " 6 "

Ljubić Mate " " 6 "

Todorić Mijo kažnjavanje po sucu za prek. [ršaje] 1 "

Šuto Branko " " 1 "

Grupa iz Grubina za sada dolazi u obzir za administrativno kažnjavanje.

GRUPA GRUBINE:

Jonjić Petar upućivanje u

određeno mjesto 6 mjeseci

Vuković Nedjeljko " " 2 god.

Vuković Marijan " " 1 "

Vuković Dane " " 1 "

Jonjić Ante " " 6 mjeseci

GRUPA TIHO:

Gabelica Ivan " " 2 godine

Bušić Bruno kažnjavanje po

sucu za prekršaje 1 mjesec

Babić Mate " " 1 "

Biočić Andrija " " ukor

Piše:

Dinko JONJIĆ

Grizelj Miro " " ukor
Galić Florijan " " ukor
Galić Kruno [dop.rukom] " 1 mjesec

Kao i Popović, i drug **Slavko Kušpilić**, Drnišanin s kojim je – kako vidimo – «dogovoreno» koje se sankcije imaju primijeniti na pripadnike skupina HRM i TIHO, bio je dužnosnik UDB-e. U hrvatsku je povijest svoje ime mračnim slovima upisao još i prije zloglasnoga poratnog suđenja **fra Julijanu Ramljaku**, o čemu je fra Julijan – s kojim sam za njegova župnikovanja u Studencima kod Imotskoga prijateljevalo – pisao nakon uspostave hrvatske države. Bio je Kušpilić u drniškome kraju u poratno doba sve: i istražitelj i tužitelj, time i sudac. Za tako sposobna druga, nije ni čudo da je napredovao.

Dokument je, očito, nastao prije nego što je podignuta optužnica protiv nas, i jasno pokazuje da je UDB-a, a ne državno odvjetništvo ili sud, određivala tko će i kako biti kažnen. Može se zaključiti ta-

kođer, da je UDB-a u neku ruku organizirane članove i pristaše skupina TIHO i HRM tretirala kao cjelinu, iako su one i stvarno i formalno bile odvojene. Također se jasno vidi da je nama iz HRM-a naminjenjena neusporedivo viša kazna. Ako se usporedi ovaj dogovor s drugom Kušpilićem s rješenjima donesenima u upravnom («administrativnom kaznenom») postupku i sankcijama protiv **Ljubića, Galića**, pripadnika grubinskog ogranka i **Gabelice**, vidi se da je sudac za prekršaje postupio upravo onako kako je odredila UDB-a. Drugačije nije ni moglo biti: načelnik II. odjeljenja Uprave državne bezbjednosti DSUP-a NR Hrvatske **Savo Bogdanović**, javio je još 25. srpnja 1959. dopisom br. Sp-br. 1119/1 («*Predmet: Prijedlog za mjere protiv pripadnika 'HRM' i 'Tih'*») makarskom SUP-u sljedeće:

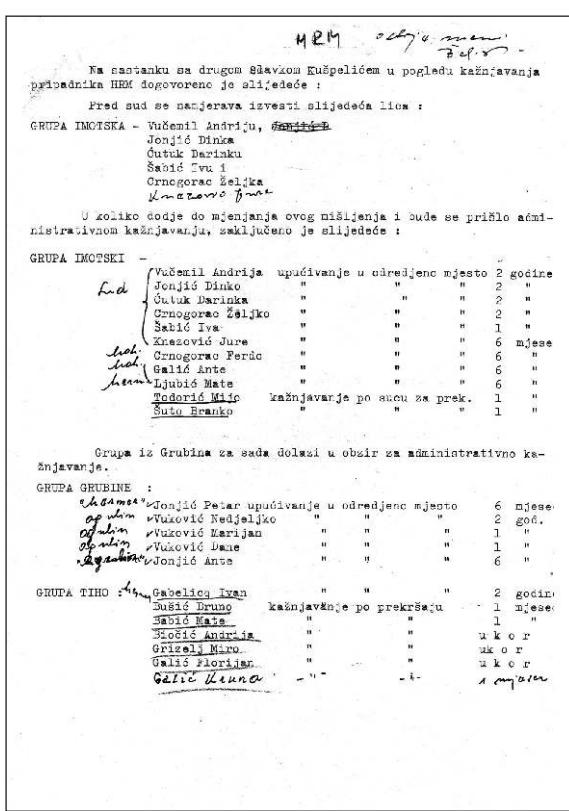
«U prilogu Vam dostavljamo na korištenje prijedlog o poduzimanju mjera protiv pripadnika ilegalnih organizacija 'Hrvatska revolucionarna mladež' i 'Tih'.

Za Biočić Andriju, Galić Florijana i Grizelj Mira predviđamo ukor od strane suca za prekršaje i odluku Nastavničkog zbora za isključenje iz škole na jednu godinu dana. Odluka Nastavničkog zbora treba biti zasnovana na zakonskim propisima.

Saopćujemo Vam da je prijedlog sankcionisan po državnom sekretaru drugu Miškoviću, pa molimo da se istoga pridržavate. Gabelicu možete uputiti na 'Grgur'.

Čak se i ministar («državni sekretar») **Milan Mišković** izvolio baviti našim malenkostima! A u prilogu toga Bogdanovićeva dopisa, nalazi se elaborat na deset stranica. U njemu se navodi:

«Ilegalna organizacija 'Hrvatske revolucionarna mladež' formirana po djacima gimnazije u Imotskom, obuhvaćala je ukupno 44 lica sa terena kotara Makarska i Mostara. Od toga broja uhapšeno je 16 lica, koja su bila aktivni članovi organizacije, dok su ostali znali za njeno postojanje ili su uzeli neznatnog

UDB-a je odredila sudbinu osumnjičenika

učešća u istoj. Od ukupnog broja lica obuhvaćenih u ovu organizaciju, petorica su sačinjavala grupu u selu Grubinama, a osam lica su znala za njeno postojanje.

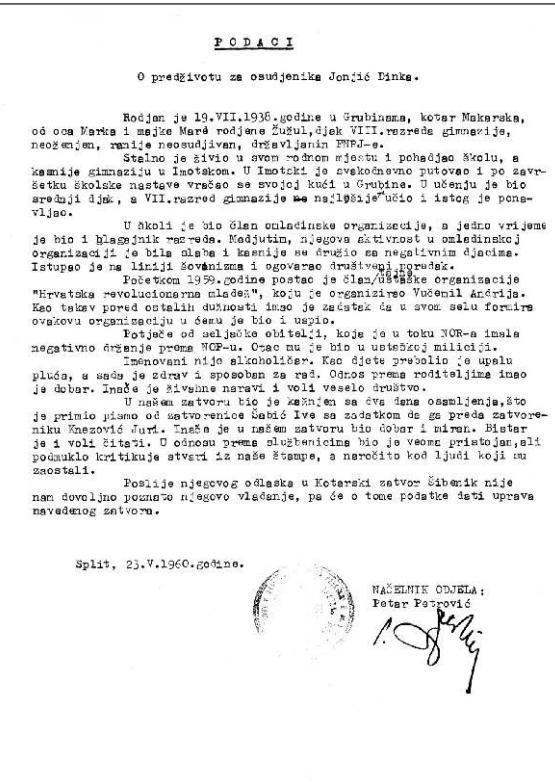
Od 16 lica nad kojima je primjenjen istražni zatvor, predviđamo pet lica za izvodjenje pred sud, a protiv 11 lica poduzele bi se administrativne mjere.

Vrijedilo bi u ovom kontekstu prvi od dva priloga, onaj koji se odnosi na HRM, navesti u cijelosti; daje on odgovore na pitanja koja mogu zanimati i čitatelje, a ne samo sudionike tih zbivanja. No, spomenut će ovdje samo to, da se u tom prilogu navode različite «kategorije» osoba. Prvo su navedena «lica za sud» (**Andrija Vučemil, Dinko Jonjić, Darinka Ćutuk, Željko Crnogorac i Iva Šabić**), potom «lica predviđena za administrativno kažnjavanje[,] uz primjenu mјere upućivanja u odredjenu ustanovu – mjesto boravka i udaljenje iz škole na odredjeno vrijeme» (**Jure Knezović, Mate Ljubić, Petar Jonjić, Nedjeljko Vuković, Dane Vuković, Marijan Vuković, Ante Jonjić**), pa onda «lica predviđena za kažnjavanje po Sucu za prekršaje i udaljavanje iz škole na odredjeno vrijeme» (**Ferdo Crnogorac, Mijo Todorović, Ante Galić**) i, na koncu, 28 «lica koja su znala za postojanje organizacije ili su imala neznatna učešća u istoj».

Na drugoj i trećoj stranici piše:

«**2. JONJIĆ DINKO**, rođen 19. VI[II]. 1938. godine, u selu Grubine, kotar Mađarska, od oca Marka, djak VIII. razreda gimnazije. Potjeće iz srednje seljačke porodice, neprijateljski orfijentirane prema poretku u zemlji. Čitava obitelj bila je u toku rata na strani ustaša, a otac Marko nalazio se u ustaškoj miliciji. – Sada u zatvoru.

Već u VI. razredu gimnazije zapaženo je bilo[,] da Jonjić neprijateljski djeluje i da se ispoljava na šovističkoj proustaškoj liniji. Odobravao je postupke i rad bivših pripadnika ilegalne organizacije 'Tiho'. U februaru mjesecu 1959. godine postaje član organizacije 'HRM', a po odlasku iz Imotskog Vučemil Andrije postaje rukovodioc organizacije. Kao rukovodioc odražao je dva sastanka sa članovima organizacije[,] na kojima je isticao potrebu proširenja iste i političkog uzdizanja sva mih članova. U tu svrhu povezao se sa Gabelica Ivanom, bivšim članom ilegalne

Sedam dana prije odlaska na Goli: Podaci o D. Jonjiću

organizacije 'Tiho' i od njega zatražio literaturu potrebnu za ideoško uzdizanje članova svoje grupe. U tom radu bio je vrlo aktivran, te je u svom selu Grubinama formirao grupu od pet lica. Sa ovom grupom održao je konstituirajući sastanak[,] na kojem je pročitao pravilnik i program, a zatim je predložio da se za vodju grupe izabere Jonjić Petar, djak VIII. razreda gimnazije, što je po prisutnima prihvaćeno. Isto tako vršio je pokušaj[,] da preko Jonjić Ante oformi u Imotskom novu grupu[,] sastavljenu od učenika u privredi. Nadalje je pokušao[,] da preko Zdilar Dinka, djaka VIII. razreda gimnazije[,] oformi jednu grupu u selu Prološcu, u čemu nije uspio, jer je Zdilar odbio da bude član organizacije.

Predlažemo da se, pored izrečene sudske kazne zatvora, pokrene po Nastavnicičkom zboru Gimnazije Imotski, disciplinski postupak zabrane pohadjanja svih škola u FNRJ za sva vremena.

3. ĆUTUK DARINKA, rođena 10. VI. 1940. godine u selu Vojnice [Vojnići], kotar Mostar, od oca Nikole i majke Zlatke Artuković, hospitirala VII. razred gimnazije u Imotskom. Potjeće iz proustaške familije, nećaka je ratnog zločinca Artuković Andrije. Nalazi se u istražnom zatvoru u Imotskom.

Početkom februara 1959. godine angažirana je bila za rad u organizaciji po Vučemili.

čemil Andriji. Vršila je dužnost blagajnice, a za vrijeme kratkog odsustva Vučemila iz Imotskog, rukovodila je sa organizacijom. Za rad je pridobilila Todorović Miju i Šabić Ivu u jednici sa Vučemilom Andrijom. Na njezin prijedlog angažiran je i Ljubić Mato, djak Gimnazije u Lištici. Poticala je članove na aktivnost. Na jednom sastanku dala je prijedlog za vršenje atentata na druga Tita i u tu svrhu tražila od članova[,] da pristupe prikupljanju vatrenog oružja. Prisustvovala je svim sastancima organizacije.

Predlažemo da se, pored izrečene sudske kazne zatvora, pokrene po Nastavnicičkom zboru Gimnazije Imotski, disciplinski postupak uz dočenje disciplinske kazne zabrane pohadjanja svih škola u FNRJ za sva vremena.»

Spomenuti Bogdanovićev dopis od 25. srpnja s ovim prilogom, očito je komplementaran ranije spomenutom nedatiranom dokumentu («Na sastanku sa drugom Slavkom Kušpilićem [Kušpilićem] u pogledu kažnjavanja...»). (...).

*

Izricanje osude za djelo koje je bilo tek u zametku, saslušali smo mirno.

Ne računajući članove naše obitelji, sudska je dvorana bila popunjena agentima. Jedni su aplaudirali, drugi su presudu popratili negodovanjem, jer – tu ustašku gamad trebalo je postrijeljati. Naše su obitelji bile konsternirane visokim kaznama. Blijedi kao krpa napuštali su sudnicu, doživljavajući taj 22. rujan kao *vae victis*. Kasnije smo doznali: nitko od njih nije očekivao da ćemo ikad izići iz zatvora. Osuđenici su, shvaćajući i svoj položaj i položaj svojih roditelja i obitelji, demonstrirali prkos: glasno su zapjevali. Svi osim mene. Nisam pjevao naglas, jer bi moj glas samo kvario harmoniju, ali sam u sebi pratio melodiju svojih prijatelja. Ne sjećam se koju su pjesmu pjevali. Ne sjeća se ni Darinka, ali – da je bila rodoljubna, nema sumnje.

Nakon izricanja presude, vezani u lance – sada prvi put skupa, u istoj marici – vraćeni smo na Katalinića brig, svatko u svoju, skupnu ćeliju. (...) Ovako je UDB-a iz pera Gašpara Bergama dopisom br. 3151/59 od 26. rujna 1959. komentirala tijek suđenja i visinu osuda:

Prema dogovoru sa drugom Slavkom Kušpilićem, pred sud je izvedeno 6 lica

pripadnika proustaške ilegalne organizacije 'HRM' Imotski, kojima je bila rasprava od 18 do 22. IX. 1959. g. u Splitu.

V[i]jeće Okružnog suda, kao prvo-stepeni sud, po optužnici Okružnog JT-a Split izreklo je kazne optuženicima i to:

Vučemil Andriji – optuženom zbog kriv. djela iz čl. 117 st. 1. KZ-a, 8 godina strogo zatvora,

Ćutuk Darinki – optuženoj zbog kriv. djela iz čl. 117 st. 2. KZ-a, 7 godina strogo zatvora,

Jonjić Dinku – optuženom zbog kriv. djela iz čl. 117 st. 1. i 2. KZ-a, 6 godina strogo zatvora,

ŠABIĆ Ivi – optuženom zbog kriv. djela iz čl. 117 st. 2. KZ-a, 4 i pol godine strogo zatvora,

Crnogorac Željku – optuženom zbog kriv. djela iz čl. 117 st. 2. KZ-a, 4 godine strogo zatvora i

Knezović Juri – starijem maloljetniku, optuženom zbog kriv. djela iz čl. 117 st. 2. KZ-a, 3 i pol godine strogo zatvora.

Držanje okrivljenih pred sudom nije nimalo iznenadilo.

Svi su oni uglavnom priznali djelo, koje je kroz istragu utvrđeno. Medutim, bilo je pokušaja da se od strane optuženika Vučemil Andrije, Ćutuk Darinke i Šabić Ive pred sudom umanji njihova aktivnost i uopće djelovanje u vrijeme postojanosti [sic!] organizacije. (...) U pogledu izjava Crnogorac Željka i Jonjić Dinka, još ranije smo saznali za njihove namjere da pred sudom iznesu kako su tučeni i fizički zamarani. Naime, još u istražnom zatvoru u Imotskom sa nedovoljnom opreznošću stražara došlo je do medjusobnog dozivanja i razgovora izmedju okrivljenih, pa je Dinko nagovarao ostale da pred sudom povuku svoje iskaze i da izjave kako su tučeni i zlostavljeni po isljednicima. Jedan od stražara ovo je čuo i napisao službenu zabilješku, koja je također pročitana za vrijeme rasprave, tako da je odbačena svaka sumnja u odnosu na navode ove dvojice.

Što se tiče tužioca, sasvim smo zadovoljni sa njegovom upornosti, kao i sa sudom, koji je sasvim dobro koristio postojeće materijale. Svjedoci su se dobro držali, osim Zdilar Dinka, koji je kolebalo, a kojeg je predsjednik Vijeća nekoliko puta upozorio na

dužnost svjedočenja i posljedice pri vanju lažnog iskaza.

Odborni optuženih nemamo što prim[i]jetiti. Ni jedan branitelj nije pokušao da umanji njihovu krivnju, već su uglavnom uzimali učešće u raspravljanju oko nekih detalja, kao što su: vrijeme pristupa organizaciji, održavanje sastanaka, raspravljanje na sastancima i.t.d.

Čak je jedan od branitelja rekao našem isljedniku, da je istraga dobro sprovedena i da oni – advokati na raspravi mogu u izvjesnoj mjeri utjecati na sud u pogledu izricanja visine kazne, ali da je krivnja očita i da ovakova lica treba privoditi kažnjavanju.

Tužilac je zadovoljan sa izrečenim kaznama i nije uložio žalbu na visinu kazne bilo kojeg osudjenika.»

Ovo se izvješće u velikoj mjeri podudara s nedatiranim «Osrtom na sudsku raspravu grupi HRM», što ga je potpisao isti taj Popović. Jedino u Popovićevu «elabratu» nema ocjene «držanja» tužitelja, suda, svjedoka i branitelja. Dio koji se odnosi na mene, daleko je najopširniji. U njemu, između ostalog, piše:

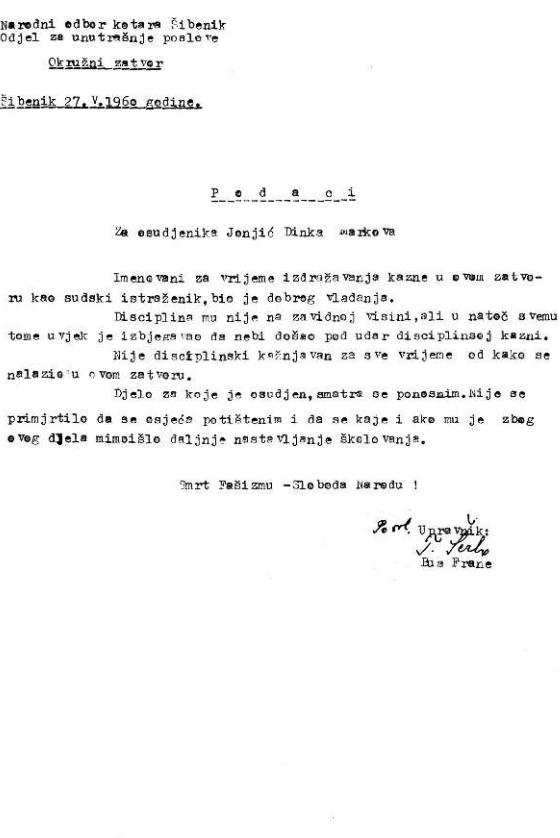
«JONJIĆ DINKO: Nastroji da prikaže da je to sve bilo neozbiljno. Da je pristupio organizaciji, postao šef i formirao or-

ganizaciju u Grubinama. Pritisnut dokazima, priznao je da se obratio Vuković Nedjeljku, kao bivšem ustaši, za kojeg je pretpostavlja da će biti pogodno lice da mu pomogne pri formiranju organizacije u Grubinama[.] i to upravo [zato] što je bio u ustaškim vojnim formacijama i što je pretpostavlja da je neprijateljski raspoložen prema ovom društvenom sistemu. (...) U slučaju Jonjića[.] pa i ostalih[.] najspornije je kako je došlo do rasformiranja organizacije u Imotskom i Grubinama. On, kao i ostali[.] brani se da je do toga došlo nakon hapšenja Vučemila, kada su obaviješteni po Knezoviću da od toga nema ništa, da vjerojatno ne postoji centar (rukovodstvo) u Zagrebu, a niti su povezani sa inostranstvom. Medutim, da se zaključiti da je do rasformiranja, ili bolje rečeno[.] do prestanka djelovanja došlo pred strahom od hapšenja, a što se može zaključiti na osnovu paljenja programa i druge literature. Uostalom[.] to se da zaključiti i na osnovu priznanja Jonjića[.] da je on izjavio članovima grupe u Grubinama[.] da će aktivno raditi u njihovoj organizaciji i to upravo pada vremenski poslije bijega[.] tj. hapšenja Vučemila. Dinko[.] upitan na sudu[.] kako je ovo ranije dao u istrazi, brani se da on nije zapisnik pratilo, da ga nije čitao i da je bio maltretiran.»

*

Rezultat se činio konačnim: članovi grubinskog ogranka kažnjeni su u prekršajnom postupku, jednako su prošli i članovi imotske centrale Galić i Ferdo Crnogorac, sankcioniran je Ljubić, kažnjen je i Gabelica, a sad smo osuđeni i mi. UDB-i je ostalo još obaviti završno pospremanje. Načelnik II. odjeljenja republičke UDB-e, drug Savo Bogdanović, poslao je 29. rujna 1959. strogo povjerljivi naputak Spv. br. 1119/59 makarskoj UDB-i, napominjući da ga je odobrio pomoćnik ministra zadužen za «državnu bezbjednost». Njime je dan nalog, kako treba postupiti s ostatim osumnjičenicima. (...)

Desetak dana nakon izricanja presude prebačen sam u trogirski zatvor. Svog branitelja Jerkovića nakon izricanja presude više nisam vido: svi su se naši kontakti sveli na ono u sudnici. Da-

Uputnica na Goli iz šibenskoga okružnog zatvora

rinku je **Marko Pederin** posjetio u zatvoru u Trogiru. Došao je vidjeti, zlostavljuju li je.

Trogir je grad prepun povijesnih spomenika; crkva je tako reći na svakom koraku. Zvonik trogirske katedrale bio je u neposrednoj blizini moje ćelije, a trogirski su se zvonici oglašavali u različito vrijeme, na različite načine i različitim zvucima. Zvon je budio teške asocijacije: sve što je mladost davala i obećavala, prekinuto je naglo i drastično. Izgledi da se ljepota mladosti ponovno dogodi, jedva postoje. Svi moji znanici su znali da nisam baš anđeoske ravi niti kerubinskog vladanja. Sad sam odsječen od svih užitaka i zadovoljstava mladosti, što su me do jučer tako obilno obasipala, nekad čak i kad ih nisam posebno tražio.

Zvana su dozivala minula vremena i, kao u **Matoševu harum – farum – larum – hedervarum**, nemilosrdno i monotono ponavljala kako se ta vremena nikad više ne će vratiti.

Robija će biti dugogodišnja, ne sumnjam u to. Iza toga, ako preživim, slijedi godina i pol vojske. Čak i kad bih se živ vratio kući, više to ne će biti isti ja. Ni društvo ne će biti isto: jedni će odseliti trbuhom za kruhom, drugi će započeti vlastite živote u kojima nema mjesta za zajedničke uspomene i zajedničke doživljaje. Sve to, ako se uopće živ vratim. Tu zlokobnu pomisao, taj *ako*, nije bilo moguće odagnati iz glave.

(...) Nakon nekog vremena prebačeni smo u Šibenik. Svi. U zatvoru tamošnjega Okružnog suda provest ćemo zimu i proljeće iduće godine, sve do 30. svibnja 1960. godine. Nas četvorica smo smješteni u zajedničku sobu, razmjerno prostranu, svakako prostraniju od onih u kojima smo dotad bili. (...) I onda je Vrhovni sud NR Hrvatske, u vijeću kojim je predsjedao **Marinko Djurić**, a članovi su mu bili **dr. Dragutin Pavić**, **Mladen Belčić**, **dr. Bogumil Imelšek** i **Stevan Tomić**, na sjednici održanoj 14. travnja 1960., donio presudu kojom su žalbe naših branitelja djelomično uvažene: Andrija Vučemil dobio je šest godina strogog zatvora, Jure Knezović tri i pol godine malodobničkoga (umjesto ranijega strogog zatvora), Darinka pet i pol godina, Iva Šabić tri godine, a ja pet godina. Žalba Željka Crnogorca odbijena je u cijelosti.

Oslibođen sam jedne od dviju inkriminacije, upravo one iz stavka 2. članka 117.

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE FNRI KAZNEO POPRAVNI DOM R A B		Rečnik broj 9134-4 stat. knjige ... Datum ispis 31. IV 1960																																																																																																																		
LICENI LIST																																																																																																																				
<i>J G H J T C D F H K G Y</i> (Podpisan, obera i redeno imenovan)																																																																																																																				
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Nadimak</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Ime rođe</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Marko ✓</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Ugovaračko porodično ime i mjesto rođenja</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Mjesto, datum, mjesto rođenja</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Mjesto, datum, mjesto rođenja</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Mjesto rođenja</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">19. VII. 1938. godine</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Makarska, Hrvatska, Makarska, Hrvatska</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Mjesto prebivalstva prije odluke</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Trogićine, Makarska ✓</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Nazivatelj</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Hrvat ✓</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Društveno</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Društveni</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">nezadovoljen</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Broj nadležnosti dječjeg</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Zanimanje</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">djak ✓</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Srednja škola 7. raz, gimnazijalna</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Imovino stanje</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">bez imovine</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 2px;">Dati je i kada sljedeće vojnike</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;">nije u službi</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Vrsta kaznenog</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">STROGI ZATVOR</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Krivljeno djelo</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Vršnina kazne</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">šil. 117 art. 12-a Udržavanje protivnika naroda i države</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">5 godina</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Pravosudna presuda (broj, dočarbeni sud, pravosudna presuda, mjesto, datum, mjesto, godina)</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Udržavanje protivnika naroda i države</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Udržavanje protivnika naroda i države</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Udržavanje protivnika naroda i države</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Datum dozvoljene u dom</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">30. IV. 1960. godine iz SPP-a Split</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Otkaz se vratio počasno</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">30. maja 1960. godine ✓</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">izdruživanje kazne (dat. mjesec i godina)</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">izdruživanje kazne (dat. mjesec i godina)</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">Kode kaze učinile su: dan</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;">30. maja 1960. godine ✓</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="padding: 2px;">izmijenje u ustanici i kazne</td> <td colspan="3" style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>			Nadimak		Ime rođe		Marko ✓		Ugovaračko porodično ime i mjesto rođenja		Mjesto, datum, mjesto rođenja		Mjesto, datum, mjesto rođenja		Mjesto rođenja		19. VII. 1938. godine		Makarska, Hrvatska, Makarska, Hrvatska		Mjesto prebivalstva prije odluke		Trogićine, Makarska ✓				Nazivatelj		Hrvat ✓		Društveno		Društveni		nezadovoljen		Broj nadležnosti dječjeg		Zanimanje		djak ✓		Srednja škola 7. raz, gimnazijalna		Imovino stanje		bez imovine				Dati je i kada sljedeće vojnike		nije u službi				Vrsta kaznenog			STROGI ZATVOR			Krivljeno djelo			Vršnina kazne			šil. 117 art. 12-a Udržavanje protivnika naroda i države			5 godina			Pravosudna presuda (broj, dočarbeni sud, pravosudna presuda, mjesto, datum, mjesto, godina)			Udržavanje protivnika naroda i države			Udržavanje protivnika naroda i države			Udržavanje protivnika naroda i države			Datum dozvoljene u dom			30. IV. 1960. godine iz SPP-a Split			Otkaz se vratio počasno			30. maja 1960. godine ✓			izdruživanje kazne (dat. mjesec i godina)			izdruživanje kazne (dat. mjesec i godina)			Kode kaze učinile su: dan			30. maja 1960. godine ✓			izmijenje u ustanici i kazne					
Nadimak		Ime rođe		Marko ✓																																																																																																																
Ugovaračko porodično ime i mjesto rođenja		Mjesto, datum, mjesto rođenja		Mjesto, datum, mjesto rođenja																																																																																																																
Mjesto rođenja		19. VII. 1938. godine		Makarska, Hrvatska, Makarska, Hrvatska																																																																																																																
Mjesto prebivalstva prije odluke		Trogićine, Makarska ✓																																																																																																																		
Nazivatelj		Hrvat ✓		Društveno																																																																																																																
Društveni		nezadovoljen		Broj nadležnosti dječjeg																																																																																																																
Zanimanje		djak ✓		Srednja škola 7. raz, gimnazijalna																																																																																																																
Imovino stanje		bez imovine																																																																																																																		
Dati je i kada sljedeće vojnike		nije u službi																																																																																																																		
Vrsta kaznenog			STROGI ZATVOR																																																																																																																	
Krivljeno djelo			Vršnina kazne																																																																																																																	
šil. 117 art. 12-a Udržavanje protivnika naroda i države			5 godina																																																																																																																	
Pravosudna presuda (broj, dočarbeni sud, pravosudna presuda, mjesto, datum, mjesto, godina)			Udržavanje protivnika naroda i države																																																																																																																	
Udržavanje protivnika naroda i države			Udržavanje protivnika naroda i države																																																																																																																	
Datum dozvoljene u dom			30. IV. 1960. godine iz SPP-a Split																																																																																																																	
Otkaz se vratio počasno			30. maja 1960. godine ✓																																																																																																																	
izdruživanje kazne (dat. mjesec i godina)			izdruživanje kazne (dat. mjesec i godina)																																																																																																																	
Kode kaze učinile su: dan			30. maja 1960. godine ✓																																																																																																																	
izmijenje u ustanici i kazne																																																																																																																				

neki njemu podređeni namještenik Okružnog zatvora u Šibeniku, **T. Šerbo** ili tako nekako, sastavio «karakteristiku» koja je ostala sačuvana u mome robijaškom *dossieru*, što se čuva u Hrvatskome državnem arhivu:

«Imenovani za vrijeme izdržavanja kazne u ovom zatvoru kao sudski istraženik, bio je dobrog vlastanja.

Disciplina mu nije na zavidnoj razini, ali unatoč svemu tome,] uvijek je izbjegavao da ne bi došao pod udar disciplinskoj kazni.

Nije disciplinski kažnjavan za sve vrijeme od kako se nalazio u ovom zatvoru.

Djelo za koje je osudjen, smatra se ponosnim. Nije se primijetilo da se osjeća potištenim i da se kaje,] i ako mu je zbog ovog djela mimošlo daljnje nastavljanje školovanja.»

Na put u nepoznato ispratila me je, a da ja to nisam ni znao, i bilješka iz trogirskog zatvora, koju je kao «načelnik odjela» 23. svibnja 1960. potpisao **Petar Petrović**:

«Imenovani nije alkoholičar. Kao drijfjetje prebolio je upalu pluća, a sada je zdrav i sposoban za rad. Odnos prema roditeljima imao je dobar. Inače je živahne naravi i voli veselo društvo.

U našem zatvoru bio je kažnjen sa dva dana osamljenja, što je primio pismo od zatvorenice Šabić Ivet, sa zadatkom da ga predala zatvoreniku Knezović Juri. Inače je u našem zatvoru bio dobar i miran. Bistar je i voli čitati. U odnosu prema službenicima bio je veoma pristajan, ali podmuklo kritikuje stvari iz naše štampe, a naročito kod ljudi koji su zaostali.»

(...) Ujutro, 30. svibnja 1960. nas trojica: Andrija Vučemil, Željko Crnogorac i ja krenuli smo na jednu, Jure Knezović na drugu – u Zenicu, a Darinka i Iva na treću stranu, u Požegu. Nas trojicu čekao je – Goli otok. Na njemu sam proveo iduće četiri godine...

*

Nap. ur. Ovi su fragmenti skraćeni i prerađeni dijelovi autorova rukopisa koji je u međuvremenu objavljen kao knjiga pod naslovom: **Goli na Golom otoku. Od imotske gimnazije do Golog otoka** (Naklada Trpimir, Zagreb, 2010., 448 str.)

(Svršetak)

RIJEČ-DVIJE O JOSIPU MANOLIĆU

Od nas šezdesetčetvorice iz Novigrada Podravskoga koji smo krenuli na Križni put, ja sam jedan od malobrojnih koji se vratio kući. Iz toga je podravsog sela, inače, tijekom Drugoga svjetskog rata život izgubilo 150 osoba: što pripadnika

Josip Manolić 1944.

Piše:

Stjepan DOLENEC

Hrvatskih oružanih snaga, što civila. Već te žrtve me obvezuju reagirati na besramne tvrdnje **Josipa Manolića**, izrečene u televizijske kamere, da on kao šef OZN-e (kasnije UDB-e) u Bjelovaru nije odgovoran za ničiju smrt, jer da nije nikoga ubio, niti je drugomu naložio da nekoga ubije. A tko je onda zapovjedio da se likvidiraju mnoge nenaoružane osobe, civili i ratni zabilježnici, među kojima je bilo i djece?

Svojedobno sam u Političkom zatvoreniku o tome nešto napisao pod naslovom «Manolićeva amnezija», ali mi Manolić nije odgovorio. Ipak se nadam da će na to pitanje morati odgovoriti hrvatskom pravosuđu, ako se obistine najave da će napokon doći do procesuiranja zločina jugoslavenskih partizana.

Nadam se da će Manolić i njegovi morati odgovorati i na

pitanja o sudbini mojih školskih kolega. Krajem svibnja 1945. dospio sam, naime, u logor Prečko skupa s prijateljima koji su bili djeca kao i ja, i kao takvi pripadnici Ustaške mladeži: **Petar Pevač** (rođ. 1930.), **Duro Puhalo** (1929.), **Ignac Markeš** (1929.), **Stjepan Posavec** (1928.) i **Ignac Ledinski** (1928.). Kao što se iz godišta vidi, bili smo djeca, uglavnom se još nismo ni brijali.

I onda je u logor došao jedan partizanski oficir na konju. Prozivao je Podravce i Bilogorce, da izdiši izvan žice, jer da idu doma. Ja nisam htio ići, jer nisam imao povjerenja, a dan ranije mi je tetka **Jelica Puhalović** ubacila paketić s hranom, pa sam odlučio čekati. No, svi su se moji prijatelji odazvali tom pozivu, i nijedan od njih nikad se nije vratio kući. Nisu se nijavili svojima, jer su – očito – završili u nekoj jami ili grabi između Prečkoga i Bjelovara. Tko je to zapovjedio? Kako je to moglo mimoći Josipa Manolića, tada najmoćnijeg čovjeka u Bjelovaru?

A hoće li itko odgovarati za **Valenta Brljeka** (1928.)? On je dospio u logor Dubovac kod Karlovca, otkud ga je njegov otac partizan uspio izvući i dovesti kući. No, bio je sav modar i isprebijan, pa je ubrzo umro...•

JUGOSLAVENSKI KOMUNISTIČKI ZLOČIN U PAUČJU KOD ĐAKOVA

Moja baka **Kata Sikidić r. Bešlić**, rođena je 1910. u selu Golobrdci, a bila je udana u Dragu kod Velike za **Ivana Sikidića**. Godine 1944. pred njihovom je kućom partizanski oficir **Mato Rajdl** ranjen iz vatre nogor oružja i navodno je u rodnome Slavonskom Brodu premisnuo od posljedica tog ranjanja.

Kad su jugoslavenski partizani došli u Dragu, otjerali su Katu u logor Paučeje kod Đakova, jer su smatrali da je spomenuti partizan ranjen iz njene kuće. To nije bila istina, jer u njezinu kući

nije bilo nikoga, budući da je djed Ivan već bio u domobranima, negdje na terenu (poginuo je u povlačenju u travnju 1945. na miniranoj pruzi kod Kutine). Rodbina je pokušavala izbaviti Katu iz logora preko partizana iz susjednog sela Treštanovaca, nekih Bogdanovića. Bilo je već kasno, jer je bila izmučena i jako izmrcvarena, tako da je nisu htjeli pustiti, da je narod ne vidi takvu, da na vidjelo ne izađe što čine nad ljudima u logoreu. Prema obavijestima koje je obitelj dobila, Kata je za

vrijeme mučenja ostala i bez oka. Nikad nije izišla na slobodu.

Moja mama Ana ostala je s 5 godina bez majke i oca, a meni je često ponavljala svoje bolno sjećanje na sudbinu svojih roditelja, dopunjeno uspomenama njene tete i skrbnice **Eve Petrić** iz Alilovaca kod Kaptola...•

Ako netko nešto znade o sudbini moje bake Kate, molim da mi javi na adresu: **Zdenko Bartolović**, Alilovci 121, Kaptol. •

NASTANAK ORGANIZACIJE "TIHO" 1957. GODINE: SVJEDOČENJE UTEMELJITELJA

U časopisu *Politički zatvorenik* (god. XX/2010., br. 220-221, iz srpnja/kolovoza 2010.), objavljen je članak uvaženoga g. **Ivana Gabelice**, pod naslovom "Nastanak organizacije 'TIHO' 1957. godine". Povod Gabeličinu tekstu je predstavljanje knjige **dr. sc. Andelka Mijatovića** «*Bruno Bušić. Prilog istraživanju života i djelovanja (1939-1978)*» i neke tamo, navodno, sadržane ocjene. U domovini nisam bio od prosinca 2009., a Mijatovićevu knjigu još nisam pročitao, pa se u njezinu ocjenu ne mogu upuštati. No, iz Gabeličina članka proizlazi kako se na predstavljanju Mijatovićeve knjige moglo zaključiti, "da je organizaciju TIHO inicirala UDB-a, koristeći naivnost i zanos hrvatske mladeži, a jedan predstavljač je izričito rekao da ju je osnovala UDB-a."

Ta tvrdnja me izaziva da izložim svoje poglede, jer je sigurno da ja, kao utemeljitelj organizacije TIHO, najbolje znadem tko je organizaciju utemeljio, zašto i kako je ona nastala te kako je djelovala. Moguće je da je UDB-a znala puno toga, ali sigurno nije znala sve što sam ja napravio ili znao. A ja sam radio protiv UDB-e i onda kada nisam imao što jesti, ni gdje stanovati.

S obzirom na to da je **Bruno Bušić** bio jedan od prva dva člana organizacije *TIHO* u gimnaziji u Imotskom, a **Ivan Gabelica** jedan od prvih pet (i to vrlo aktivan!), moglo bi se pomisliti kako je logično da su obojica poznavali detalje o cijeloj organizaciji, ali – to nije slučaj! Ni živi Ivan ni ubijeni Bruno nisu znali sve detalje osnutka i rada organizacije. Bruno je od mene čuo najviše tek u prvoj polovici srpnja 1974. (dakle, skoro sedamnaest godina kasnije!), kad smo se slučajno sreli u Ilici i proveli cijeli dan u kavani *Corso*. Tek tada je čuo niz pojedinosti, koje mu ranije nisu bile poznate.

Polemizirajući s tvrdnjom da je UDB-a inicirala nastanak organizacije *TIHO* i njom upravljala od samog početka, Gabelica logikom pravnika analizira dokumentaciju koja mu стоји na raspolaganju, te se postavlja kao da donosi presudu, započaćujući diskusiju. Po njemu, organizacija *TIHO* je samonikla među hrvatskim srednjoškolcima, i on isključuje svaku mogućnost UDB-inu mešetarenja. No, istina je ipak na obje strane! O postanku i djelovanju te organizacije ja sam napisao

Piše:

Dr. Radoslav MARIĆ

i objavio knjigu (R. Marić, «*Moja polnočka*», Kamen Publishing LLC, New York – Zagreb, 2006.), koja je predstavljena barem tri puta u Zagrebu, a po jednom u Širokome Brijegu, Splitu, Zadru, Rijeci, Mostaru i Sarajevu. Gabelica je imao priliku pročitati rukopis kad je bio u završnoj fazi, čak je dao neke sugestije koje sam ja prihvatio, a nakon što je knjiga objavljena, na dar je dobio njezin primjerak.

Svoje uspomene na nastanak organizacije TIHO, R. Marić je objavio u knjizi

Zato me čudi da baš on negira moje postavke i zaključke. Ne kanim tražiti razloge takvoga njegova stajališta, jer posrijedi može biti i puki zaborav. S druge strane, lako je moguće da nisam uspio prenijeti emocije i prikazati događaje onako kako su se oni zbivali, ali nema dvojbe o tome da sam u knjizi donio vjerne kopije i prijepise mnogih dokumenata, koji upućuju na zaključke koji su drugačiji kako od Gabeličinih, tako i od zaključaka onoga neimenovanog predstavljača knjige dr. Mijatovića.

Tko je utemeljio TIHO?

Pitanje prvog reda glasi: je li organizacija *TIHO* nastala kao rezultat UDB-ina rada ili je samonikla među ondašnjim srednjoškolcima? Na to se pitanje ne

može odgovoriti u jednome novinskom članku ili na par stranica jednog časopisa. Očito je da svojom knjigom, na više od 460 stranica autorskog teksta (s prilozima i dodatcima, knjiga ima 512 stranica), nisam uspio uvjeriti gosp. Gabelicu u ispravnost svojih spoznaja i zaključaka donesenih na temelju više od pedeset godina razmišljanja i razmjerno obilne dokumentacije.

Još od prvog razreda gimnazije živo sam želio da postoji jedna protujugoslavenska i protukomunistička organizacija. Ideja o utemeljenju takve organizacije pojavila se u mojoj glavi dok sam bio u Mostaru, u devetoj godini školovanja (u petom razredu gimnazije po ondašnjem sustavu), dok su nas profesori učili kako su se ruski radnici borili protiv carskog režima. Samo, dok sam bio u petom i šestom razredu, nije bilo nikakve mogućnosti za stvaranje jedne takve organizacije, barem ne u sredini gdje sam ja živio. Vrlo je vjerojatno da sam maštalo o jednoj takvoj organizaciji još i ranije, dakle prije odlaska u gimnaziju u Mostar. Za vođu organizacije sam smislio i konspirativno ime, koje danas izgleda smiješno!

Kad sam stasao za šesti razred gimnazije, nisam morao ići u Mostar, nego bliže - u Široki Brijeg, jer su te godine otvorena dva razreda Više državne gimnazije u Širokom Brijegu. Kao učenika najstarijeg razreda u školi (te godine nije bilo sedmog i osmog razreda), mene su izabrali za sekretara omladinske organizacije u cijeloj gimnaziji. Moj šesti razred je prošao uglavnom bez nekih većih potresa, jer sam svoja maštala držao samo za sebe. Kad sam s nekim đacima ušao u sprovodnu povorku jednoga fratra, "narodne vlasti" su mi jako zamjerile i htjeli su me, kao sekretara omladinske organizacije koji nije *raskrstio s religijom*, izbaciti iz škole. Branio sam se uspješno, izjavom da su me zanimali ceremonije i običaji, dakle folklor, a ne politika. Cijelo nastavničko vijeće je donijelo odluku da mi se ne zabrani školovanje. Štoviše, za sedmi razred sam čak dobio i stipendiju od svoje općine (Posušje) te sam bio ponovno izabran za sekretara Narodne omladine, mada je te godine prvi put bio otvoren i jedan osmi razred, pa je, dakle, bilo starijih od mene i po rangu i po iskustvu.

Lako se je sjetiti krvave jeseni 1956., kad su sovjetski tenkovi ugušili antikomunističku revoluciju u Mađarskoj, i kad je izbio rat između Velike Britanije, Francuske i Izraela s jedne, te Egipta s druge strane, koji je napadnut zbog nacionalizacije Sueskog kanala. I na lokalnoj sceni nastupile su promjene: jugoslavenski komunistički režim je prvi put od svoga postojanja dopustio fratrima služiti polnočku. Na Badnji dan 1956. ja sam kod mjesenog brijača doznao za polnočku i odmah odlučio ići na nju! Pukim slučajem sam bio dežurni u Đačkom domu te Badnje večeri, što znači da sam imao ključeve od vanjskih vrata doma! Poveo sam još četvero đaka na misu, koja je počela u četiri sata ujutro, a završila kad je već sva nula. U to doba na Širokom Brijegu nije bilo ulične rasvjete. Odgovor na pitanje, zašto su komunisti dopustili zornicu, a ne polnočku, posve je jasan: htjeli su vidjeti tko će sve biti na misi, dakle, tko su "neprijatelji naših naroda i narodnosti?"

Organizaciju TIHO nije utemeljila UDB-a. Ona je nastala kao rezultat dviju društvenih silnica u drugoj polovici pedesetih godina. Jedna je otpor naroda nasilničkoj vlasti koji je stalno tinjao, a druga je smišljena provokacija Komunističke partije Jugoslavije. Partija je htjela zatrati nepočudan hrvatski živalj u Hercegovini i u Dalmatinskoj zagori, pa je poticala pojedince i skupine da slijede svoje emocije i nagon za samoodržanje, te bi ih tako dovodila u situacije u kojima su gubili samokontrolu. Kako rekoh u završnom odjeljku *Moje polnočke* (str. 474.) doslovno: "UDB-a je koristila naš moral i našu vjeru kao najjače oružje protiv nas samih. Mi bismo se o tome morali duboko zamisliti".

Organizacija TIHO je stvorena u selu Gorica, rodnому selu kasnijega hrvatskog borca **Zvonka Bušića**, u općini Grude, 33 dana poslije te prve poratne polnočke u Širokom Brijegu. Neprivedni poticaj za stvaranje te protujugoslavenske i protukomunističke organizacije bio je jedan letak na ruskom jeziku, koji sam dobio od svoga oca. Moja malenkost je, skupa s **Krunom Galićem**, utemeljila organizaciju TIHO na osnovi tog letka. Tko ga je dao mom ocu? Dakle, UDB-a nije utemeljila neposredno niti posredno našu organizaciju, ali je *za manje od mjesec dana preuzeila kontrolu u njenom radu, a da ja to nisam znao!*

Dugo mi je trebalo da to shvatim. A kad sam nakon dugih godina shvatio tu žalos-

nu činjenicu, odlučio sam se na pisanje knjige, s jednim ciljem da čitateljima predstavim najtočnije što se može, samo istinu. Kad g. Gabelica ignorira dokumente koje navodim u knjizi i moje komentare, onda ih moram ukratko ponoviti. Oni pokazuju da ni Gabelica niti taj, meni nepoznati predstavljač Mijatovićeve knjige, nisu posve u pravu. Dakle, riječ je o sljedećim činjenicama: (1) na svoju inicijativu i vlastitom odlukom, bez ikakva poticaja i znanja UDB-e, otisao sam na misu zornicu 1956. iz Đačkog doma na Širokom Brijegu, ne misleći ništa politički, te sam poveo još četvero drugih učenika; (2) UDB-i je trebalo desetak dana da skuje plan o tome kako me podvrći svojoj kontroli. Znali su da sam odlučan i spreman odhrvati im se. Prvo su mi oduzeli stipendiju i izbacili iz Đačkog doma, a onda je uslijedilo saslušanje kod šefa - **Mirka Praljka**.

*Suradnik UDB-e Frano Peškura
(u sredini)*

(3) Preko jednoga svog žbira, čije sam ime objavio u svojoj knjizi, podmetnuli su momu nepismenom ocu letak na ruskom jeziku, koji je pozivao ruske žene na revoluciju, a ja sam tek dugo nakon raspada SSSR-a doznao da je taj letak izdala CIA u Zapadnom Berlinu. Bez tog saznanja vjerojatno ne bih napisao knjigu. Time stvar nije okončana. Redaju se događaji i činjenice: (4) dne 25. siječnja 1957. kasno navečer moj otac, "malo pod gasom" (što je za nj bilo vrlo neobično) donio je kući

crvenkasti komad papira, na kome je sitnim slovima bio tiskan tekst na ruskom jeziku. Rekao mi je da "je vjetar koturao" taj komad papira, pa se on sagnuo i donio ga meni, da ja vidim što u njemu piše. Bilo je naivno, da ne može biti naivnije, ali - ja sam povjerovao svom ocu. Previdio sam to da on nikad nije imao novca za piće, što znači da mu je netko plaćao piće to podne; (5) letak je bio posve nov, potpuno čist i neoštećen, što sigurno ne bi bio da ga je vjetar nosio; čim sam shvatio smisao teksta, bio sam toliko uzbudućen da sam zanemario osnovna pitanja o mogućoj klopcu. Odlučio sam ništa ne kazati ocu, a letak predočiti **Kruni Galiću** iz Gorice, pa sam već sljedećeg dana posjetio Krunu, a naš razgovor je urođio stvaranjem *kultурне организације* koja će braniti jezik i kulturu hrvatskog naroda, ne samo u Hrvatskoj, nego i u Bosni i Hercegovini; (6) drugim riječima, organizacija *TIHO* je stvorena 27. siječnja 1957. mojim dogовором s Krunom Galićem, a ni s tim činom UDB-a nije imala ništa!

Širenje organizacije i infiltracija UDB-e

Naglašavam da je organizacija imala biti *kulturalna*, a ne ustaška. Znali smo kakvu sudbinu imaju ustaše! Kruno je bio siguran da će organizaciji pristupiti i Bruno Bušić, koga ja tada nisam poznavao. Zaključak je, uvjeren sam, potpuno jasan: UDB-a nije imala nikakav utjecaj na stvaranje te organizacije, ali je očito ona našla način da letak na ruskom jeziku pošalje po mom ocu. A tko bi drugi? Nije valjda CIA? Jer, kako se letak našao baš kod mog oca? Zašto je bio baš na ruskom, koji sam ja čitao, a ne na engleskom ili kojem drugom stranom jeziku, koji ne bih mogao pročitati. Dakle, UDB-a je očekivala i provocirala moju reakciju, ali u tom trenutku nije znala da će do nje doći u obliku osnivanja organizacije.

Idemo dalje: (7) početkom veljače sam nastavio pohađati drugo polugodište, a UDB-a je očito grčevito željela doznati što ју ja učiniti s letkom, pa su mi poslali svog pouzdanika. Tako se **M. T.**, dugogodišnji učenik splitskog sjemeništa, upisao u širokobriješku gimnaziju. Da stvar bolje kamufliraju, prvo ga smjesti u Đački dom iz koga su mene ranije izbacili, pa ga tek onda pošalju k meni u sobu u privatnoj kući. S obzirom na to da je M. T. bio fizički puno slabiji od mene, poslali su mu i "čuvara" u liku **M. D.**, ("hrgu od čovika") navodno iz Dubrovnika. Imena sam im obojici objavio u knjizi! A kako bi stvar

izgledala potpuno bezazlena, doveli su i **Damjana Vlašića**, učenika VIII. razreda, inače brata vrlo poznatog **fra Ferde Vlašića**, koji je bio u zatvoru u Foči, gdje je izdržavao dugo godišnju kaznu. Znalo se da sam ja bio u dobrim odnosima s Damjanom, a kad se M. T. "udomaćio", Damjana su vratili u dom, pod prijetnjom da će mu općina Grude oduzeti stipendiju, kao što su oduzeli moju;

(8) Odlaskom D. Vlašića iz privatnog smještaja, M. D. se premješta u praznu sobu, a M. T. i ja dijelimo istu sobu, s dva kreveta. Razgovarali smo o svemu i svačemu, a najviše o prokletoj sudbini Hrvata i našemu padu pod srpsko ropstvo. On mi je rekao da su jedne noći po cijelom Splitu bili izvješeni protujugoslavenski i protokomunistički plakati, i da ih je gradska čistoca moralu skidati. Tada sam ja kazao M. T.-u za letak na ruskom, a nešto kasnije sam mu rekao i za postojanje organizacije **TIHO**. To je bilo negdje pod kraj veljače, a ne u ožujku, kako tvrdi Gabelica;

(9) Moj susobnik i vršnjak M. T., rodom iz omiške okolice, bio je jako ushićen. Pričao mi je o jednomu svom starijem prijatelju koji hoda po Hrvatskoj i organizira ljudе koji su voljni prihvati izazov i oboriti jugoslavenski komunistički režim. Po njegovu pripovijedanju, Jugoslavija će se raspasti još te godine. Predložio mi je da on pozove toga svoga prijatelja, da me upozna i da mi dade prijedloge za suradnju, a ja sam to u svojoj naivnosti odmah prihvatio;

(9) Ovdje moram naglasiti da je pošta iz Imotskog, gdje su se školovali Kruno Galić, Bruno Bušić i dr., počela stizati vrlo brzo nakon nastavka drugog polugodišta, i da ja nisam skrivaо пошту koju su mi slali petorica imotskih članova organizacije **TIHO**. Ja ne mogu sa sigurnošću tvrditi da su M. T. i M. D. neovlašteno čitali moju poštu, ali to im nije bilo ni potrebno: vrlo brzo nakon što sam im povjerio postojanje organizacije, svi smo čitali pisma iz Imotskog, kao i moja pisma koja sam ja slao u Imotski. (Bilo bi nepošteno ovdje ne istaknuti da je najbolja i najsadržajnija pisma sastavljaо upravo I. Gabelica, pogotovo u odnosu na položaj Hrvata u BiH.). Dakle, jugoslavenska obavještajna služba je brzo mogla konstatirati, kako se u kontekstu posjeta toga prijatelja M. T.-a navodi u izvješću mostarske UDB-e iz, vjerojatno, rujna 1957.: "Obezbedili smo kontrolu pošte i uspostavili potpuni uvid u

Autor je na Staru godinu 1963. postao doktor medicine na zagrebačkom sveučilištu

njihovu korespondenciju i njihovim kretanjem". To je izvješće navedeno u mojoj knjizi na str. 327.-337.;

(10) Taj prijatelj M. T.-a zvao se **Frane Peškura**, a UDB-a mu je dala kodno ime: "Voda". Peškura je došao k nama u posjet točno 37 dana nakon što smo Kruno i ja osnovali organizaciju **TIHO**. Nakon prve razgovora, ja sam bio uvjeren da mi je sami Bog poslao M. T.-a i njegova prijatelja Franu. U knjizi sam ga opisao, a poslije objavlјivanja knjige javio mi se nepoznati čovjek i poslao mi slike groba gdje je Peškura ukopan pod imenom „Peškura“. U svakom slučaju, Peškura je od 4. ožujka do 6. lipnja 1957. tri puta posjetio Široki Brijeg i jednom u Imotski, gdje je sa sobom donio pun naramak raznih novčanica, da nas impresionira. Kad su imotski gimnazijalci išli na izlet u Zagreb, Peškura im se priključio da izvidi s kime će se sve sastati članovi **TIHO**-a. S tog puta potječe slika snimljena negdje na Zrinjevcu, na kojoj su: **Mate Babić** (lijevo), Frane Peškura (u sredini) i Ivan Gabelica.

Peškurina udbaška aktivnost

Time još nismo u cijelosti rekonstruirali događaje:

(11) Osnovni problem između Peškure i mene bio je da sam ja u njega posumnjao u početku. Već prvu večer je htio znati imena svih članova organizacije! Još veći problem je bio da mi u Širokom Brijegu nismo imali organizaciju kakvu je on htio. Kad je shvatio da se ja suzdržavam, "povjerio" mi je da će Jugoslavija propasti do ljeta, i da on traži ljudе po terenu koji su voljni primiti oružje i podići revoluciju. Pričao je da je skupina od deset doktora

pobjegla iz Zagreba i da su vani osnovali hrvatsku vladu, i da oni sve nadziru;

(12) Kad nije dobio moj pristanak na te planove, rekao mi je da boluje od kamenca na bubregu i da će umrijeti za šest mjeseci, ali da je siguran kako će doživjeti raspad Jugoslavije. Još je tražio da se Poglavniku Nezavisne Države Hrvatske, **dr. Anti Paveliću**, prizna vodeća uloga u rušenju komunizma. Ja sam htio da me on spoji sa svojom organizacijom, tvrdeći mu da momci u Imotskom imaju bolju organizaciju od moje u Širokom Brijegu. Mnogo puta

mi je rekao da ja nemam ništa, nikakvu organizaciju i da sam neozbiljan. On je htio odrasle, ozbiljne ljude, a ne dječurlju. Ja sam se pak nadao da će **TIHO** u Imotskom biti puno odvažniji i da ćemo dobiti njegovu naklonost pa da će nas povezati s tom hrvatskom vladom u izbjeglištvu:

(13) Nisu, dakle, u pravu oni koji tvrde da je Peškura napravio organizaciju **TIHO**. U njezinu temelju je naše buntovno, mladenačko, hajdučko junashtvo, za koje smo vjerovali da će nam trebati još toga ljeta 1957.; mi smo onda mislili o tome kako ćemo poginuti u borbi, a nismo maštali o djevojkama. No, kad su udbaši shvatili da nisam nasilan i da ne predstavljam nikakvu opasnost za slabašnog M. T.-a, onda su odselili M. D.-a u jednu drugu kuću, valjda da nam ne smeta u našim naporima za širenje članstva i pisanje programa. Kada su stvarne članove organizacije **TIHO** saslušali u Širokom Brijegu 8. i 9. lipnja 1957., toga M. D.-a su, prema dokumentima, poslali na odsluženje vojnog roka, a da ga nisu ni saslušali. Zašto bi ga saslušavali, kad ih je on i onako o svemu izvještavao?

(14) Nakon saslušanja 8. i 9. lipnja 1957., nije se Mirko T. izjasnio preda mnom ni na koji način o UDB-inoj akciji, ali znamo iz izvještaja mostarske UDB-e da je njima prenio moju odluku kako će ja nastaviti s antijugoslavenskim aktivnostima. Treba naglasiti: Gabelićina tvrdnja da je Mirko T. "primio Peškuru na spavanje, jer je mislio da je častan čovjek" ne stoji! To je pokušaj pranja nečega što se ne može oprati! Prvi posjet Peškura je napravio za utakmice Velež - Hajduk, na povratak iz Mostara, i još dva puta kasnije u

sljedeća dva mjeseca. Četvrti put sam ga video u Imotskom;

(15) Karakteristično je Mirkovo pismo upućeno Peškuri (također objavljeno u mojoj knjizi, str. 279.-281.), pisano prije našeg sastanka u Imotskom 5. svibnja 1957. (koje je poslano na adresu **Marka Radića**, prijatelja **Frane Golema**, koji je uživao u mojim mukama što sam ih dnevno doživljavao za vrijeme kasnjeg studija medicine). Po prvoj rečenici Mirkova pisma dade se zaključiti da se Peškura spremna na put. Kamo? Možda u Imotski? Znamo da je išao u Zagreb s imotskim gimnazijalcima u drugom tjednu svibnja, dakle, poslije sastanka u Imotskom. U pismu se Mirko hvali i ujedno ispričava što on primjenjuje Peškurinu metodu, "koja druge oduševljava". Znači da je Mirko za Peškurne udbaške veze i metode komuniciranja *znao prije nego je došao u moju sobu!* Ujedno mu kaže da je (njihov zajednički prijatelj) **Duje Vukasović** povjerenik UDB-e u Osijeku. Ushićen je kako je za organizaciju dobio **Marijana Čaglja**, koji je kasnije radio za UDB-u i postao svećenik. A Mirkovo saslušanje 9. lipnja 1957. je sve drugo nego ponasanje časnog čovjeka: on optužuje i tereti profesore i svoje kolege, uključujući i mene;

(16) U mojoj su knjizi ovi događaji opisani u detalje. Lako je moguće da je I. Gabelica zaboravio što je davno pročitao, ali ja se ne mogu oduprijeti dojmu da on gornjim člankom opravdava smrtnе grijehе moga cimera iz 1957., koji na svojoj internetskoj stranici prešuće da se školovao u Širokom Brijegu, i koji je sad akademik, dobitnik nagrade za životno djelo godine 2009., kada je predsjednik hrvatske vlade bio čovjek koga također sumnjiče za sumnjive veze s jugoslavenskom obavještajnom službom, dok je još bio učenik splitskog sjemeništa.

(17) Kad je Mirko T. saznao od mene da postoji jedna organizacija srednjoškolaca koja će braniti hrvatski jezik i hrvatsku kulturu, odmah, u veljači 1957. je to javio Peškuri, a ovaj raportirao splitskoj UDB-i, ona mostarskoj. UDB-a je tu *kulturalnu* organizaciju pretvorila u *ustašku*;

(18) Postoji, doduše, tvrdnja da je *TIHO* od početka djelo UDB-e. Dokument je objavljen u mojoj knjizi (str. 429.-430.), a u mom ga je dossieru u Hrvatskome državnem arhivu ostavio **Ante Primorac**, šef UDB-e za Hercegovce u Zagrebu. Napisan je 3. rujna 1963., dok sam ja bio u sedmod-

nevnom pritvoru prilikom posjeta **Hruščova** Jugoslaviji i **Titu**. Primorac izričito kaže: "*Još tada kada je ta organizacija otvorena, Marić a ni ostali članovi nisu hapšeni ni suđeni. Organizator te organizacije Peškura Franjo je bio suradnik UDB-e, pa se odustalo od svakog gojenja s obzirom na takvo stanje stvari.*" Dakle, Primorac sastavlja taj dokument pet i pol godina nakon prvih saslušanja članova organizacije TIHO;

(19) Međutim, da sam ja bio UDB-in špijun i osnovao nekakvu ilegalnu organizaciju po njezinim naputcima, ne bi me UDB-a pritvarala. Zadnji dokument u mom dossieru nosi datum 10. prosinca 1975. (Dan ljudskih prava!), kada je UDB-a, preko stanice milicije u Črnomercu, došla u kuću moga brata s nalogom za "pretres (stana) i pritvor" moje osobe («*Moja polnočka*», str. 447.-448.). Bio je to novi pritvor, više od 18 godina poslije prvog saslušanja i četiri godine poslije sloma Hrvatskog proljeća;

(20) Nije mi poznat bivši udbaš iz Ljubuškoga, **Mirko Grgić**, niti njegovo pišanje, pa o tome ne mogu ništa reći. Jednom sam u hrvatskom veleposlanstvu u Washingtonu susreo čovjeka koji mi se predstavio kao **Jerko Bradvica**. Upitao sam ga, je li on onaj famozni udbaš iz Ljubuškog, što je ovaj pred svjedocima zanjekao. Tog trenutka nisam znao da je Bradvica punac **Miomiru Žužulu**, koga sam lijepo dočekao u svom domu u Americi, kada je nastupio dužnost veleposlanika.

Sankcije i posljedice

Na koncu: (21) Gabeličina tvrdnja da su Bruno Bušić, Mate Babić, Kruno Galić i Ivan Gabelica "bili kažnjeni trajnim isključenjem iz svih srednjih škola, bez prava na polaganje privatnoga razrednoga ispita" upravo "zbog članstva u toj (TIHO) organizaciji", jednostavno se ne može prihvati! Iz elaborata makarske UDB-e od 10. listopada 1957. (usp. «*Moja polnočka*», str. 338.-350.), svu četvoricu je saslušala makarska UDB-a 6. lipnja 1957. te ih je nakon saslušanja pustila da nastave školovanje, *pod uvjetom da rade za UDB-u*, jednostavnije rečeno, da budu UDB-ini špijuni. Iz toga bi proizlazilo da su svi obećali suradnju s UDB-om, ali njih četvoricu to obećanje nisu održali. Tek nakon toga i jedino zbog toga, tj. *nakon i zbog odbijanja obećane suradnje*, UDB-a je odlučila zabraniti im daljnje školovanje, što su učinili tek 13. studenoga 1957., dakle, više od pet mjeseci nakon njihova obećanja da će špijunirati za UDB-u;

(22) Meni su zabranili školovanje prije upisa u osmi razred, dakle dva i pol mjeseca prije zabrane njima u Imotskom. Meni je KPJ, konkretnije Mirko Praljak (šef UDBe u Širokom Brijegu), zabranio boravak u Širokome Brijegu, tako da ni sam mogao nastaviti školovanje! Makarski udbaši su razdraženi pogotovo ponasanjem Krune Galića i Ivana Gabelice, koji svoje odbijanje suradnje pokušavaju opravdati na jedan ležeran, mlađenački način, izgovarajući se zauzetošću u školi i roditeljskom zabranom, dok Bruno Bušić

S prijateljima nakon promocije

R. Marić s roditeljima 31. prosinca 1963.

otvoreno kaže da on ne će biti njihov špijun, i da ga u tome štiti i zakon. Da su moji zaključci ispravni, dokazuje i slučaj s tri druga člana organizacije *TIHO* iz imotske gimnazije, koji su kažnjeni samo privremeno na godinu dana zabrane školovanja. Kako smo doznali iz istih dokumenata, A. B. je odmah pristao na suradnju i radio pod imenom „Merkur“, a F. G. je prisao na špijuniranje nekoliko mjeseci kasnije, pa je mene "ispovjedio" u Mostaru u travnju 1958. godine. No, meni nije poznato zašto se s njima dvojicom spominje i M. G.

*

Slučaj *TIHO* izaziva neke usporedbe i nudi pouke. Sjetimo se samo slučaja s tragedijom **Ljube Kavrana**. Mada su ta dva slučaja različiti, ja nalazim mnogo sličnosti. Naravno, 1957. nisam bio ni čuo za Kavrana. Sada pokojni **Srećko Žulj** mi je rekao da je on kao šef UDB-e u Sarajevu video dokumente o pogubljenju sedmorice u Posušju 1947. (među njima je bio i moj stric **Bili**), te je tvrdio kako ti dokumenti dokazuju da su pobijeni bili povezani s Kavranovom grupom. I slučaj s *Bugojancima* iz 1972. godine je vrlo sličan. Rekao bih da su mnoge radnje napravljene po UDB-inoj matrici. To ne znači da pripadnici skupine nisu bili hrvatski rodoljubi, ali čitavu stvar još treba rasvjetliti.

Zaključno rezimiram: organizacija *TIHO* je nikla spontano, na moju inicijativu, bila je zamišljena kao kulturna, a ne ustaška, ali je UDB-a vrlo organizirano i brzo preuzeala kontrolu nad njom, ubrzala porast članova i pospješila pisanje Programa. Programu sam ja dao najveći doprinos, ali su u njegovoj izradi sudjelovali i M. T., a dijelom i Peškura. Sve originalne ideje su moje, a usput se može dodati da knjiga **Mate Ujevića** *Plodovi srca i uma* nije bila vlasništvo M. T.-a. Ona je pripadala našemu stanodavcu **Stipici Galiću**, koji je imao i *Hrvatsku enciklopediju*.

Vjerujem da je slično bilo i s drugim organizacijama hrvatske mladeži. Primjerice, ja ne znam kako je nastala niti kako je djelovala *Hrvatska revolucionarna mladež (HRM)* u Imotskom i njezine članove nisam upoznao (iako sam po preporuci Krune Galića pisao B. Bušiću i I. Gabelici na adresu **Dinka Jonjića**), ali sam uvjeren da je i ovdje UDB-a brzo uplela svoje prste, koristeći rodoljubni zanos mladeži, zbog čega su nastrandali brojni pojedinci (da nabrojim samo neke: **Željko Crnogorac** iz Posušja, **Andrija Vučemil** iz Duvna, Dinko Jonjić iz Imotskog). Moj dossier u HDA daje uvid u neke druge, javnosti nepoznate organizacije, (Šestine I i II), koje su nikle iz *TIHO*-a, po istom modelu: srednjoškolci i studenti su ulazili dragovoljno, misleći da će nadmudriti UDB-u, ali su u vrlo ranoj fazi padali kao žrtve okrutne protuhrvatske politike KPJ/SKJ.

Ipak, neka povjesničari usporede naše napore s naporima **Budiše** i **Čička** u 1971. godini, kada su imali bar ograničenu podršku i simpatije vlasti. A kad sam se već upustio u te ocjene, navodim da su, po svemu sudeći, svi dokumenti UDB-e u Širokom Brijegu zapaljeni po naredbi **Gojka Šuška**. Koji su motivi tog uništavanja, komu odgovara da se istina sakrije, i da se pročišćenim dijelovima udabaških dossiera do danas manipuliša...?

REPETITIO

*Odagnaj od sebe sve зло što nam je strano
i što nas prlja u danima jada.*

*O koje li sreće da osjećamo isto
kad nam Domovina tako strašno strada.*

*Zar nije dosta što nam mladost gine?
Prema nebu se dižu bolno dječje ruke.
Svetinje zemlje naše barbari gaze
i dan za danom rastu naše muke.*

*Al' tu, pored nas, neki bez srama
jure za novcem i vlasti. Pohlepa raste!*

I opet se stvaraju grupe i kaste.

BIT ĆE BOLJE

*Nad tobom je modro nebo,
sunce koje sve nas grije.*

*Premda nije kao prije,
digni glavu, bit će bolje!*

*Kad se gubi dom i polje,
kad se pali i sve ruši,
čuvaj mir u svojoj duši.
Glavu digni, bit će bolje!*

Višnja SEVER

NI TEMELJITO NI OBJEKTIVNO DJELO O BL. STEPINCU

(Replika dr. Jurju Batelji)

U 227. broju *Političkoga zatvorenika*, što je izšao u veljači ove godine, dr. **Juraj Batelja** u članku "O Stepincu temeljito i objektivno (Odgovor na primjedbe I. Gabelice)", odgovara na moj prikaz njegova trosveščanoga djela *Blaženi Alojzije Stepinac - svjedok Evandjelja ljubavi*, objavljen u *Političkomu zatvoreniku* br. 224 (studeni 2010.) pod naslovom "Površno i pristrano djelo o bl. Alojziju Stepincu".

Iznio sam šezdesetak prigovora njegovu djelu, u pravilu egzaktne navedenih činjenica, navodeći po potrebi zašto njegove tvrdnje držim pogrešnim, a osim toga naveo sam primjerice desetak isprava, koje je trebao unijeti u knjigu, a on to nije učinio, kako bi mogao izvoditi neistinite zaključke. Na bitni dio ni jednoga moga prigovora dr. Batelja nije odgovorio i pokušao ga pobiti niti je priznao da piše notorne neistine. Umjesto toga, on me nastoji kompromitirati, pa moje pisanje naziva pamfletom i kaže, da stavljam prigovore, "koji u posve krivom povijesnom kontekstu prikazuju osobu i ulogu zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca", da nastojim "prikazati nadbiskupa Stepinca kao tvornog čimbenika NDH", da nisam pročitao drugo, dopunjeno izdanje njegove prve knjige, u koju je unio potrebne ispravke, da ja svojim pisanjem unosim neslogu u hrvatski narod i podpirujem je, pa poziva čitatelje *Političkoga zatvorenika* da "donesu objektivnu prosudbu o događajima koji se ovdje spominju te o mogućem zaključku, je li gosp. Gabelica svoj uradak napravio s nakanom podgrijavanja optužnice javnog tužitelja **Jakova Blaževića** protiv nadbiskupa Stepinca ili je samo Blaževićev odvjetnik" i sl.

Niskost nedostojna intelektualca, kamoli svećenika

Ni u snu nisam mogao povjerovati, da se hrvatski intelektualac, a pogotovo katolički svećenik, može poslužiti ovako niskim udarcima. Nemajući argumenata, da pobije i jedan moj prigovor, dr. Batelja iznosi desetak primjedbi, za koje tvrdi, da "jasno obezvređuju sve druge" moje zaključke, te iznosi stvari koje ne spadaju u bitni dio mojih prigo-

Piše:

Ivan GABELICA

vora. Pri tomu se služi čudnom logikom. Kad bi njegovih desetaka primjedbi i bilo istinito i odnosilo se na bit mojih prigovora, što nikako nije slučaj, ne znači da je ostalih pedesetak prigovora neosnovano i neistinito. Znajući da svoje tvrdnje ne može braniti argumentima, on se ograjuje od dalje rasprave sa mnom.

Moje pisanje nije nikakav pamflet, jer donosim egzaktne činjenice nasuprot neistinitim tvrdnjama dr. Batelje, a ako se negdje radi o zaključcima, onda za njih navodim prvorazredne dokaze. Nisam iznio ni jednu tvrdnju, koja bi dovela u pitanje svetački lik bl. Stepinca. Nikada nisam tvrdio, da bi on bio tvorni čimbenik NDH, ali ju je s oduševljenjem dočekao, do kraja joj je ostao vjeran, taj svoj odnos prema njoj nikada nije zatajio, pobijao je klevete koje su neprijatelji o njoj širili i zalagao se je za njezin opstanak. Bio je s hrvatskim narodom u danima njegove najveće slave i patnje. Upravo zato se je uspomena na nj kao sveca najdublje us-

tekla u narodno pamćenje, iako hrvatski narod ima i drugih svetaca.

Pročitao sam i drugo, dopunjeno izdanje knjige dr. Batelje i ustanovio, da je usvojio samo četiri moje primjedbe: da u kraljevskoj Jugoslaviji nije postojala Savezna nego samo Narodna skupština, da je Oktroirani ustav donesen 3. rujna 1931., da NDH nije priznala Japanska Kina, jer takva država nije postojala, nego Mandžurija i da **vlč. Mikan** nije bio svećenik Riječke nego Senjsko-modruške biskupije. Dakle, ispravci su beznačajni, pa ih nije vrijedno ni spominjati, jer dr. Batelja ustrajava pri neistinitim tvrdnjama. Ja svojim pisanjem ne širim i ne podpirujem neslogu u hrvatskom narodu. Neslogu šire i podpiraju svi oni, koji, poput dr. Batelje, pišu neistine o hrvatskoj prošlosti. Ja ne podgrijavam optužnicu Jakova Blaževića protiv nadbiskupa Stepinca niti sam Blaževićev odvjetnik. Ali bi dr. Batelja morao znati, da bl. Stepinac nije optužen i osuđen samo kao visoki crkveni dostojanstvenik nego i kao istaknuti hrvatski rodoljub, pa mu je na teret stavljen, između ostalog, i njegov odnos prema NDH i njezinim državnim vlastima

i pozitivno pisanje katoličkoga novinstva o NDH i dr. **Paveliću**. Optužbom i osudom zbog toga svaki bi se hrvatski rodoljub morao ponositi, a ne sramiti kao dr. Batelja.

No, želeći se još konkretnije osvrnuti na neistinito pisanje dr. Batelje, ističem:

1. Dr. Batelja tvrdi, da je supruga dr. Ante Pavelića bila Židovka. To znači, da su joj i otac i majka bili Židovi. Ja sam odgovorio, da to nije istina, jer je njezin otac bio "**Martin Lovrenčević**", istaknuti pravač, čisti Hrvat, pa ona ne može biti Židovka". Namjerno nisam htio još točnije iznositi njezino podrijetlo. Ostajući i dalje pri svojoj tvrdnji da je ona bila Židovka, dr. Batelja se poziva na izjavu bl. Stepinca, kojemu je dr. Pavelić, između ostalog, rekao: "Jasno je, konačno i moja supruga nije čiste arijevske rase...". Dakle, dr. Pavelić nije rekao, da njegova supruga **uopće** nije arijevske rase nego da nije **čiste** arijevske rase. Njezina je majka

Nadbiskup Stepinac kod Pavelića u veljači 1945.

bila židovskoga, a otac hrvatskoga podrijetla. Prema tomu, ona je bila napola Židovka a napola Hrvatica, kad bi se računalo samo po podrijetlu. Ali ona je krštena u Katoličkoj crkvi, rođena je u Hrvatskoj, pa je po svomu nacionalnom osjećaju bila Hrvatica, što je pokazala cijelim svojim mučeničkim životom. Dakle, dr. Batelja ne zna ili ne želi ispravno čitati povijesne dokumente. Dokazi, na koje se on poziva, pobijuju njegove tvrdnje.

2. U svom članku "Površno i pristrano djelo o bl. Alojziju Stepincu" napisao sam, da nije istina, kako to tvrdi dr. Batelja, da je u rujnu 1944. pokušan atentat na Hitlera i da se "u jesen 1944., pod vodstvom generala Lorkovića i Vokića, pokušalo" i u Hrvatskoj "provesti vojni puč s nakanom stupanja u vezu sa saveznicima", zbog čega su obojica u Lepoglavi bili osuđeni na smrt i smaknuti, nego da je atentat na Hitlera pokušan 20. srpnja 1944.; da su Lorković i Vokić 30. kolovoza 1944. razriješeni ministarske dužnosti i stavljeni u kućni pritvor, pa je time propao pokušaj puča, što ujedno znači, da je puč pokušan najkasnije u ljetu god. 1944.; da Lorković nije bio general nego isključivo politička ličnost i da ni on ni Vokić nisu bili u Lepoglavi osuđeni na smrt te da još nije znanstveno utvrđeno od čije ruke, po čijemu nalogu i u kakvim okolnostima su oni ubijeni u Lepoglavi. O svim ovim mojim prigovorima dr. Batelja šuti, jedino pobija nebitnu tvrdnju, da su ta dva ministra stavljeni u kućni pritvor nakon razriješenja ministarske dužnosti 30. kolovoza 1944., kada je bio kraj njihove pučističke djelatnosti.

Pobijajući moju tvrdnju o kućnomu pritvoru, dr. Batelja tvrdi, da su dr. Lorković i Vokić odmah bili uhićeni i zatvoreni, pa kao dokaz za to navodi zabilješke iz *Dnevnika* bl. Stepinca: od 29. kolovoza 1944., jednu zabilješku neoznačenoga nadnevka, jednu zabilješku između 11. i 15. rujna 1944. i zabilješke od 19. rujna 1944. i 8. siječnja 1945. te izvješće Zapovjedništva PTB-a (Poglavnikove tjelesne bojne - op. I. G.) od 6. rujna 1944., koje glasi: "Po zaključku suda P.T.S. (Poglavnika tjelesnog sdruga - op. I. G.) od 5. rujna 1944., koji je nadležan za suđenje i nad pripadnicima P.T.B. - lišeni su časničkog čina ANTE VOKIĆ I MLADEN LORKOVIĆ, te su isključeni iz redova pripadnika Poglavnikove tjelesne bojne. Ujedno su poslani u zatočenje".

Dakle, nesporno je, da su dr. Lorković i Vokić bili zatočeni. To proizlazi i iz moga

IVAN GABELICA

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC i HRVATSKA DRŽAVA

ZAGREB, 2007.

Stepinčevim odnosom prema hrvatskoj državi Gabelica se opširno bavi u knjizi izložio 2007. godine

pisanja, kada kažem, da su oni smrtno stradali u Lepoglavi. No, pitanje je, kada su bili zatočeni. Za utvrđivanje toga dana od svih dokaza, koje nudi dr. Batelja, najmjerodavnija je izjava Zapovjedništva PTB-a od 6. rujna 1944., da je sud PTS-a odlučio, između ostaloga, da se dr. Lorković i Vokić pošalju u zatočenje. To je izjava službenoga tijela, dana u okviru njegovog djelokruga, pa joj se mora vjerovati.

S tim u skladu su i zabilješke iz *Dnevnika* bl. Stepinca: ona između 11. i 15. rujna 1944., od 19. rujna 1944., od 8. siječnja 1945. i ona nenaznačenoga nadnevka, a u kojima se govori o molbama Lorkovićeve i Vokićeve obitelji upućenim bl. Stepincu, da se zauzme za njih dvojicu. U zabilješci u spomenutom *Dnevniku* od 29. kolovoza 1944. kaže se, da je toga dana bl. Stepinca posjetio general Vokić, koji je zajedno s "dr. Mladenom Lorkovićem za dva dana bio lišen položaja i obadva strpani u zatvor". Očito je, da je ona pisana naknadno, jer se 29. kolovoza nije moglo znati što će se dogoditi dva dana kasnije, pa je zato nevjerodstojna. Znači, da dr. Lorković i Vokić nisu poslani u zatočenje prije 5. rujna 1944. Od 30. kolovoza 1944. do tada bili su u kućnomu pritvoru, izgleda bez straže, ali nadzirani. To potvrđuje i ministar dr. Vjekoslav Vrankić, inače osobni prijatelj dr. Lorkovića, u članku "Slučaj ministara Lorkovića i Vokića", tiskanom 15. kolovoza 1968. u *Hrvatskom narodu* u Buenos Airesu. On je u spomenutom razdoblju posjetio dr. Lorkovića u njegovu stanu, pa su mu te stvari poznate iz neposrednoga zapažanja.

Dakle, istinita je moja tvrdnja, da su dr. Lorković i Vokić nakon razriješenja ministarske dužnosti najprije bili u kućnomu pritvoru, a onda poslani u zatočeništvo. Drugaćija tvrdnja dr. Batelje je neistinita. Ne ću se osvrtati na provokativne tvrdnje dr. Batelje o nekim časnicima i vojnicima, koji su u NDH zbog partizanske djelatnosti osuđeni na smrt i strijeljani, jer mi slučaj nije poznat pa ne mogu reći je li osuda pravedna ili nije.

Qui bene distinguit, bene docet

3. Dr. Batelja, unatoč momu poricanju, ni dalje ne povlači svoju tvrdnju, da je **Mussolini** priznao "NDH uz uvjet da bude politički usko povezana s Italijom i personalnom unijom ujedinjena s Italijom", da je to Pavelić "13. travnja telefonskim putem (iz Karlovca - op. I. G.) obećao Mussoliniju, koji mu je tek nakon toga obećanja, istom 14. travnja navečer dopustio iz Karlovca doći u Zagreb i preuzeti vlast" i da je ono "što je telefonski obećao Mussoliniju", Pavelić i podpisao u Rimu 18. svibnja 1941. On ujedno poriče moju tvrdnju, da tada u Karlovcu uopće nije bilo talijanske vojske, pa Mussolini nikomu nije mogao ni odobriti ni zabraniti da ode iz Karlovca u Zagreb, jer je **tada** demarkaciona crta između njemačke i talijanske vojske išla smjerom Vinica – Slunj – Kulen Vakuf – Priluka – Livno – Grabovica – Mostar – Gacko. U svojim tvrdnjama dr. Batelja se kao na dokaz poziva jedino na pisanje **Eugena-Dide Katernika** i na činjenicu da je talijanska vojska u veljači 1943. počinila zločine u okolici Karlovca i u Krašiću.

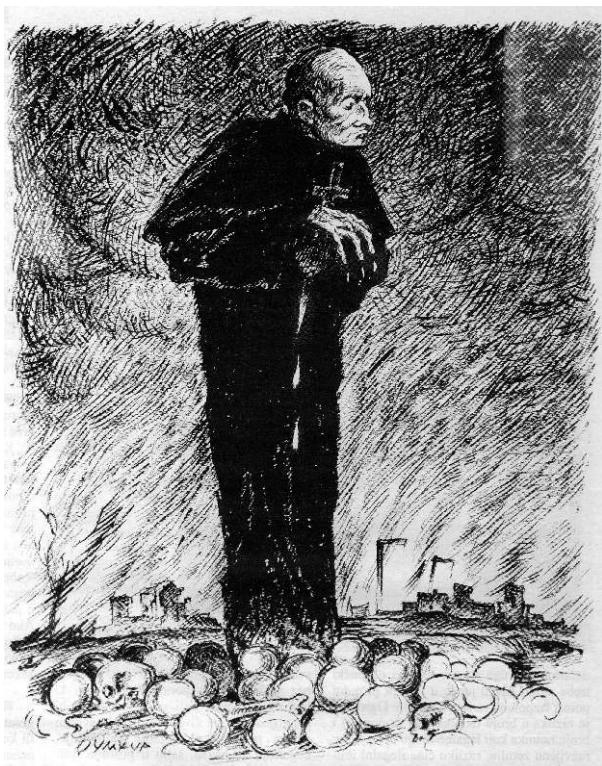
Osim što ne zna ili ne želi ispravno povijesne dokumente na koje se poziva, dr. Batelja ne zna ili ne želi ispravno čitati tekstove s kojima polemizira. U svomu prigovoru njegovu djelu ja sam napisao: "**Još desetak danaiza toga** (iza 11. travnja 1941.- op. I. G.) demarkaciona crta, koja je razdvajala njemačke od talijanskih oružanih snaga, išla je smjerom Vinica – Slunj – Kulen Vakuf – Priluka – Livno – Grabovica – Mostar – Gacko..." To je bila privremena crta razdvajanja, koja je vrijedila odprilike do 25. travnja 1941. Kasnije je granica između tih dviju vojski pomicana prema sjeveru, pa se je 8. svibnja 1941. konačno ustalila na crti: Bregana – Samobor – Petrinja – Glina – Bosanski Novi – Prijedor – Banja Luka – Jajce – Donji Vakuf – Travnik – Visoko – Sarajevo – Prača – Uskoplja – Rudo, s tim da u svim tim mjestima ostaje njemačka vojska.

Kao na dokaz da je u Karlovcu 13. i 14. travnja 1941. bila talijanska vojska jednako je tako bezumno pozivati se na ove riječi Dide Kvaternika: "Za vrijeme govora (dr. Pavelića) prolaze kroz Ogulin prvi odredi talijanske motorizirane divizije "Torino" koju smo ostavili u Lokvama". Izgleda da dr. Batelja ne zna gdje se nalaze Ogulin i Lokve i koliko su južnije od Karlovca. Ako je talijanska vojska prošla kroz Ogulin, ne znači da je u Karlovcu bila 13. i 14. travnja 1941. godine.

Da bi pobio moje prigovore njegovu djelu navedene u ovoj točki, dr. Batelja se poziva na gotovo čitavu stranicu teksta Dide Kvaternika. Ali ni u tomu tekstu Dido Kvaternik ne tvrdi, da je dr. Pavelić u Karlovcu telefonskim putom obećao Mussoliniju, da će NDH stupiti s Italijom u personalnu uniju; da je Italija pod tim uvjetom priznala NDH i da je Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941. utanačena personalna unija između NDH i Italije. Da Rimskim ugovorima nije utanačena ni personalna unija ni bilo kakva druga državno-pravna sveza između tih dviju država može se svatko uvjeriti tko pročita te ugovore.

Želeći prikazati dr. Antu Pavelića u što crnjem svjetlu, talijanskim pijunom, skoro izdajicom, dr. Batelja prenosi već spomenuto opširno pisanje Dide Kvaternika, kao tobože objektivnoga svjedoka povjesnih zbivanja, prema kojemu je dr. Pavelić u Karlovcu priznao talijanska prava u Dalmaciji, iako je imao njemačku podrudu da odbije talijanske zahtjeve, pa čak unatoč efektivnom protivljenju nazočnoga njemačkog predstavnika, **dr. Edmunda Veesenmayera**, koji iskapča telefon **Anfusu** da ne može komunicirati s Mussolinijem i sl.

Ali osim Dide Kvaternika postoje i drugi svjedoci tih povjesnih zbivanja: **Mijo Bzik**, Pavelić, **Slavko Kvaternik** i Veesenmayer. Oni stvar opisuju posve drugčije. Slavko Kvaternik, Didin otac, na primjer, o događaju u Karlovcu kaže: "No ja se uopće ne sjećam je li u Karlovac nakon mene (popodne 14. 4. 1941. - op. I. G.) došao dr. Veesenmayer i jesmo li o toj stvari (dolasku Anfusa - op. I. G.) kasnije razgovarali ili ne, i što". Došavši u Karlovac, on je tamo zatekao Anfusa. To je sve suprotno od onoga što piše njegov sin. Veesenmayer u svojim izvješćima nje-

Zlokobna karikatura Z. Džumhura, jedna od mnogih koje su objavljene u vrijeme suđenja nadbiskupu

mačkomu Ministarstvu vanjskih poslova uopće ne spominje karlovačku epizodu i iskapčanje telefona. O tomu ništa ne piše ni Anfuso. Da su se stvari u Karlovcu tako dramatično odvijale kako opisuje Dido Kvaternik, nemoguće je da se njegov otac, koji ne škrtari s napadajima na dr. Pavelića, ne bi toga sjećao i da bi to prešutjeli Veesenmayer u izvješću svomu ministarstvu odnosno Anfusu u svojoj knjizi.

Ali uspomene sudionika političkih zbijanja, pogotovo kada se piše o političkim protivnicima, krajnje su nepouzdan povijesni izvor. A Dido Kvaternik je bio Pavelićev žestoki politički protivnik. Daleko pouzdaniji su diplomatski izvori, kojima diplomatski predstavnici izvješćuju svoje vlade o zbijanjima na području svoga djelovanja, ili akti tih vlada. Takvih talijanskih ili njemačkih diplomatskih izvora i akata vlade, koji se odnose na NDH tih dana, ima objavljenih desetak.

Posebno valja istaknuti Hitlerove *Opće smjernice* od 6. travnja 1941., prema kojima "obalno područje u sjeverozapadnom području Jugoslavije, Dalmacija i Crna Gora pripast će Italiji", *Privremene smjernice za diobu Jugoslavije* od 12. travnja 1941., prema kojima se političko uređenje Bosne prepusta Italiji, što u sebe, naravno, uključuje i predaju Dalmacije Italiji, i upute koje je dao **von Ribbentropu** na završetku njegova sastanka s **Cianom** u

Beču 21. i 22. travnja 1941., prema kojima je Njemačka nezainteresirana u Hrvatskoj; ona nema ni najmanjega prigovora personalnoj uniji između Italije i Hrvatske, s tim da se te dvije države o tomu dogovore, a Njemačka se ne protivi da Italija anektira cijelu Dalmaciju.

Unatoč ovakvomu držanju Njemačke, koja je stopostotno bila na strani Italije, Paveliću je uspjelo odkloniti personalnu uniju i spasiti pretežan dio jadranske obale. Ni u notifikaciji, kojom NDH moli da je Njemačka i Italija priznaju, ni u njihovu priznanju NDH ne spominju se nikakva talijanska prava u Dalmaciji ili na Dalmaciju. Dne 24. travnja 1941., dan uoči svoga sastanka s Pavelićem u Ljubljani radi razgovora o hrvatsko-talijanskoj granici, Ciano je u svom *Dnevniku* zapisaо: "Radi se više o tomu, da se vidi što to Hrvati misle nego da se što zaključi. Ne će biti lako". Iz toga se vidi da Pavelić u tomu trenutku nije imao nikakve obveze prema Italiji, ni teritorijalne ni političke naravi.

Notorna je činjenica, da je Hitler bolje znao kakva je njemačka politika prema Italiji i Hrvatskoj nego Eugen-Dido Kvaternik. Stoga je pisanje Dide Kvaternika običan politički pamflet. Oslanjati se samo na taj pamflet, a podpuno prešućivati izjave ostalih sudionika zbijanja i diplomatske izvore i akte mjerodavnih vlada, dokaz je da dr. Batelja ne pristupa problematici na znanstven i objektivan način.

Ni ulica niti glasine ne određuju odnos vlasti prema Stepincu

4. Dr. Batelja tvrdi, da je postojala mržnja hrvatskih državnih vlasti prema bl. Stepincu, u prilog čemu navodi, da su ga te vlasti omalovažavale i pogrdno nazivale "Soluncem", da je sam Pavelić pitao: "Što čeka onaj 'Solinac' da se nije iselio iz Dvora", da Pavelić i vlada nisu htjeli pred njim položiti prisegu, da se vlast nije s njim savjetovala prilikom donošenja zakonskih odredbi i provedbenih naredbi koje su se izravno ili neizravno odnosile na vjeru i čudoređe ili tangirale vjerske odnose i sl., pa iz toga izvodi zaključak, da su vjerski prijelazi odpočeli bez ikakva pitanja ili pristanka Katoličke crkve. Kliko su ovi "argumenti" tanki i prozirni, pokazat će njihova analiza, a iz daljnjih argumenata, koje će iznijeti, vidjet će se sva nakaradnost zaključivanja dr. Batelje.

Prema bilješci u *Dnevniku* bl. Stepinca od 12. travnja 1941. "zlobni jezici" su o njemu "širili kojekakve vijesti, a naročito da je kao Solunac sa Šubašićem pobjegao. (...) Te riječi počeli su širiti neki iz ustaških redova". U bilješći se ne spominju osobe koje su počele širiti takve vijesti.

Ustaše u to vrijeme nisu imale ni nosile nikakvu odoru, pa je nejasno odakle je voditelju *Dnevnika* bilo poznato, da su te anonimne osobe ustaše. A bez obzira komu pripadale te osobe, one nisu odredivale politiku Ustaškoga pokreta i NDH. Upravo u to vrijeme, naime od 11. do 16. travnja 1941., bl. Stepinac se je **šest puta** sastao s nekim od najviših prvaka NDH i Ustaškoga pokreta (**dr. Milovan Žanić**, gen. Slavko Kvaternik - 2 puta, **dr. Jozo Dumandžić** - 2 puta, i dr. Ante Pavelić). Uz to, za vrijeme služenja svećanoga obreda Uskrsnuća u katedrali Slavko Kvaternik, **zamjenik državnoga poglavara**, pristupio je k bl. Stepincu, kleknuo, poljubio mu prsten i zatražio biskupski blagoslov. Bl. Stepinac je tih dana vodio pogrebni obred **Petru Milutinu Kvaterniku**, Slavkovu bratu, koji je kao ustaša poginuo u Crikvenici. Ove činjenice mogu se protumačiti samo kao izraz bliskih i prijateljskih odnosa bl. Stepinca i nositelja hrvatske državne vlasti. Mjerilo tih odnosa nije ulica.

Primjedbe na račun bl. Stepinca, koje se pripisuju dr. Antu Paveliću, potječe, po svemu sudeći, iz **Draganovićeve Dnevnika**, koji se je kao rukopis čuvao u biv. RSUP-u BiH i koji je pisan nakon 1967. Dr. Draganović je u komunističkoj Jugoslaviji bio tretiran kao njezin najveći protivnik, a onda se je pod još uvijek nerazjašnjenim okolnostima 1967. našao u njoj, davao javne izjave njoj u prilog i nije mu bilo suđeno. Odprije je poznat kao Pavelićev politički protivnik. Zbog svega toga njegove izjave valju prihvatići sa zadrškom. Puno vjerodostojniji je "časni svećenik", kako ga naziva dr. Batelja, inače Stepinčev tajnik, **dr. Stjepan Lacković**, koji je svakoga dana bio s bl. Stepincem, pa su mu u tančine bili poznati njegovi odnosi s hrvatskim državnim vlastima, dakle i s dr. Pavelićem. On je u nekoliko navrata izjavio, da su ti odnosi bili korektni.

Prema dr. Batelji, sastanak bl. Stepinca i dr. Ante Pavelića 16. travnja 1941. bio je strogo služben i hladan. Ali drugi svećenici, na koje se on rado poziva, tvrde posve drugačije. Tako **o. Aleksa Benigar i vlč. Vilim Cecelja** kažu, da je bl. Stepinac nakon toga sastanka izjavio: "Ako taj čovjek", misleći na dr. Pavelića, "bude upravljao Hrvatskom deset godina, kako mi je pripovijedao, Hrvatska će biti raj". Neka dr. Batelja javno odgovori, govore li o. Benigar i vlč. Cecelja istinu ili ne govore i neka iz toga povuče potrebne zaključke.

Pišući o polaganju državničke prisege dr. Pavelića i hrvatske državne vlade 16. travnja 1941., dr. Batelja bitne stvari prikazuje neistinito. **Ismet ef. Muftić** nije bio muftija, nego samo zagrebački imam, jer je muftijstvo ukinuto god. 1936. Također, **Michael Becker** je bio župnik Evangeličke luteranske općine u Zagrebu. Njima po položaju bio je ravan katolički župnik, dakle u ovom slučaju vlč. Vilim Cecelja. Polagati prisegu pred katoličkim nadbiskupom, muslimanskim imamom i evangeličkim župnikom značilo bi degradaciju katoličkoga nadbiskupa, s jedne strane, te uvođenje neravnopravnosti

među vjerskim zajednicama, s druge strane.

Bl. Stepinac nije bio nikakav ustavnopravni čimbenik u NDH, pa ga se je moglo, ali nije moralo pitati za savjet prilikom donošenja pojedinih zakona. Nije mi poznato, da je i jedna država u svijetu tražila ili da danas traži takav savjet od katoličke hijerarhije. To nisu tražile države, koje su imale zaključen konkordat sa Sv. stolicom, a ne traže ni danas, pa zašto bi to tražila NDH, koja nije bila *de iure* ni priznata od Sv. Stolice? Kada bi to tražila od bl. Stepinca, moralu bi i od reis-ul-uleme i od evangeličkoga biskupa.

Bitno je, da su ti zakoni u skladu s katoličkim učenjem. A da su bili, potvrđuje pismo bl. Stepinca kardinalu **Maglioneu** od 24. svibnja 1943., u kojem stoji, da se hrvatska vlada „energično bori protiv počačaja“, da je strogo „zabranila sva pornografska izdanja“, da je ukinula „masoneriju i vodi ogorčenu borbu protiv komunizma“, da je „izdala uredbe protiv bogohuljenja“, ona hoće „da vojnici budu kršćanski obrazovani“, „insistira na religioznom obrazovanju mladih u školama“, „nije protiv vjerskih škola“, povećala je „dotacije za sjemeništa i druge crkvene ustanove“, povećala je „mjesečne doprinose svećenicima“, pomaže karitativnu djelatnost i „pomaže podizanje i popravak crkava“. Ovo nabranje bl. Stepinac završava općom konstatacijom: "Tomu se mogu dobiti mnoge druge dobre stvari koje je hrvatska vlada učinila ili je spremna učiniti".

I što onda dr. Batelja hoće? Možda teokratsku državu?

Osim ovako usput navedenih nekoliko dokaza, koji demantiraju dr. Batelju i potvrđuju višekratne izjave dr. Stjepana Lackovića da su odnosi između bl. Stepinca i vlasti NDH bili korektni, iznijet će u prilog tim izjavama još nekoliko činjenica. Iscrpnije njihovo iznošenje zahtijevalo bi dvostruko veći prostor nego što ga zauzima cijeli ovaj članak.

Tko, dakle, prešuće činjenice?

U okružnici svećenstvu zagrebačke nadbiskupije od 28. travnja 1941. bl. Stepinac ističe: "Poznavajući muževe, koji danas upravljaju sudbinom hrvatskog naroda, mi smo duboko uvjereni da će naš rad naići na puno razumijevanje i pomoći".

Naslovica "Katoličkog lista" od 8. travnja 1943.

Od početka uspostave NDH bl. Stepinac se energično zauzima da je Sv. Stolica diplomatski prizna. Za svoga posjeta Sv. Stolici u travnju i svibnju 1942. i u svibnju 1943. on daje pohvalne izjave o radu hrvatske državne vlade i poglavnika, a sve zlo u državi pripisuje četnicima i komunistima. Od prvoga do zadnjega broja, koji su izšli u NDH, *Katolički list* i križarska *Nedjelja*, koji su bili pod vlašću bl. Stepinca, pišu izrazito pohvalno, često s oduševljenjem, o poglavniku i Ustaškomu pokretu.

U *Hrvatskomu narodu*, službenom glasniku Ustaškoga pokreta, na cijeloj trećoj stranici velikoga formata objavljen je o bl. Stepincu 23. srpnja 1944. pravi hvalospjev pod naslovom "Prvi prelat Hrvatske". Takav hvalospjev o njegovu rodoljubnom radu do sada se nije pojavio. U godinama 1943., 1944. i 1945. vrlo su česti posjeti između bl. Stepinca i najviših hrvatskih državnih i vojnih dužnosnika. Prosječno svaka dva tjedna po jedan. S dr. Antonom Pavelićem bl. Stepinac bi ostao u razgovoru ponekad po jedan ili po dva sata. To ne znači, da je on bio zadovoljan sa svim postupcima hrvatskih državnih vlasti ili da ih je odobravao. Protiv takvih postupaka, za koje je držao da nisu u skladu s Evangeljem, on je prosvjedovao, ali mu to te vlasti nikada nisu uzimale za zlo. Dokaz tomu je i činjenica, da ga je dr. Ante Pavelić odlikovao, a on mu je na tomu zahvalio i, po vlastitu tomu priznanju, jedanput ili dva put je to odličje nosio na prsima. Takav korekstan odnos s hrvatskim državnim vlastima bl. Stepinac je koristio, da pomogne ugroženim osobama, a te vlasti su mu u tomu često izlazile u susret. Prema svjedočanstvu **Eriha Lisaka**, glavnoga ravnatelja Glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost od rujna 1944. do sloma NDH, nadbiskupov tajnik bi ga nazvao i pitao kada može primiti nadbiskupa, rekavši mu zbog čega nadbiskup moli da ga primi. Cijeneći dosljedanstvo zagrebačkoga nadbiskupa i njegovo zalaganje za opstanak hrvatske države, Lisak bi, da se bl. nadbiskup ne muči dolaziti k njemu, ugovorio sastanak u nadbiskupskom dvoru i udovoljavao Blaženikovim molbama, ako se je radilo o laskim slučajevima, iako su postojali dokazi, koji su dotičnu osobu teretili.

5. Nije bitno, je li dr. Pavelić želio, da vlc. Ivan Mikan bude postavljen za župnika župe sv. Marka u Zagrebu. Bitno je nešto drugo: je li s Pavelićevim znanjem upućeno bl. Stepincu prijeteće anonimno pismo zato što vlc. Mikan nije imenovan župnikom te župe. Nema nikakva dokaza, da je to pismo upućeno s poglavnikovim znanjem ili znanjem neke druge osobe iz vrha hrvatske državne vlasti, pa je građenje tvrdnje o hrabrosti bl. Stepinca u suprotstavljanju toj vlasti na temelju takvoga pisma obična besmislica. I bez ovega su poznati slučajevi da su se bl. Stepincu upućivala krivotvorena pisma, kako bi se izazvalo njegov sukob s hrvatskom državnom vlašću. Tu mislim najprije na pismo, koje mu je iz Zemuna 8. veljače 1942. uputio navodno **dr. Prvislav Grisogono**, a za koje je sam Grisogono javno izjavio, da ne potječe od njega.

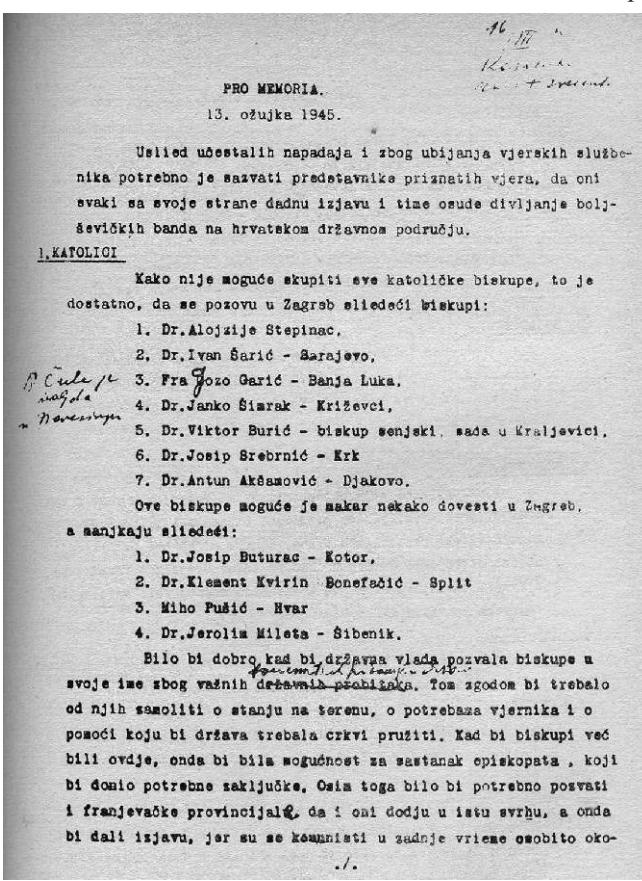
6. Ni u svojim primjedbama na moje prigovore njegovu djelu dr. Batelja nije razjasnio zbog čega je **dr. Pavao Lončar** bio osuđen na smrt, jer u 1. svesku svoga djela tvrdi da je to bilo zbog prosvjeda protiv ubijanja, terora i prisiljavanja Židova i pravoslavaca da prelaze na drugu vjeru, a u 2. svesku kaže da je osuđen zbog uvrede poglavnika. To i sada ponavlja svojim primjedbama, s tim da se u pri-

log prve teze on poziva na neki dokument navodno pronađen u pismohrani UDBE.

Ali iz toga se dokumenta ne vidi od kada i od koga potječe, pa mu se ne može provjeriti vjerodostojnost. Iz njega se vidi, da njegov sastavljač uopće ne poznaje problematiku židovstva u II. svjetskom ratu. U dokumentu se naime govori i o prisiljavanju na prijelaz sa židovstva na katoličku vjeru. Za položaj Židova nije bila bitna pripadnost ovoj ili onoj vjeri nego rasno podrijetlo, pa prelaskom na katoličku vjeru njihov položaj nije bio poboljšan. Sve to upućuje na sumnju, da je taj dokument krivotvorina, tim više što je u protimbi s izjavama bl. Stepinca, **Savića Markovića Štedimlije** i **Miloša Obrkneževića** te aktima MUP-a NDH, koje sam naveo u prigovorima djelu dr. Batelje. Dr. Pavao Lončar je kao senior bio jugoslavenski politički orientiran, pa je pred bogoslovima izvrgavao ruglu Pavelića, govoreći da nije normalan, i Nezavisnu Državu Hrvatsku. Na sudjelu su protiv njega svjedočila dva mlađa bogoslova: **Vid Cipriš** i **Stjepan Segedović**. Ciprišu zato nije bilo dopušteno ređenje za svećenika sve do 4. svibnja 1952., a na robiji je bio od 1945. do 1951. Dr. Pavao Lončar je već za Novu godinu 1943. bio na slobodi, što znači da je u zatvoru proveo godinu dana i pet mjeseci, a

ne dvije godine, kako tvrdi dr. Batelja. Istina je, da je na sudu svjedočio u korist bl. Stepinca, predstavivši se da je "za stvar Narodno-oslobodilačkog pokreta trpio, i bio osuđen na smrt", dakle bio sljedbenik pokreta, koji se je borio za Jugoslaviju i komunizam, koji su počinili stravične zločine nad hrvatskim narodom i Katoličkom crkvom.

7. Dr. Batelja kaže, da ne vrijeda bl. Stepinca kad piše, da je u Rim išlo iz Zagreba poklonstveno izaslanstvo podpisati pristupanje Hrvatske personalnoj uniji s Italijom. Ali kad se uzmu u obzir sve pojedinosti, vidi se da vrijeda. Naime, Slavko Kvaternik je preko vlc. Vilima Cecelje zamolio bl. Stepinca, da pusti vlc. Cecelju i pomoćnoga biskupa **dr. Salisa Seewisa** da pođu u Rim kao članovi državnoga izaslanstva za podpisivanje Rimskih ugovora. O tomu je u *Dnevniku* bl. Stepinca polovicom svibnja 1941. zabilježeno:

Pripreme za izjavu katoličke hijerarhije u proljeće 1945.

Mnoštvo na sprovodu kardinala Stepinca 13. veljače 1960.

"Međutim nadbiskup je nakon promišljanja odlučio da pusti obojicu u Rim. (...) Stvar sa dinastijom još nije prodrla u javnost, ali mislim da Poglavniku, da spasi što više teritorija, i nije preostalo drugo nego da se odluči na to, što Italija traži, jer Njemačka ne će sada svade između Hrvatske i Italije. Italija naime čini toliku presiju da bi okupirala čitavu Dalmaciju kad se ne bi prihvatio njezin zahtjev da na hrvatski prijesto dođe član savojske kuće".

Iz ove bilješke u *Dnevniku* nedvojbeno proizlaze dvije stvari: 1. suprotno tvrdnja Eugena-Dide Kvaternika i dr. Batelje, NDH u borbi s talijanskim imperijalizmom nije imala nikakvu podporu Njemačke, i 2. bl. Alojzije Stepinac je imao puno razumijevanje za Pavelićev položaj i odobravao je njegove političke poteze, iznuđene pri zaključivanju Rimskih ugovora pa je zato i dopustio, da vlč. Vilim Cecelja i pomoćni biskup dr. Salis Seewis kao članovi državnoga izaslanstva idu u Rim na zaključenje spomenutih ugovora. Ako su ta dva svećenika išla s odobrenjem bl. Stepinca, onda su oni

službeno predstavljali Katoličku crkvu u Hrvata i Zagrebačku nadbiskupiju. To je isto kao da je u izaslanstvu bio bl. Stepinac, pa je tvrdnja dr. Batelje, da je to bilo poklonstveno izaslanstvo, dakle izaslanstvo koje se je išlo nekomu pokloniti u Rimu (Mussoliniju ili talijanskomu kralju), zaista uvreda bl. Stepinca!

A nakon svega ovoga, neka dr. Batelja odgovori na pitanja, koja je sam postavio: "Kakva je to delegacija i kakvo je to bilo poslanstvo? Zar je doista išlo tražiti kralja ili izručiti Italiji velik dio hrvatskoga nacionalnog teritorija?" Da bih mu pomogao, upozorio bih ga na dvije činjenice: 1. NDH je po površini bila gotovo dvostruko veća nego današnja Republika Hrvatska, i 2. raskidom Rimskih ugovora 10. rujna 1943., dakle nakon dvije i pol godine, svi dijelovi Dalmacije, koji su 1941. bili pripojeni Italiji, pa i oni koji su u njezinu korist oteti Rapaljskim ugovorom 1920., vraćeni su u sastav NDH, dok je Republika Hrvatska čekala 5 godina da oslobodi okupirana područja.

7.1. Da bi dokazao neprijateljsko držanje NDH prema Katoličkoj crkvi, dr. Batelja opširno navodi prosvjedno pismo bl. Stepinca, upućeno 15. svibnja 1941. **dr. Mili Budaku**, kao resornomu ministru, zbog zapljene uvodnoga članka u *Katoličkom listu*, *izostavljajući* iz njega ovu rečenicu: "Ali ne razumijem kako je u 'Katoličkom tjedniku' u Sarajevu mogao izaći onakav uvodni članak, za koji bi dr. Kolarek da ga je donio u 'Katoličkom listu' bio sigurno stavljen pred ratni sud..."

Iz ove rečenice se sa sigurnošću može tvrditi, da uvodni članak u *Katoličkom listu* nije zapljenjen iz neprijateljskih pobuda NDH prema Katoličkoj crkvi. U prosvjednom se pismu kao cenzor apostofira Hrvatsko novinarsko društvo, kojemu je na čelu stajao **Ivo Bogdan**, nekadašnji predsjednik HKAD "Domagoj". Bl. Stepinac ističe, da bi neki ljudi iz Hrvatskoga novinarskoga društva htjeli "da lično obračunavaju na ovaj način sa dr. Kolarekom urednikom 'Katoličkog lista', kojemu on "kao svećeniku urednog i čestitog života" ne može ništa prigovoriti. Dakle, uzrok zapljeni vezan je isključivo uz osobu **dr. Nikole Kolareka**, a možda se radilo i o animozitetu dvaju katoličkih aktivista-domagojaca (s tim da bi dr. Batelja mogao znati da dr. Kolarek i nije bio tako neporočna života, kako to prikazuje bl. Stepinac!). Dok su Jevtićevi velikosrpski oružnici uoči izbora 1935. masovno ubijali hrvatske seljake u okolini Slavonskoga Broda, dr. Kolarek je glasovao za **Jevtića**.

7.2. Nije istina, da je cenzura NDH-a zaplijenila govor pape **Pija XII.**, koji je on održao prigodom 25. obljetnice svoga biskupskog posvećenja. Taj je govor objavljen u cijelosti ili u dijelovima i to: u *Katoličkom listu* br. 23 od 4. 6. 1942., br. 24 od 11. 6. 1942. i br. 25 od 18. 6. 1942.; u *Katoličkomu tjedniku* od 7. 6. 1942., od 14. 6. 1942., od 28. 6. 1942., od 5. 7. 1942., od 12. 7. 1942. i od 19. 7. 1942.; u *Hrvatskomu narodu* od 14. 5. 1942. i 15. 5. 1942.; u *Novoj Hrvatskoj* od 14. 5. 1942. i u *Nedjelji* od 14. 6. 1942. Kako su ga prenijele te novine, tako su mogle i sve ostale.

7.3. Pismo bl. Stepinca **mons. J. Hurleyu**, regentu Apostolske nuncijature u Beogradu, od 2. ožujka 1946., pisano je u vrijeme najžešćih napadaja jugoslavenskih komunističkih vlasti na Katoličku crkvu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kada se svećenstvu masovno lijepila etiketa ustaštva. Te optužbe prihvaćali su

mnogi krugovi na Zapadu, pa i u Katoličkoj crkvi. Zato i u spomenutomu pismu, kojim opravdava svoje postupke, a pisano je američkomu prelatu, koji sigurno i nije bio dovoljno upućen u hrvatska politička zbivanja, bl. Stepinac jače ističe distanciranost prema hrvatskim državnim vlastima i stradanju Srba, iako je u svojim dodatašnjim dopisima Sv. stolici često tvrdio, da su Srbi, pa čak i u NDH, prvi započeli sa zločinima. Unatoč tomu, on ni u ovomu pismu ne tvrdi, da je bio u neprijateljstvu s hrvatskim državnim vlastima i da je od njih na bilo koji način bio ugrožen, jer "latentni stalni sukob" i "opozicija" ne znače neprijateljstvo.

7.4. Zbog istih razloga, iznesenih u predhodnoj točki, u pismu mons. Hurleyu netočno se navodi sadržaj biskupske poslanice od 24. ožujka 1945. Uz ostalo, tvrdi se, da je državna cenzura na svoju ruku "umetnula ime bivše države" (NDH - op. I. G.) umjesto riječi "koja je ostvarena u vlastitoj državi" (nespomenutoj imenom - op. I. G.). Ovo je samo djelomice točno. U *Katoličkomu listu* br. 12-13 od 29. 3. 1945., koji je bio, naglašavam, službeno glasilo Zagrebačke nadbiskupije, sporno mjesto glasi: "A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao (državne nezavisnosti - op. I. G.) još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj Državi...". Tako isto tekst glasi i u križarskoj *Nedjelji* br. 8 od 25. 3. 1945. Dakle, u crkvenim službenim glasilima nije se diralo u tekstu biskupske poslanice. Ali u *Hrvatskomu narodu* i *Novoj Hrvatskoj*, dakle u svjetovnim novinama, obojima od 25. 3. 1945., umjesto riječi „Država“ stoe riječi "Nezavisna Država Hrvatska".

Sadržajno se tu ništa nije mijenjalo, jer je teksta cijele poslanice vidljivo, da se pod vlastitom Državom misli na Nezavisnu Državu Hrvatsku. I bl. Stepinac je u više svojih govora tu hrvatsku državu nazivao punim imenom: Nezavisna Država Hrvatska. No, da je ova formalna promjena teksta poslanice u svjetovnim novinama djelo državne cenzure, ona bi promjenu teksta provela u prvom redu u *Katoličkomu listu* i u *Nedjelji*. Kako to nije, sa sigurnošću se može tvrditi, da su tekst u *Hrvatskomu narodu* i u *Novoj Hrvatskoj* mijenjali njihovi glavni i odgovorni urednici **Antun Šenda** i **Vilim Peroš**, želeći istaknuti ime hrvatske narodne države, nasuprot Jaltskoj konferenciji,

"Katolički list" od 12. travnja 1945.

koja je proglašila obnovu Jugoslavije, protiv čega su širom NDH održavane prosvjedne skupštine.

8. Unatoč protivnim dokazima, koje sam naveo u prigovorima njegovu djelu, dr. Batelja i dalje tvrdi, da je hrvatska državna vlast "odlučila provesti vjerske prijelaze pravoslavnih u Katoličku crkvu", ne navodeći pri tomu nikakve dokaze. Za nj ništa ne znače svjedočanstva

uglednih pravoslavaca kao što su Savić Marković Štedimlija i Miloš Obrknežević, prvi Crnogorac a drugi Srbin, a niti svjedočanstvo bl. Alojzija Stepinca, kao ni akti hrvatskih državnih vlasti. Za nj je očito mjerodavno ono što pišu u Beogradu **Milan Bulajić**, **Viktor Novak** i njima slični.

9. Dr. Batelja podrugljivo govori o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, pa tvrdi, da o njezinoj slobodi "najbolje govori podatak da se od Ludbrega i Varaždina nije moglo slobodno do Zagreba, ni od Zagreba do južnih strana Hrvatske bez talijanskih i njemačkih propusnica". Bio sam dijete pa o tomu nemam iskustva, ali nekoliko članova moje obitelji živjelo je u Zagrebu, često su dolazili kući u Imotsku krajinu, iz Zagreba su išli u Bjelovar, išlo se je i u Slavoniju nabavljati kukuruz da se prehranimo, o tomu se je u kući često pričalo, ali nikada nisam čuo da su im trebale njemačke i talijanske propusnice. U svakomu slučaju, Nezavisna Država Hrvatska, sa svim svojim manama i vrlinama, bila je moja država, za nju se je živjelo i ginulo, druge nismo imali. Za nju se je zalagao i bl. Stepinac. U njoj mu se nije prijetilo ni zatvorom ni cenzurom pisane i izgovorene riječi, a nije bio ugrožen ni njegov tjelesni integritet. Možda je za dr. Batelju bila bolja Jugoslavija. Ali, to je – njegov problem!

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine veljače do sredine travnja 2011., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Ljubomir	Banovac	Zagreb	200,00
Štefica	Špiljak	Zagreb	400,00
Zorka	Zane	Zagreb	300,00
Milosava	Peer	Hrvatska Kostajnica	100,00
Tonči	Marinković	Zagreb	300,00
Marija	Đurčević	Virovitica	320,00
Ljubo	Wolitz	Dubrovnik	220,00
Antun	Tutman	Dubrovnik	120,00
Branimir	Prđan	Canberra	500,00
Stjepan	Brajdić	Zagreb	500,00
Tomo	Cvilko	Altötting	200,00
u k u p n o			3.160,00

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

JOŠ O ŽERJAVIĆEVIM KRIVOTVORINAMA

Nekoliko tekstova u ovom (dvo)broju Političkog zatvorenika bavi se aktualnim popisom pučanstva i rizicima koji mogu proizići iz manipulacija statističkim podatcima. A kao što se vidi iz dokumenata objavljenih na koricama ovog broja, uzaludan je bio pokušaj predsjednika HDPZ-a Alfreda Obranića, da se ovogodišnji popis pučanstva iskoristi i za popis žrtava Drugoga svjetskog rata i porača: nedostatak hrabrosti i političke volje mjerodavna su tijela – i vlada i Državni zavod za statistiku – svela na tehničke razloge i poteškoće. Zahvaljujući tomu, i budući će naraštaji umjesto razmjerno točnim, egzaktnim podatcima, raspolagati «procjenama» kojekakvih manipulatora, od Milana Bulajića i Đure Zatezala do Vladimira Žerjavice.

Zahvaljujući političkoj potpori, Žerjaviceva knjiga o žrtvama rata – u svojim brojnim izdanjima i varijacijama – postupno je postala sveta krava hrvatske politike i historiografije, te je prevedena na brojne strane jezike. Na kako klimavim temeljima počiva i kakvih je sve metodoloških pogrješaka plod, jasno je pokazala uglavnom prešućena studija **prof. Kazimir Katalinića**, koju smo objavili u nekoliko prethodnih brojeva. Kao nastavak rasprave o istoj temi, donosimo seriju polemičkih članaka koje je u zagrebačkom Vjesniku 15. ožujka, 29. ožujka i 14.

Piše:

Vladimir MRKOCI

travnja 1998. objavio član našeg uredništva, prof. **Vladimir Mrkoci**. Naravno, nisu to bili jedini članci o toj temi niti jedina polemika sa Žerjavićem u hrvatskome tisku (pa ni u tome dnevniku); a odgovorio je 22. ožujka i 5. travnja 1998. čak i Žerjavić – naravno, ne znanstvenim argumentima, nego tipičnim politikantskim podmetanjem – replicirajući Mrkociju da «pretvara narodnooslobodilačku borbu hrvatskog naroda u Drugom svjetskom ratu u komunistički teror» (*Pisma čitatelja, Vjesnik*, 5. travnja 1998.). Tko nema argumente, ima batinu... (Ur.)

**Knjigu koja nas kleveće poslali
smo u svijet da nas brani i hvali**

Najveća i najsramotnija mistifikacija komunističke politike bila je ona o žrtvama u ratu. Službena cifra o 1,700.000 žrtava fašističkog terora, bila je nepovrediva istina koju je kroz pola stoljeća službena politika uporno ponavljala u zemlji i inozemstvu i branila najstrožim kaznama. Iako je ta cifra o žrtvama fašističkog terora bila očigledno lažna i nelogična, ona je postala dogma i tabu. I stručnjaci, pa i najviše znanstvene ustanove, iako svjesni očigledne neznanstvenosti i

apsurdnosti te tvrdnje, kroz pola stoljeća su uporno šutjeli, žrtvujući svoj znanstveni ugled političkoj podobnosti.

To vrijedi naročito za stanje u hrvatskoj znanosti jer su ti podaci o žrtvama bili naročito kompromitantni za Hrvatsku. Kroz cijelih pola stoljeća akademske znanstvene i političke šutnje, u svega dva slučaja se pokušalo tu besmislenu cifru kritički ocijeniti; samo **Bušić** i **Tuđman** su se usudili javno posumnjati u autentičnost službenih tvrdnji o broju žrtava fašizma. Godine 1985. pojавila se u inozemstvu knjiga **Kočovića** »Žrtve II svetskog rata« u kojoj se negira cifra od 1,700.000 žrtava fašističkog terora i navodi 1,014.000 sveukupnih žrtava. Nakon toga se javio srpski emigrant sadašnji profesor na svučilištu u SAD, i pokušao objasniti, kako je on 1947., kao službenik komunističkog saveznog ureda po nalogu vlade izračunao tu cifru, ali kao demografske gubitke. Međutim, cifru od 1,700.000 žrtava fašističkog terora već prije u svibnju 1945. upotrijebio je **Tito** u jednom govoru. Prema tome vjerojatnije je da je **Vučković** naknadno »naučno« opravdavao tu cifru, što je bilo sasvim u duhu komunističke nauke. Nakon Kočovića,

Vladimir Žerjavić, ekspert UN za statistiku 1989. g. izdao je knjigu »Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu», u kojoj je ustanovio broj sveukupnih žrtava sa 1,027.000. Oba ova rezultata demantiraju vrlo uvjerljivo podatke službene komunističke vlasti i pokazuju da su službeni podaci pretjerani za oko 700.000, zapravo i daleko više kada se uzme da se, rezultati Kočovića i Žerjavića, odnose na sveukupne žrtve, a komunisti su uporno tvrdili da je 1,700.000 samo fašističkih žrtava.

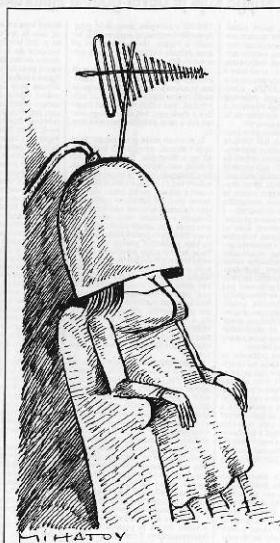
Žerjavićeva knjiga je pozdravljena u štampi i znanstvenoj javnosti oduševljeno, kao konačno objektivno djelo, kao znanstveni pristup tom vrlo osjetljivom pitanju ratnih žrtava i kao objektivan prikaz. Urednik je naglasio da je to „pravi dugo očekivani zaokret.... odlučan zaokret prema trijeznom pristupu, kako zahtijeva povjesna distanca: statistika, demografska analiza, arhivsko istraživanje, municiozna provjera“. Ali ništa nije rečeno o autentičnosti i cjelovitosti podataka. Naročito je naglašeno

8 nedjeljni VJESNIK

PISMA ČITATELJA

Nedjelja, 15. ožujka 1998

Knjigu koja nas kleveće poslali smo u svijet da nas brani i hvali

izvlačenja iz cilindera nego značajne promjene! I dok su portali parti-
zanški bruc, pobrojen pojedinačno, za-
poznute domobrane i ustase su broje-
vani dudure, zaokruženi na tisuću.
Tisuću više ili tisuću manje, što slijivi

pokrajina, svaki grad i svaku seku u Erazku. Kako se moglo činiti takav popis, ali joj gore je kako se moglo na temelju takvog popisa praviti statistički podaci? U poslednjem trećem razdoblju, kada su se počeli raditi na takso-sakupljenim podacima, neki tiski su prihvataci i za njima prezentatori stanje ratnih gubitaka stanovništva objasnili jedino kao posljednju soljetnu komunističku istražujuću držu i indeksiranju koju doveli do popunje arhive kratek. Ne treba da se pozivaju na slike i podatke o žrtvama u Srbiji, u drugim svjetskim rata, vam ih ne samo nema, nego već i dolje više za političku vlast značio i politika fele objektovi.

VLADIMIR MRK
Za

da će se sada, kada je konačno utvrđena istina o ratnim žrtvama, moći objektivno informirati svijet i tako odgovoriti na trajne i sustavne laži koje neprijatelji šire u svijetu o hrvatskoj genocidnosti. I zbog toga, da bi točno istinito svijet bio informiran, ova knjiga, prevedena je na neke strane jezike.

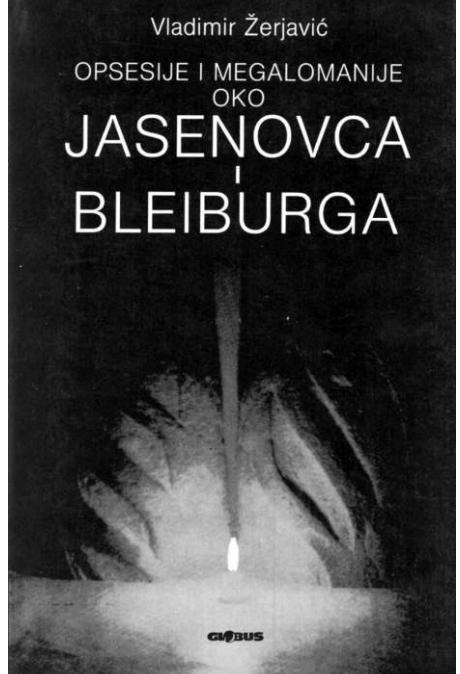
No, čini se da tu knjigu i podatke u njoj nije uopće pročitao, nitko od onih koji su o njoj govorili kao o „znanstvenom djelu, čiju serioznost i znanstvenost su utvrdili eksperti na ovom području“, jer svaki i malo upućeni čitalac bi morao primijetiti da u toj statistici postoje fundamentalne pogreške. Ona je jednostrana i neobjektivna i nepotpuna, u njoj nisu obuhvaćene sve kategorije stanovništva. Već i sama struktura predstavlja mistifikaciju, u njoj ne postoje sve potrebne rubrike, da bi popis bio cijelovit. Postoje rubrike, pогinuli partizanski borci i žrtve fašističkog terora, ali nema rubrika pогinulih antikomunističkih boraca, niti rubrike žrtava komunističkog terora.

Prema tomu ta statistika kao i taj popis nisu obuhvatili cijelokupno stanovništvo već samo manji dio, a veći dio se svjesno i namjerno ignorira. Već ta činjenica negira točnost podataka, objektivnost statistike i pokazuje pravi smisao popisa. To je naročito uočljivo u slučaju Hrvatske, kao primjer neka posluže dva slučaja. Na stranici 154 je tabela: ukupno pогinuli i umrli u SR Hrvatskoj, rubrike su: Područje, Sveukupno pогinuli i umrli, Pali borci, Žrtve fašističkog terora (ukupno u naseljima logori), Žrtve rata, Umrli od tifusa, Srbi, Hrvati, Jevreji, Ostali. Ne treba biti stručnjak za statistiku, a da se primijeti da dvije osnovne rubrike nedostaju bez kojih su ti statistički podaci potpuno znanstveno bezvrijedni i da ta statistika upućuje prije na političku propagandu nego na znanost. Što je sa rubrikama: Žrtve komunističkog terora, Pali antikomunistički borci? Zar ih nije bilo ili su toliko nezнатne da ih ne treba računati? Obje pretpostavke su naprosto glupe i predstavljaju tipičan stil komunističke nauke i propagande. A što je sa pогinulim antikomunističkim borcima: domobranima i ustашama?

Broj domobrana i ustasha je u Hrvatskoj daleko nadilazio broj partizana. Prema jednoj statistici u NDH je novačeno: 160.000 regruta, 295.000 do 35 godina starosti i 135.000 do 45 godina starosti, ukupno 582.000 vojnika. Da bi očigledan apsurd ove komunističke statistike neka-

ko ispravio i dao svojoj studiji kvaziobjektivan karakter, autor je nadodao cifru od 26.000 pогinulih ustasha i 19.000 pогinulih domobrana, ukupno 45.000. Nije se uopće potudio objasniti kakvim proračunima, podacima je došao do tih cifri, pa taj postupak djeluje više kao čarobnjački trik izvlačenja iz cilindra nego znanstvena procjena!

I dok su pогinuli partizanski borci pobrojeni pojedinačno, za pогinule domobrane i ustase su brojevi dani uđuture, zakruženi na tisuću. Tisuću više ili tisuću manje, tko šljivi ubijene faštice. A možda je i odnos 1:1000 vrijednosni odnos „borca“ i „sluga okupatora“. Čini se da niti sam

autor ne vjeruje u svoje brojke, 6. XII 1997. u Vjesniku je napisao da je u svibnju 1945. u Bleiburgu ubijeno 50.000 ustasha i domobrana. Njegov statistički cilindar je uistinu nepouzdan. Drugi slučaj je pitanje emigracije, na stranici 54 u tabeli Emigracija 1939.-1948. su podaci da se u tom vremenu iselilo iz Jugoslavije: Srba 80.000, a Hrvata 39.000? Od 1940. do 1948. iselilo se 28.000 Hrvata. Netočnost ovih cifri što se tiče Hrvata toliko je očigledna da joj ne treba nikakav komentar. Samo jedna opaska: ako se 1940.-1948. iselilo 28.000 Hrvata onda se 1939.-1940. moralо iseliti 11.000! Ovo nema više veze sa strukom već s logikom i pokazuje serioznost rada. Očigledno je da takav popis jednostran, necjelovit i neobjektivan i na njemu osnovana statistika ne može biti točna.

Apsurdno je gledati podatke za Zagreb u kojima su, nabrojeni svi do jednoga pогinuli partizani i fašističke žrtve, ali nema ni jednoga pогinulog domobrana i niti jedne komunističke žrtve. A to vrijedi za svaku pokrajину, svaki grad i svako selo u Hrvatskoj. Kako se moglo činiti takav popis, ali još gore je kako se moglo na temelju takvog popisa praviti statistiku i nazvati je „zaokret prema trijeznom pristupu“. Praviti statistiku samo na tako skupljenim podacima, nekritički ih prihvatići i na njima prezentirati »stanje ratnih gubitaka stanovništva« znači tvrditi da antikomunistički borci i žrtve komunističkog terora ne spadaju u »stanovništvo Hrvatske«. Ili statistika, predstavlja falsifikat i znanstveni kriminal. To je bezobzirno i bezobrazno negiranje jednog i to većeg dijela stanovništva Hrvatske.

Nezamislivo je da u SAD u službenoj statistici žrtava građanskog rata ne budu pali vojnici Juga, a u statistici španjolskoga građanskog rata pali antifrankisti. U Francuskoj nitko ne može zamisliti da izostavi u statistici pогinule pristalice Pétainea, koji su pогinuli u borbama protiv saveznika u kolonijama, niti dobrovoljce u njemačkim postrojbama, ukratko sve »pale sluge okupatora«.

Kada bi se u Njemačkoj i Italiji vlast poslužila jugoslavenskim komunističkim statističkim metodama, da iz statistike isključi sve koji su se borili za fašizam, te dvije zemlje ne bi uopće imale ratnih gubitaka.

Služeći se necjelovitim i jednostranim podacima, skupljenim od komunističke vlasti u cilju propagande komunističke vlasti a ne znanosti, od vlasti koja je znanost podredila potpuno politici, ta knjiga nastavlja staru komunističku agitpropovsku tradiciju. Najmanje što se moglo i moralо načiniti ako se želio sačuvati makar privid znanosti, trebalo je konstatirati jednostranost podataka i uvjeti njihova prikupljanja.

Neshvatljivo je kako je, autor, znanstvenik svjetskog ugleda, mogao previdjeti bitnu činjenicu, da podaci obuhvaćaju samo jedan dio i to manji, stanovništva Hrvatske. Osim toga, on je dovoljno star i vlastitim očima je vidio građanski rat u Hrvatskoj, poznat mu je, iz vlastitog iskustva, karakter i obujam tog rata, kao i to da su postojale dvije strane. Bili su mu poznati i podaci o žrtvama komunističkog terora, ali ne samo da ih nije uzeo u obzir, nego ih nije niti spomenuo.

(nastavit će se)

SAVJET LIJEČNIKA: U PONORU DEPRESIJE

„Sit gladnu ne vjeruje“, stara je poslovnica. Kako nekoga koji nije iskusio nikakve smetnje dovesti do toga da ih sebi predviđa, da ih shvati i da se uživi u tuđe!? Tako je s tjelesnim smetnjama (koji muškarac može shvatiti kakvi su trudovi?), a još više s duševnim problemima. Primjerice s depresijom, ozbiljnom bolesti o kojoj se dugo nije dovoljno znalo. Srećom, nju se danas sve češće dijagnosticira i prihvata kao bolest koju se mora i može liječiti ili barem olakšati. Bolesnici koji „ne mogu“, koji „ne mogu sada“ ili „ne mogu više“, bivali su ranije obilježeni kao nesposobni, lijenčine, ljudi bez kičme i karaktera te neuspješni. Stanje se ponekad nazivalo „melankolijom“ i smatralo se prirodnim i poželjnim samo kod pjesnika. U društvu je još i danas časnije imati rak negoli duševnu bolest. A depresija je sigurno bolest, duševna bolest, i to, kao što smo rekli, teška bolest.

Razlikujemo nekoliko vrsta depresije:

- reaktivna depresija je vremenski i osjećajno povezana s teškim opterećenjima i doživljajima,

- neurotična depresija je posljedica dojmova i trauma iz najranijeg djetinjstva, često podsvjesnih,

- moždano-organska (egzogena) depresija je povezana s različitim bolestima mozga,

- endogena depresija u vezi je s duševnim oboljenjima, s ciklotimnim, fazičnim i afektivnim psihozama, za koje je svojstvena primarna promjena kemije u mozgu, osobito serotoninu koji je tzv. neurotransmiter, a možda je i genetski uvjetovana.

Uzroci mogu biti i kombinirani. Negativni osjećaji - strah, osjećaj krivnje i stres - proizvode u mozgu iste kemijske promjene kao što su one kod genetskih uzroka, čime se krug zatvara. Važna je također i nasljedna komponenta, ali isto tako i životne okolnosti, osobito ako su u djetinjstvu ili u kasnijim životnim razdobljima bile obilježene traumama. Ne valja zanemariti ni narav te odgojnu komponentu, čimbenike koji stvaraju različitu duševnu rezervu i otpornost. Osoba koja je odrasla i odgojena u emocionalnoj sigurnosti, samopouzdanju, optimizmu te s pozitivnim feedbackom možda će lakše preživjeti i u katastrofalnim uvjetima te ih, neoštećena, prevladati. Osoba koja je odrastala potlačena, stalno

Piše:

**dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC-SOJČIĆ**

kritizirana i uvjeravana u vlastitu bezvrijednost, radi najmanjih je neuspjeha prolazila pravi duševni trening za depresivni uzorak doživljavanja i reagiranja. Zato ni s genetskom predispozicijom ne oboli svatko.

Dubok je ponor, sve crnja je noć - kod oboljelih! Bez obzira na same uzroke bolesti, svima je zajedničko nekoliko obilježja: gubitak sposobnosti borbe za život, osjećaj nemoći i neuspjeha, izolacija, izbjegavanje ljudi i konfliktnih situacija zbog straha od poraza, nesposobnost doноšenja i provođenja odluka, gubitak samopouzdanja i samopoštovanja, nestanak životne radosti, gubitak kontrole nad životom, strah, samopredbacivanje i, konačno, manjak svake volje za životom – u najgorem slučaju sve do samouništenja.

Gotovo je svatko imao u životu neku depresivnu epizodu koja je zatim i spontano prošla - što je još normalno. No, ako smetnje potraju te se pojačavaju, stanje postaje kronično te nastaje ozbiljna bolest. Broj bolesnika je velik, naročito zato što se depresija često skriva iza tjelesnih teškoća: stalnih bolova u tijelu i ledima, probavnih i želučanih smetnji,

glavobolja bez stvarne podloge, itd. Ogroman je gubitak radnih dana. Također je veliko materijalno opterećenje zdravstva, jer se ponavljaju pregledi, pretrage i nepotrebna liječenja, što ne donosi rezultate sve dok se netko konačno ne sjeti da je riječ o depresiji. Nije slučajno da mnoge spomenute psihosomatske tegobe nestaju primjenom raznih alternativnih, pa i šarlatanskih, metoda, budući da one djeluju kao psihoterapija ili kao placebo.

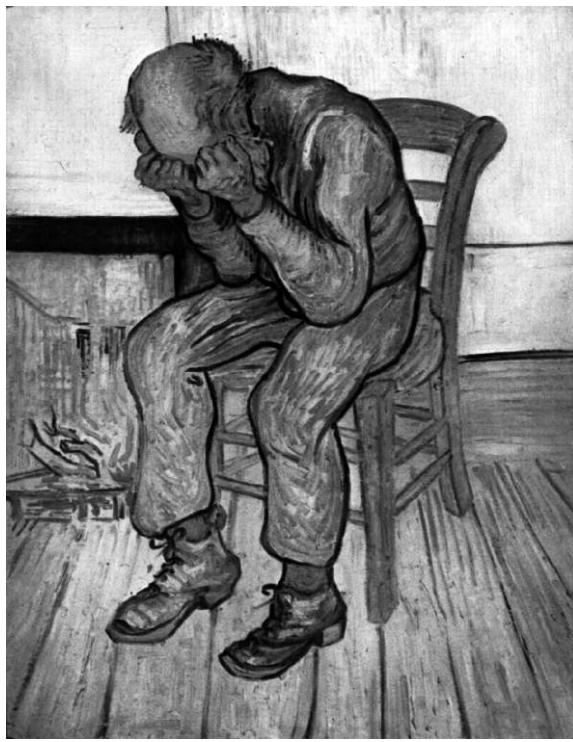
Pacijentima je često teško samima sebi priznati da su bolesni. Odgajani smo tako da se od nas očekuje uspjeh ili da barem dobro funkcioniрамo. I sami od sebe to očekujemo. Razvijamo osjećaj dužnosti i osjećaj krivnje, pa prihvaćamo da nas obitelj ili okolina previše opterećuje ili se sami previše opterećujemo. Ponekad nas vode vlastite ambicije, a nekada ne znamo reći „ne“. Ali vrč ide na vodu dok se ne razbije! U jednom trenutku ipak počinje spiralna: tjelesni simptomi bez podloge, malodušnost, smetnje sna, nesanica (tipično: pred jutro usprkos neispavanosti ili potpuna nesanica s kroničnom premorenost). Zatim nastaju kognitivne smetnje, smetnje koncentracije i pamćenja, problemi na poslu i u obitelji, strah od zakazivanja ili od velikih pogrešaka, dugotrajno prevrtanje prisilnih crnih misli s nesposobnosti prelaska na pozitivne teme, beznađe - a sve u očajnom nastojanju da nitko ništa ne opazi. Bolesnici

skrivaju i maskiraju svoje simptome jer žele dalje funkcioniрати te sačuvati svoju poziciju u obitelji i na poslu, a spiralna će se pri tome osobito pogoršavati ako okolina nema razumijevanja ili ako je čak zlonamjerna (loš brak, mobbing). Zato je depresija često povezana s burn-out sindromom.

Do sloma dolazi kada se vrč doista razbije. Kao zadnja kap često posluži neka akutna emocionalna katastrofa - smrt drage osobe, bračna nevjera, rastava, otkaz na poslu. No tada je već prilično kasno, jer je bolest sigurno dugo trajala, a bila prikrivana u nastojanju da se i dalje „funkcionira“, umjesto da se prizna „ne mogu“, te potraži pomoć.

A pomoć je moguća, no potrebna je stručnost i razumijevanje:

- bolesnika treba odmah rasteretiti i oslobođiti svih obveza i odgovornosti,

Vincent van Gogh - Na vratima vječnosti (1890.)

- liječnička pomoć treba sadržavati podršku, psihoterapiju i analizu, terapiju ponašanja, primjenu i vježbe pozitivnih impulsa,

- lijekovi su ponekad nužni ili mogu znatno pomoći, jer mijenjaju kemizam mozgu (važno kod endogenih depresija!). Treba ih uzimati dugo, a ponekad i trajno. Pri tome se sa strane liječnika i sa strane okoline ne smije zanemariti opasnost od samoubojstvo, iako rijetka. Do kontroverznog učinka može doći stoga što depresivna osoba u pojedinim slučajevima u početku liječenja stječe snagu za čin za koji je ranije bila preslabu (a nije još izliječena da bi bila izvan opasnosti!).

Najveća je pogreška bolesniku s visoka davati savjete s prizvukom kritike: „Trgni se!“, „Saberi se!“ ili „Prisili se!“ Bolesnik to ionako sam sebi govor, pa su savjeti dodatni pritisak budući da se on pod teretom upravo slomio. On time biva sve potišteniji, jer jednostavno „ne može ništa“ ili „mu je svega dosta“, već odavno. Manjak podrške, razumijevanja i uviđanja okoline drastično otežava oporavak. Stoga mnogi pacijenti koji se vrate u okolinu koja je možda bila uzrok bolesti ili njezinog izbjivanja, iako stabilizirani terapijom, ponovno „padnu u ponor“, kao da liječenja nije ni bilo.

Želim spomenuti da postoji još jedan oblik depresije, koji je dosta nepoznat i zanemaren, a to je agitirana depresija. Bolesnici često dobro „funkcioniraju“, ali su hiperaktivni, tjerani stalnim nemirom, bez mogućnosti opuštanja. Često su agresivni, jer se brzo osjete napadnuti ili kritizirani. Zapravo projiciraju vlastitu, podsjesnu autoagresiju na druge. Izrazito ne uviđaju da su bolesni, a okolina ih posebno teško doživljava.

Važno je također spomenuti i veoma čestu kombinaciju depresije i staričke demencije te Alzheimerove bolesti. U tom je slučaju liječenjem depresije moguće znatno smanjiti simptome demencije, odnosno usporiti njezino napredovanje te poboljšati kvalitetu života.

Zaključak je da je depresija ozbiljna bolest koja se mora i danas može - hvala Bogu! - liječiti. Uvijek je obvezna stručna pomoć. Kobna je zabluda i samozavaravanje vjerovati da se čovjek može „izvući“ sam, vlastitom snagom volje. Bolest nije sramota. Treba je prihvatići, priznati, zatražiti i primiti pomoć. Život onda može ponovno postati svijetao, radostan, pun nade i vrijedan življena.♦

RAZMIŠLJANJA O STARENJU I STAROSTI (7)

SJEĆANJA

Piše:

Maja RUNJE, prof.

Često u mislima lutamo prostorima svoga života. U starosti možda i više negoli inače. Mislimo na roditeljski dom, ocjenjujući što smo sa sobom iz njega ponijeli. Oživljavamo iskustva odrasle dobi, pokušavajući točnije prepoznati puteve kojima smo išli.

Svatko se često prisjeća teških događaja. Najprije udaraca srbine nad kojima nismo imali vlasti. Ostavili su duboke ožiljke koji i zaliječeni pritišću dušu. Tko ikada do kraja može prihvati preranu smrt voljene sestre, brata, ili, ne daj Bože, djeteta ...! A tko tešku bolest koja je pogodila nas same ili koga od naših dragih ...! Na pitanja o smislu ljudske patnje na ovom svijetu za nas ne će biti potpuna odgovora.

Prevrćemo u mislima i događaje koji se nisu najpovoljnije odvijali, radi vlastitih odluka ili propusta. Ili takve u kojima smo drugima previše dopuštali. Sada žalimo da nismo postupili drugačije, pa pokušavamo razmišljati kako bi bilo da smo na križanjima kretali drugim smjerovima. Oh, da nam je bila današnja pamet...! Ali pri preslagivanju sмеćemo s umu da drugačiji izbor ne bi nužno bio i izvorom veće sreće. Iza prve bi skretnice došla druga, pa treća i četvrta, i vodile nas u nove situacije i nove rizike.

A i inače je problematično današnjom pameću zamišljati nova rješenja starih problema. Koji bi mladi čovjek sretno živio s iskustvom starijeg čovjeka? Iskusnija bi ga pamet zaštitila od dijela pogrešaka, ali bi ugušila veselje i radost mладog života.

Sjećajući se, mnogima se čini da su tereti koji su ih zapali bili veliki. No, znamo, život ima svoju vagu i svakome je, ne pitajući, odvagnuo njegovu mjeru. Mnoga su iskušenja za nas pri tome ipak bila dobra jer smo, svladavajući ih, postajali

sposobnijima i jačima za nove opasnosti. Već i najbanalniji evolucijski program predviđa pamćenje procjepa iz kojeg je izmigoljila zmija koja nas je jednom ujela. Ipak, program ima smisla samo ako nam pogled ostane uspravnim, ako ga ne svrgavamo prema tlu pretjerano, stalno očekujući nove zmije. Jednako tako nije najpametnije uporno prizivati sjećanja na bolna iskustva. U životu je ipak bilo puno više sunčanih razdoblja negoli sjena. Izaberemo li nasumce nekoliko godina svoga života - primjerice svaku sedmu poslijevadesete - te pokušamo zabilježiti radošti koje smo tijekom tog vremena iskusili, stvorit će se dug i raskošan popis, s brojnim darovima. Pokazat će se mnogi dani ispunjeni ushitom, uspjehom, ljubavlju. Sam život je dar! I lijep je ...!

A važno je sjećati se! No treba nastojati da sjećanja poprime što življiji i što uravnoteženiji oblik. Događajima treba tražiti jasne obrise i istinite sadržaje, a osjećajima nijanse. I tada zaploviti sretnim danim i sretnim razdobljima ... Sjenovita će se mjesta ionako sama javljati... Ali bolne će rane na zraku bolje cijeljeti, a teške ljutnje naći vrstu smiraja. Kosturi izvadeni iz ormara se možda raspadnu u prah koji će raznijeti vjetar. Ono što ne zacijeli i ne nestane, možda konačno prigrilimo kao svoju neizlječivu bol i nerješivu tugu.

Zrelu bi priču svojega života bilo lijepo podijeliti s pravim i pametnim prijateljem. Dobro bi došao i ozbiljni stručnjak, psihoterapeut. Nažalost, želja nam se vjerojatno ne će ostvariti. Sjećanjima ćemo najčešće putovati sami... Zato je dobro bolje se opremiti, mislima dati smjer. Eto, jedan od načina je da pokoji fragment pokušamo tonski snimiti ili zapisati. A zatim provjeravati bistrinu slike - uklanjujući stilizirana mjesto, uopćavanja, sitne vlastite prevare. Uspijemo li, uz pomoć fragmenta bismo mogli uspostaviti i čvršću cjelinu. U ogledalu vlastite biografije ugledat ćemo tada jedno jasno, lijepo i nasmiješeno lice...♦

NA ISTOČNOM BRANIKU HRVATSKE

(Fra Marko Malović: «Ostajemo u Iloku. Ilok u Domovinskom ratu», Znanje, Zagreb, 2005.)

Poznata je stvar da je s područja tzv. «Republike Srpske Krajine» početkom rata protjerano gotovo cijelokupno hrvatsko stanovništvo. Onaj manji dio koji je ostao živjeti na svojim ognjištima, bio je izvragnut različitim oblicima terora i ponižavanja, a nekoliko stotina njih, unatoč nazočnosti «mironjaka» i «promatrača», bilo je i ubijeno. Iznimka u tom pogledu nije ni Ilok, najistočniji grad Lijepa naše. Velikosrpski mediji ratnu su psihozu u Iloku počeli podgrijavati još u travnju 1990., optužujući demokratski izabranu hrvatsku vlast da tobože oskvirajući srpske grobove «juriša na mrtve Srbe». Evociranje slike iz NDH i propovijedanje tobožnje srpske «ugroženosti», postaju dijelom svakodnevnoga političkog repertoara.

No, tek je u travnju 1991., nakon znamenitoga četničkog skupa u Jagodnjaku, bilo posve jasno da je rat na pomolu. **Milan Paroški** već je tada Hrvatima dao do znanja što ih čeka: «One koji kažu da ovo nije srpsko možete ubiti kao kera kraj tarabe». Hrvati ipak nisu čekali da ih se pobije «kao kera kraj tarabe» te započinje organiziranje vojske za obranu Iloka. Obraćana je organizirana vrlo dobro, za što velike zasluge među ostalima nosi i današnji ministar **Petar Čobanković**, no braniteljima je nedostojalo oružja i kvalitetna komunikacija s nadređenim zapovjedništvom. Nakon što je desetog listopada izvršen masakr 25 civila (od toga tri žene) u Lovasu, Ilok je dan ultimatum da

Piše:

Davor DIJANOVIĆ

okupatorskoj Jugoslavenskoj Narodnoj Armiji (JNA) preda oružje.

Dana 13. listopada u gradu je održan referendum. Prvo pitanje odnosilo se je na predaju oružja Jugoslavenskoj Narodnoj Armiji (71% stanovništva izjasnilo se je protiv predaje), dok su se u drugome građani pitali jesu li za zajedničko iseljenje iz mjesta zbog krizne situacije (73% građana izjasnilo se je za progonstvo umjesto za život pod okupatorskom armijom). Uslijedili se pregovori s okupatorima. Dana 17. listopada u 7h, uz nazočnost promatrača, predano je oružje armiji, dok se je oko 8h počela formirati izbjeglička kolona traktora, osobnih automobila, teretnjača i kombija. Posljednji iz kolone napustili su nadzorno mjesto u 17 h i 10 minuta, a prvi iz kolone počeli su stizati u Lipovac, gdje ih je čekala hrvatska garda, oko 18 h. Kasnije će se pokazati da je odluka o napuštanju Iloka bila pametna, jer su tako sprječena vrlo vjerljatna krvoprolića. Ilok je, naime, bio u još nezavidnijem položaju od Vukovara. Radi izbjeglica iz drugih mjesta u Ilok se je broj stanovnika udvostručio (oko 12.000 ljudi), grad je bio u totalnom okruženju, struja je ovisila o dobroj volji «komšija» u Bačkoj Palanki, atomskih skloništa kao ni bolnice u gradu nije bilo, lijekovi su bili na izmaku. S 250 pušaka i 5 minobacača nije se mog-

lo napraviti ništa ozbiljno, osim okupatorima dati «opravdanje» da udare što jače.

Zanimljivo je napomenuti da je večer prije toga, uistinu «biblijskog egzodus», u Ilok stigla poruka predstavnicima misije od tadašnjeg ministra **Dražena Budiše**, da misija prekine svoje angažiranje na iseljavanju stanovništva (kako pater Marko piše str. 63. svoje knjige). Da je kojim slučajem misija poslušala Budišu, nije isključeno bi se u Iloku dogodila «Srebrenica prije Srebrenice». Zahvaljujući sv. Ivanu Kapistranu, zaštitniku grada, Iločani i drugi prognanici pristigli u Ilok sačuvani su od teške tragedije. Grad je napustilo oko 8.000 duša. One koji su odlučili ostati, njih oko 1.200, čekao je šest godina dug križni put pod velikosrpskom okupatorskom čizmom. Jedan od takvih, koji je ostao u okupiranoj Iloku, koji je tih ratnih godina nalikovao jednoum velikome zatvoru, bio je i autor knjige na koju se ovdje osvrćemo, **pater Marko Malović**.

Pater Marko bio je jedini svećenik koji je ostao u okupiranoj istočnoj Slavoniji, koju je napustilo više od 50 svećenika i časnih sestara. Iako je doživio tešku obiteljsku tragediju, izgubivši u Vukovaru oca i brata, pater je Marko tijekom čitavog rata svim Iločanima bio isповjednik i misnik, branitelj i hranitelj; jednom rječju: dobar duh grada Iloka, s kojim će u punom sjaju oživjeti slika franjevca kao «dobrog ujaka» koji vjerno služi svom narodu. Pored svega toga, svojim je angažmanom uspio sačuvati dobar dio knjižnice iz šarengradskog samostana te umjetnina iz

uništenog samostana u Vukovaru. Kao katoličkom svećeniku – a znademo da četnici i komunisti gaje patološku mržnju prema Vatikanu i katoličkom svećenstvu – život u Iloknu nije mu bio nimalo lagan. Prijetnje tjelesnim ozljedivanjem i smrću, a u čemu su prednjačili «šešeljevci» i «beli orlovi», bile su uobičajena pojava.

Iako tijekom nekoliko pretresa crkve okupatori nisu u njoj pronašli ni «zenge» (od koji su jako strahovali), niti snajperiste (koji su se stalno stvarali u usijanim velikosrpskim glavama), a ni bilo koji drugi «inkriminirajući materijal» - ako tu ne računamo *šahovnicu* prema kojoj su imali posebnu averziju - Crkva je bila granatirana nekoliko puta. Crkva je, inače, posvećena sv. Ivanu Kapistranu, koji je Beograd oslobođio od Turaka, što nam bjelodano pokazuje o kakvim je primitivcima bila riječ. Uz bijesnu *četničku bratiјu* koja je svaku večer mogla upasti u kuću u koju je htjela, na što milicija – *manum manus lavat* – dakako da nije odgovarala, za uznemiravanje stanovnika i vjernika bila je zadužena i «srpska omladina». Oni su imali zadaću kamenovati vjernike kad su hodili u crkvu i razbijati prozore na «ustaškoj» - kako su je nazivali – crkvi. Crkva je inače sagrađena 1349., a kakve su tada ustaše postojale u Iloknu, znade valjda samo taj četnički podmladak, kao i njihovi vrli roditelji. U linčevima su znale sudjelovati i srpske žene, pa su tako jednom prilikom patera Marka proglašile «glavnim ustašom».

Kako su se stvari u slobodnom dijelu Hrvatske kretale nabolje, u Iloknu je išlo nagore. Posebno teška situacija – ako ne računamo 1991. i početak 1992. – bilo je nakon *Bljeska* i *Oluje*. Srbi koji su pred hrvatskom vojskom – unatoč pozivima dr. Franje Tuđmana da ne napuštaju svoje domove - pobjegli iz Zagore, Banovine, Like i Korduna, doselili su se tada u istočnu Slavoniju, pa tako i u Ilok. Uslijedili su karakteristični četnički zulumi. Upadanje u tuđe kuće, tjeranje pravih vlasnika, uništavanja, prijetnje, provokacije, mlaćenja, ubojstva. Ukratko: prepoznatljivi velikosrpski rukopis. Stanje pripravnosti nakon *Oluje* podignuto je na najveću razinu; proglašena je *totalna mobilizacija*. Mobilizirani su čak i starci i srčani bolesnici. Mobiliziranim se nije dopuštao niti odlazak na sproveđe najmilijih.

Prve informacije da bi istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem mogli biti mirno reintegirani u hrvatski ustavnopravni sustav pater Marko dobio je u rujnu

1995., prilikom posjeta britanskog veleposlanika Iloknu. Dva mjeseca kasnije, 12. studenog, potpisani je temeljni sporazum o istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu. UN je svojom rezolucijom iz siječnja 1996. utvrdio da će civilne i vojne snage UNTAES-a, pod vodstvom prijelaznog upravitelja **Jacquesa Paula Kleina**, posao privesti kraju. U travnju 1996. Klein je uspostavio stožer u Vukovaru. U svibnju i lipnju 1996. izvršeno je razvojačenje Podunavlja, a stanovništvo je počelo uzimati hrvatske dokumente. Otvara se cestovni i riječni promet; Hrvatska se zastava viori na granici s Jugoslavijom. Trećeg prosinca 1996. predsjednik Tuđman neformalno je posjetio Ilok, što je izazvalo opću konsternaciju srpskoga stanovništva. Dana 3. siječnja 1997. minirana je crkva, no kasnije će se situacija ipak polako stabilizirati, pa će od srpnja započeti lagani povratak Iločana na svoja ognjišta. Prognani Hrvati na povratku su pronašli porušene, opljačkane i opustjеле domove. Međutim, činjenica da su nakon toliko godina ponovno na svome, u svome hrvatskom Iloknu, bila je jača od svih materijalnih razaranja agresorskih razbojnika. Dana 15. siječnja 1998. završena je mirna reintegracija hrvatskoga Podunavlja, i – kao što piše pater Marko – «za sve prognane Iločane povratnike pravi Dunav je opet tu. Svi Iločani mogu opet s pravom i punim srcem pjevati *Lijepu našu*: 'Nit' ti Dunav silu gubi, kud li šumiš svijetu reci da svoj narod Hrvat ljubi!'. Zato mi ostajemo tu, jer je naš Ilok tu. Ilok zauvijek naš, hrvatski».

Knjiga patera Marka, koja u biti predstavlja samostansku kroniku ratnih događaja u Iloknu, ali djelomično i šire (jer je pater Marko kroz čitavo to vrijeme bio nadležan i za druga područja u istočnoj Slavoniji), izuzetno je vrijedno svjedočanstvo o ratnim događajima u Iloknu i okolici, kao i o životu u fantomskoj «Republiци Srpskoj Krajini». Riječ je nezaobilaznome djelu za sva historiografska istraživanja Domovinskog rata u Iloknu i općenito hrvatskome Podunavlju. •

Jedan je dio goloootičkih logoraša nadživio totalitarni komunizam i jugoslavensku državu, pa ipak se ni nakon 20-godišnje slobode rijetko tko usuđuje izaći pred hrvatsku javnost sa svojim sjećanjima i osobnim refleksijama na goloootičke godine. U Srbiji je, očito, tiskano više knjiga s goloootičkom temom, među ostalima, i knjiga srpskog pisca i goloootičkog robijaša **Dragoslava Mihailovića** *Goli otok* (Beograd, 1990.).

Da se prije 1990. šutjelo o goloootičkom logoru, može se opravdati strahom, ali nakon 1990.? „Strah i stid, to je ono što osjeća većina zatočenika Golog otoka. Zato je većina preživjelih desetljećima o tome šutjela, čak i pred samima sobom. Kako ćeš govoriti da si tukao iste takve patnike kao što si bio sam i da si na kraju morao cinkati ljudi oko sebe da bi se spasio“, kaže **Vera Winter**, rođena Zagrepčanka i goloootička zatočenica od 1949. do 1952. „Onaj tko je tukao jače, brže je izlazio van. Oni koji su se odupirali, ostajali su dulje, ali svi smo tučeni i svi smo mi tukli druge. Svi smo mi tamo spušteni na razinu egzekutora. Svi smo mi tamo napravili kompromis sa svojom savještu. Zato je užasno teško o tome govoriti i zato smo se godinama nakon izlaska stidjeli. I nakon izlaska smo se bojali. Što god ste učinili, moglo se izrodit u nešto loše po vas.“ (*Globus*, 07.03.2008. str. 103, 106). Sa **Staljinovom** smrću (1953.) režim „topllog zeca“ ili „špalira“ je doduše prestao, ali nisu druga zvjerstva i podmuklosti prema robijašima.

Ovo se sjećanje na osobnu poniženu čovječnost ne može generalizirati, budući da postoje robijaši koji su u najtežim trenutcima svoga života sačuvali svoju ljudskost, svoje dostojanstvo i svoj ponos. Jedan takav odvažni robijaš, koji je svoju četverogodišnju robiju na Golom otoku opisao preciznim izrazima, kićenim jezikom i dotjeranim stilom, objavio je nedavno knjigu, tiskanu u listopadu 2010., pod naslovom *Goli na Golom otok – Od imotske gimnazije do Golog otoka*. Ta je knjiga „prvo autentično i dokumentarno hrvatsko svjedočenje o najzloglasnijem kazamatu druge Jugoslavije, o Golom otoku, na kome su robijali brojni, danas posve prešućeni i uglavnom zaboravljeni hrvatski rodoljubi“ stoji na omotu knjige.

Autor knjige je **Dinko Jonjić** (1938.), odvjetnik, rodom iz sela Grubine kod Imotskog, čiji se odvjetnički ured već

GOLOTINJA GOLE IDEOLOGIJE

(Uz knjigu Dinka Jonjića: «Goli na Golom otoku. Od imotske gimnazije do Golog otoka, Zagreb, 2010.»)

desetljećima nalazi u Imotskom. Kao i sve hrvatske sudbonosne priče iz poslijeratne Hrvatske i ova je protkana nedužnim idealističkim nadahnucem s konca 50-tih godina XX. stoljeća. Netom u ratnom vijhoru nestalu Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH), koja je probudila nade u težaku Dalmatinske zagore s otvrdlim žuljevima na rukama da će, bez prijetnji, zlostavljanja i ubojstava jugoslavenskih žandara, moći trgovati plodovima svoga mukotrpog rada (duhan, grožđe, stoka i stočarski proizvodi), zamijenila je totalitarna komunistička tvorevina, koja je divljim terorom i protuljudskom ideologijom zavladala ne samo njihovim proizvodima nego zamalo i njima samima. Totalitarni sustav i absolutna kontrola života novonastale države izazivali su otpor hrvatskog čovjeka mjestimice otvorenim suprotstavljanjem pojedinaca a mjestimice organiziranjem oporbe.

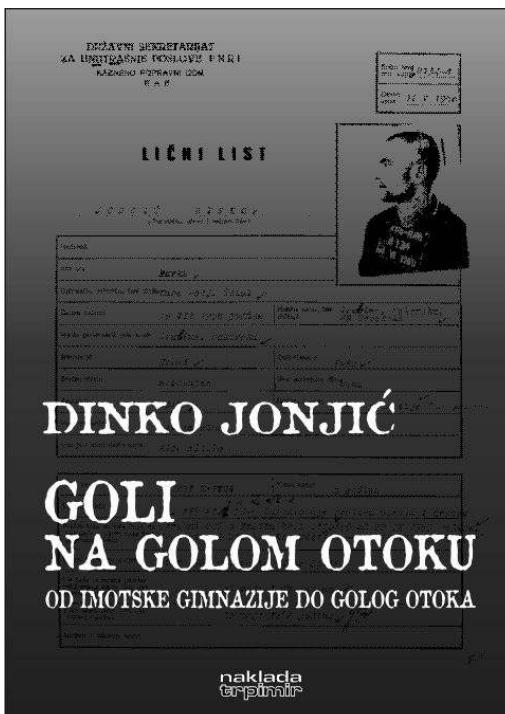
Radi toga su nastajale tajne organizacije kao *Hrvatski oslobođilački pokret* (HOP), *Hrvatski pokret otpora* (HPO), *Mladi Hrvati*, *Tajna organizacija hrvatske inteligencije* (TIHO) i dr. U Imotskom su gimnazijalci, zajedno sa seoskom mladeži, 1958. godine osnovali organizaciju *Hrvatska revolucionarna mladež* (HRM) kojoj su pristupili jednako mlađi iz Imotske krajine kao i iz susjedne Hercegovine. Napisali su u svega nekoliko primjeraka program i pravilnik prema kojemu organizaciji nisu mogli pristupiti komunisti, nemoralni i alkoholičari. Ti dokumenti nikad nisu upali u ruke UDB-e.

Članovi su se nadahnivali svim onim idealima, koji su bili pogaženi u novoj državi, slobodnom, demokratskom i neovisnom hrvatskom državom i višestrašnjem („čistom demokracijom“). Da bi taj cilj postigli, morali su se intelektualno izgrađivati: brinuti se o hrvatskom jeziku, studirati hrvatsku povijest i književnost. U tu su svrhu čitali, posebno i s osobitim žarom **Antu Kovačića, Eugena Kumičića, Silvija Strahimira Kranjčevića, Antuna Gustava Matoša i Antu Starčevića**. Pored toga, članovi su se obvezali učiti jedan strani jezik kako bi mogli pratiti

Piše:

Tihomir NUIC

međunarodni tisak i komunicirati sa svijetom. Kad je to bilo moguće, slušali su strane radio postaje, osobito Radio Madrid. Tek u krajnjoj nuždi, radi ostvarenja cilja, legitimno je bilo posegnuti za svim

oblicima borbe, uključujući i oružanu. Dinko Jonjić je u skladu s programom i pravilnikom utemeljio podružnicu u svom selu Grubini.

Pravosudna lakrdija

Već u svibnju 1959. godine ulaze im u trag partijski žbiri i lombrosovski udbaši, uhićuju jednog po jednog i odvode u pritvor. Tu počinje zatvorska Kalvarija, ne samo s sveprisutnim ušima i stjenicama, koja će godinama potrajati od po zlučuvene mostarske Čelovine, preko Makarske, Imotskog, Splita, Trogira, Šibenika do Golog otoka. Premda su zakonski propisi drukčije glasili, udbaši su bili i istražni sudci i tužitelji, a time praktično i sudići.

Iz dokumenta pod brojem 40 s popisom optuženih se jasno vidi da je drniški supo-

vac Slavko Kušpilić već ranije odredio koga valja izvesti pred sud, a tko zasluzuje „administrativno kažnjavanje“, te koja su „lica predviđena za kažnjavanje po sudcu za prekršaje i udaljavanje iz škole na određeno vrijeme“. U tom je smislu znakovito „rješenje“ izrečeno grubinskog skupini po sudcu za prekršaje u Makarskoj: optuženicima se imputira priznanje, ali ne стоји što su priznali, poziva se na svjedoček, ali ni jedan svjedok niti i jedan iskaz nije naveden, osuđeni su imali pravo žalbe, ali prije nego je žalba stigla u Zagreb, već su bili smješteni na „određeno mjesto“; drugostupansko rješenje odbija žalbu, ali u odbijenici nedostaju u postupku provedeni dokazi kao i zaključci proizišli iz njih.

Optuženi su bili prisiljeni potpisivati zapisnike s preslikom koje nisu smjeli pročitati. A preslik je mogao, uostalom kao i zapisnik, nešto sasvim drugo sadržavati, što će se na suđenju u Splitu tragicno potvrditi. Doduše, za glavnu raspravu su im bili dopušteni branitelji, ali s njima su se optuženici mogli vidjeti tek u sudnici. Istrage su s vremenom bivale sve dramatičnije, ne samo zbog neljudskog nasilja nad optuženikom, tjelesne iscrpljenosti zbog slabe prehrane, doslovne golotinje, nego ponekad i još više zbog psihološke nedoumice, je li uistinu moj suočenik mogao tako duboko pasti da je dao iskaz koga mi istražitelji čitaju. Doslovce se radilo o izopačenom pravosuđu kojega je ljudska opakost učinila sustavom, svodeći političke neistomišljene na kategoriju kriminalaca.

Premda su bili vlasnici života i smrti, udbaši su pokazali svoju ljudsku bijedu tražeći u Jonjićevoj kući, pored spisa HRM-a, knjigu Ante Starčevića *Izabrani spisi* koje je priredio Blaž Jurišić a objavio Hrvatski izdavački bibliografski zavod 1943., jer je za njih knjiga bila opasnija od oružja. Nisu je našli, jer ju je Jonjić pravodobno sakrio u štali, ispod poda od kamenih ploča i utabane zemlje, kod jedne starice koja je bila analfabet. Kad im je rekao da ju je bacio u ponornicu Vrljiku, onda su ga odveli do rijeke da im

pokaže točno mjesto na kojem ju je ubacio. Pokazavši im „Perišin vir“, najdublje i najopasnije mjesto, „islednici“ su doveli ronioce iz Mostare da je traže. Ovdje je groteska prešla u lakrdiju po zna koji put. I kod malodobnog **Jure Knezovića** (1942.) pretres je bio uzaludan. Onda su otisli u podrum, gdje je njegov otac, građevinski poduzetnik, držao građevinski materijal, među ostalim i nešto eksploziva bez kojega nije mogao u kamenjaru graditi. Optužba je sročena na temelju toga pronalaska.

Narodni sud, legitimiran revolucionarnom praksom umjesto pravnim sredstvima, je u Splitu 22. rujna 1959. godine donio pred prepunom dvoranom ljudgavaca i uljeza, osim naravno rodbine optuženika, sljedeće presude na kaznu strogog zatvora: **Andrija Vučemil** je dobio 8 godina, Jure Knezović 3 godine i 6 mjeseci, **Darinka Ćutuk** 7 godina, **Željko Crnogorac** 4 godine, **Iva Šabić** 4 godine, Dinko Jonjić 6 godina. Što im je preostalo nakon takvih presuda nego zapjevati hrvatsku pjesmu i pokazati prkos, na zaprepaštenje svih onih koji su presudu popratili pljeskom ili psovama da je preblaga!

Goločki broj

Darinka Ćutuk, kasnije autorka supruga, Iva Šabić, Andrija Vučemil, Željko Crnogorac, Jure Knezović i Dinko Jonjić su presudom Vrhovnog suda NR Hrvatske, koja je postala pravomoćnom 14. travnja 1960. osuđeni na višegodišnju robiju „strogog zatvora“: A. Vučemil 6 godina, J. Knezović 3 i pol godine (malodobničkog umjesto strogog), D. Ćutuk 5 i pol godina, I. Šabić 3 godine, D. Jonjić 5 godina, a Ž. Crnogorac je ostao na 4-godišnjoj. Darinka Ćutuk i Iva Šabić su svoj strogi zatvor odrobijale u ženskoj tamnici u Požegi, radeći na ekonomiji. Jure Knezović je zbog malodobnosti poslan na odsluženje kazne u Zenicu. Ostala su trojica upućeni na odsluženje strogog zatvora na Goli i dobili brojeve: Crnogorac 8133-4, Jonjić 8134-4, Vučemil 8135-4.

Na Golom su otoku bili zapravo svi kažnjjenici – od stražara, preko odgojitelja, nadglednika, kuhara do samih osuđenika, samo nisu svi imali ista prava i iste

izglede za napredovanje u službi. Svoj prvi susret s glootočkim logorom autor opisuje ovako:

„Savij se preko stolice“ glasila je zapovijed.

Izbora nije bilo. Jedan me je stražar počeo udarati nogama i rukama po svim dijelovima tijela, napose po bubrežima... Posebno su bili bolni udarci po bubrežima. Koliko ih je ukupno bilo, nisam brojio. No iz zgrade sam izšao posrećui. Još danima sam se previjao od bolova i u grčevima, pokušao zaliječiti posljedice našeg puta u socijalizam“ (str. 206).

Na jednoj zgradi je stajao veliki natpis „Mi gradimo otok – otok gradi nas!“ Ovaj ideološki omot po naputku orientalne despocije nastojao je prividom zatomiti okrutnu stvarnost. Demagozi su oduvijek znali da za poruku nije važan sadržaj nego opsesija! Glede kamene pustinje u kojoj ljetne žege pretvaraju kamen u ognjišta, a senjska bura zimi u ledene sante, parola je više govorila o nehumanom sustavu negoli o osuđenicima koji su držani „nepopravljivom bandom“.

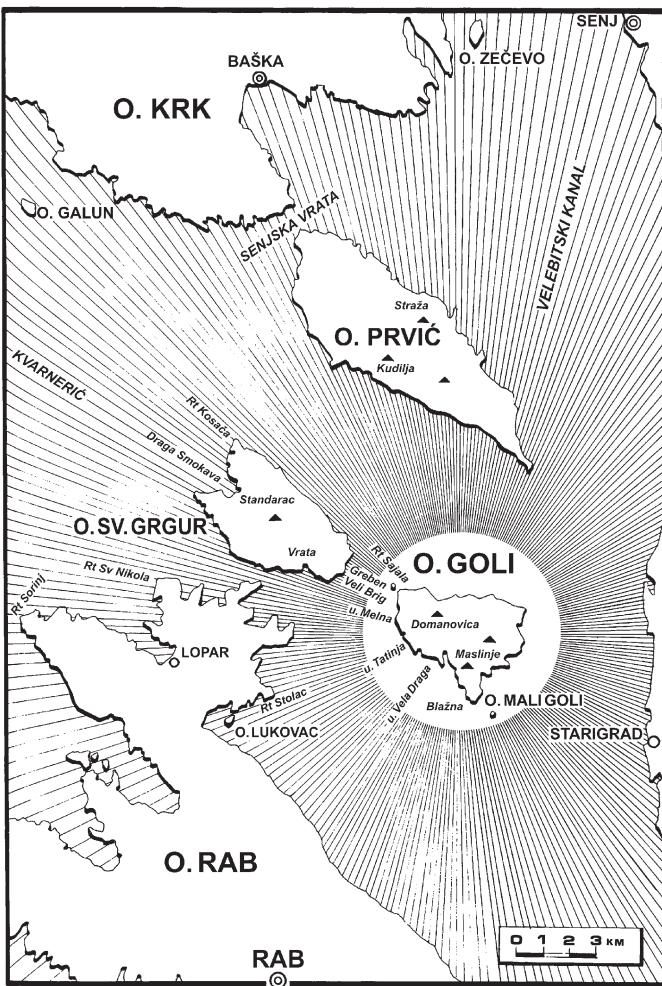
Rankovićeva tvrdnja, da Goli otok „nije nikakav logor smrti, već radilište socijalističke izgradnje“, zapravo demistifi-

cira socijalizam, otkrivajući krajnji smisao samog komunističkog sustava koji se jedino može „ostvariti“ kolektivnom uvenulosti. Pojedinac je na tom putu bio velika prepreka, stoga ga se htjelo tortura-ma ubiti. U totalitarnom režimu je samo mistificirani vođa, sveprisutan s napadno postavljenom slikom koja na svakom koraku bode u oči, postao kao pojedinac, koji je sublimirao odani mu kolektiv i njegovo apsolutno povjerenje. Svaka odgovorna osoba predstavljala je opasnost po režim.

Ovo dehumaniziranje čovjeka nastojalo se postići na Golom jako sofisticiranim sredstvima. Svi su zatvoreni najprije morali proći kroz *karantenu* poradi uvrđivanja zdravstvenog i mentalnog stanja robijaša, te njihova selektiranja represivnim mjerama. Odjeli su se, prema stupnju težine, označavali kao *žica* i *izolacija*. Robijaši su svrstani u tri skupine A, B i C. Povlašteni su činili skupinu A. U skupini B su se nalazili obični zatvorenici, dakle većina. Obje su skupinu funkcionirole unutar *žice*. Odjel C je značio *izolaciju* u koju se slalo one s dodatnom kaznom.

S odjela B se moglo jednom mjesечно poslati jedno pismo na jednoj stranici svojima. Pismo je moralo biti otvoreno, referent bi ga tjednima studirao i tek onda odobravao. I paket od 7 kg mjesечно je bio dopušten, ako robijaš nije bio podvrgnut posebnim stegovnom mjerama. Ako je bio imalo teži, komad paketa bi bio odrezan tako da je paket sveden na mjeru. Posjet je bio dopušten, ali se moralo razgovarati u nazročnosti stražara, a razgovor o samom robijašu, logoru, hrani i poslu je bio zabranjen. Skupini C su sve ove „povlastice“ bile uskraćene.

Poslovi su bili prenošenje i vraćanje kamena s jedne na drugu gomilu, mljevenje kamena i pri tom držanje posude pod drobilicom, u nesnosnoj prašini, dok se ne napuni, proizvodnja betonskih pločica u betonirskoj radionici s normom od 20 tisuća pločica dnevno, utovar i istovar kamena, daske na brodove i s brodova, dok je traktor redovito bio parkiran tridesetak metara od mjesta utovara i istovara... Na Golom su carevale različite bolesti, ne samo tuberkuloza. Liječnik je dolazio samo utor-

Pogled na Goli s Velebita

kom i petkom, ali njegova je medicina bila primjerena sustavu socijalističkog „prevaspitanja“: banda laže! Hrana je bila ispod svake kritike. Ljudski organizmi su gubili sve više sposobnost otpornosti. Pa ipak se u takvoj situaciji našao liječnik koji je proljev kod izgladnjelih ljudi liječio glađu. Njegova je medicina glasila da parazit ugine kad nema što jesti, a izgladnjeli čovjek može načelno nadživjeti parazita. Socijalistička znanost!

Na Golom se u to vrijeme nalazilo oko 2500 robijaša iz svih naroda tadašnje države. Pored ibeovaca i političkih nepodobnika, među robijašima su se nalazili ubojice, kriminalci i provokatori po dužnosti, koji su bili zaduženi za likvidacije nepopravljivih. Za grobove ubijenih se ne zna, a najvjerojatnije su njihova ti-jela služila za hranu morskim psima. Hrvati su se, kao uostalom i pripadnici drugih naroda, isključivo međusobno družili i dijelili zlo kao i poneko dobro - kad bi stigao paket od kuće. Dvojica kasnijih hrvatskih političkih emigranta su u to vrijeme bila na Golom: **dr. Stanislav Janović**, Njemačka, i **Jozo Vrbic**, SAD.

Ljubav jača od nasilja

Memoarska literatura je korisno ali i šakaljivo sjećanje. Pisac u njoj bira i vrijednuje događaje prema osobnom iskustvu, uvjerenju, svjetonazoru i ukusu. Dinko Jonjić je svjestan da se svojim štivom upušta u složena, metodički teška i moralno osjetljiva područja. Stoga nas zadržuje njegova suzdržanost prema osobama koje su pokleknule i njegova jasnoća u osudi petrificirane komunističke

doktrine koja je gazila i rušila sve u ime maglovite utopije. On donosi brojne dokumente, ali zbog njihova podrijetla rezerivarn je prema dijelovima sadržaja.

O svojim suborcima piše sa simpatijama i cijeni njihovu trajnu bliskost. Osobito je vrijedna spomena Darinka Ćutuk, kojoj je knjiga i posvećena s iznimnom tankoćutnosti: „Darinki, koja me – znajući za moje bolne robijaške uspomene – nije mučila podsjećanjem na svoje još teže uznickie patnje! Izvor ovom priznanju, koje nadilazi ljudska mjerila, može biti jedino ljubav! Darinka se kroz cijelu knjigu spominje s brižnom supružničkom odanošću i zbog svoje krhkosti iskrenim divljenjem. U imotskoj su se gimnaziji upoznali, zaljubili, pokušali nešto učiniti za svoju Hrvatsku, izgubili pravo na maturu, proveli godine u uznicama, uskraćeni za sve ono što bliskost traži, ali nošeni onim što im nitko nije mogao oduzeti - vjenčali su se tri mjeseca nakon Dinkova izlaska iz goločkoće robijašnice u kolvu 1964. Dinkov otac je prodao jedinu kravu kako bi sinu upriličio vremenu i prostoru dostoјnu svadbu. Te činjenice pokazuju da su ovi ljudi svoje pouzdanje erpili iz više Snage, ne samo na području osobnog, nego i u onom što su činili za hrvatski narod. Jedno drugom su bili i ostali oslonac, poticali se na upornost, maturirali, završili studije i osnovali obitelj čiji je plod petoro djece. Umjesto uništenja, koje im je namijenio protuljudski sustav, doživjeli su njegovu sramotnu propast.

Smisao Golog otoka

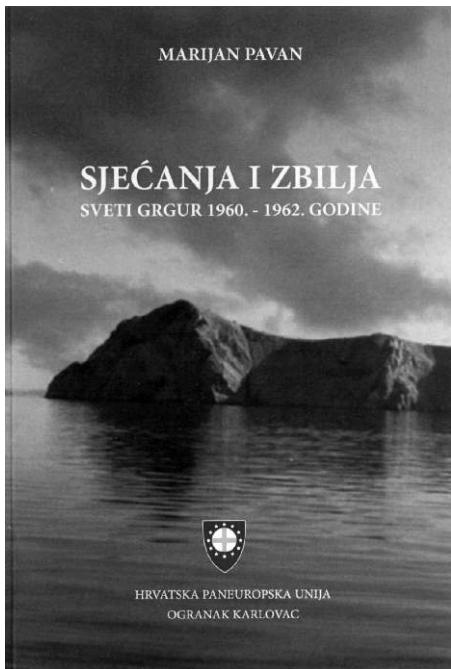
„Sve do Prvog svjetskog rata na Golom otoku nije bilo naselja. Onda je Austro-Ugarska tu napravila logor za ruske zarobljenike s istočnog bojišta. Poslije Drugoga svjetskog rata za vrijeme Socijalističke Jugoslavije prva skupina kažnenika došla je na Goli otok, točnije, bila izbačena iz broda na stijene, 9. srpnja 1949., ukupno oko 1.200 ljudi. To je bio početak osnivanja Golog otoka kao strogog zatvora (robije), gdje su isključivo bili zatvarani politički zatvorenici. Procjenjuje se da je kroz logor prošlo do 32.000 zatvorenika. Ukinut je 1988. godine.“ Ovi redci potječu iz *Hrvatske opće enciklopedije*.

Nietzsche je jedanput zapisao, otprije, da prešućena istina s vremenom postaje otrovom. Dokle god se hrvatskoj javnosti serviraju ovako neutralni tekstovi o goločkoj tragediji, dотle drug **Tito** i njegov socijalizam pobjeđuju u Hrvatskoj i Hrvatska je daleko od sebe. Goli otok je bio prokleti mjesto, zamišljeno i osmišljeno u luciferskom sustavu, gdje se nad ljudima nemilosrdno iživljavalо, gdje ih se zlostavljalо, ponižavalо, obezlijudjavало i ubijalo. Na Golom otoku nisu vrijedile međunarodne konvencije o ljudskim pravima i pravima zatvorenika, tamo nikad nisu došle u kontrolu strane nevladine organizacije. Međunarodni komitet Crvenog križa je primjerice u ratnom vihoru posjećivalo Jasenovac, ali nikad nije kročio na Goli otok, koji je u vrijeme mira uništavao ljudske živote. Govoreći u metaforama, koje su kao i sve ljudsko nedostatne, Hrvatsku bi se, u odnosu na njezinog stanovnika, moglo usporediti s kvalitetnim plaštom: on nas štiti od vremenskih nepogoda i ujedno zadržava toplinu koju naše tijelo izlučuje da bi mu (tom tijelu) okolnosti bile podnošljivije. A Hrvatska može postati kvalitetnim plastiom onoga trenutka kad se očisti od mrlja njezinih sinova kao i mrlja tuđih sinova koje našu toplinu prepustaju hladnom svemiru.

Ova je knjiga djelo čovjeka čiji se san samostalne hrvatske države ostvario. On je Hrvatskoj ponovno ponudio ono što nije više morao, da bi potakao one, koji bi to morali i koji su, konačno, dužni, da nešto poduzmu! Za svoj dio je mirno mogao citirati **Cesarićev Slap**, jer je ugradio svoju kap u hrvatsku dugu koja je zasjala. Na koncu, svi smo mi ono što od nas nakon nas ostane. Rjeđe smo zbir onoga što nam je uskraćeno bilo biti!“

KNJIGA O LOGORU NA SV. GRGURU

Knjiga Marijana Pavana «*Sjećanja i zbilja : Sveti Grgur 1960.-1962. godine*» (Hrvatska paneuropska unija – Ogranak Karlovac, Zagreb, 2005., 123 str.) i ambicijama i opsegom nepretenciozan je, ali ipak vrijedan prikaz jednoga mračnog razdoblja hrvatske povijesti. Na stotinjak stranica džepnog formata – od čega desetak uzimaju pjesme drugih autora –

pisac, rođen 1939. u Oroslavljiju, rastao u očevu rodnom Vrbsniku, Oroslavljiju, Zaboku i Karlovcu, opisuje kako se našao u koncentracijskom logoru na otoku Sv. Grgur, gdje je proveo dvije godine skupa s još stotinjak hrvatskih rodoljublja.

Nije to bila posljedica odluke redovito-
ga suda, nego mjera sigurnosti «upućivanja u određeno mjesto na boravak», koju mu je 9. siječnja 1960. izreklo upravno tijelo: zagrebački sudac za prekršaje **Vladimir Jagić**, jer je «u noći izmedju 24. i 25. XII. 1959. godine na Trgu Republike učestvovao u većoj grupi osoba u grubom narušavanju javnog reda i mira, pjevajući religiozne pjesme, izvikivao parole neprijateljskog sadržaja, a na poziv organa SUP-a nije hitio napustiti to mjesto». Formalno za to, a ne možda za organizirano djelovanje protiv države i režima, sudac za prekršaje je njemu i još nekim mu kolegama odrezao trideset

dana zatvora i boravak u konc-logoru u trajanju od dvije godine!

Naravno, nije to bio jedini razlog. Pavan navodi da je 1957. upisao studij medicine u Zagrebu, a njegove nevolje počinju 13. svibnja 1959., prigodom prvih studentskih demonstracija. On, doduše, ne pripisuje izvorno tim demonstracijama političku potku, pojednostavljeni interpretirajući da se sve svodilo na kakvoću hrane, iako je bilo i drugih razloga za nezadovoljstvo: «*Stajao sam s pladnjem za posluživanje i čekao u redu kada je nastala neopisiva gužva i galama na mjestu gdje se dijelila hrana. Studentima je ovakove hrane već bilo dosta, a toga je dana bila izrazito loša. Prema kuhinji poletjele su tace, tanjuri i hrana. Stolovi se prevrtali i stolice letjele zrakom i studenti su masovno krenuli na ulicu. Ogorčeni i ljutiti, vičući parole poput – mi smo gladni – krenulo se prema centru grada. Tako i ja, a svi smo u sebi još nosili neke dodatne parole i razloge za protest...*» (str. 26.).

Iako ni naknadno sebi Pavan ne pripisuje nikakvu krupniju ulogu u tim demonstracijama, *narodnoj vlasti* je i sudjelovanje bilo dovoljno: pozvan je na saslušanje u UDB-u i naloženo mu je svakih petnaest dana javljati se policiji. Time je «zabeležen». A nekoliko mjeseci kasnije, na Badnji dan, razmišljao je, hoće li za Božić kući u Karlovac ili da ipak ostane u Zagrebu: «*Kamo sreće da sam otiašao doma. Na Badnju večer u studentskoj sobi razmišljao sam da li ići na polnoću ili ne. Na kraju sam ipak odlučio ići i bio sam na misi u katedrali. Razdragani narod je molio i pjevao božićne pjesme. Nastavili su mnogi i nakon izlaska iz crkve i tako do*

Trga bana Jelačića. Pjevao sam i ja. Na Špici pjevala je oveća grupa studenata, mnoge sam poznavao s fakulteta. I taman kad sam krenuo prema njima, opet me je presrelj 'poznato lice' i ja sam krenuo u stan. Neposredno nakon toga dobio sam poziv na saslušanje...»

Nije, dakle, bilo nikakve akcije, ni «r» od revolucije, ali – u demokratskoj Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji i to je bilo dovoljno za drastične sankcije. Žalbu protiv prvostupanjskog rješenja odbilo je Vijeće za prekršaje pri Državnom SUP-u takozvane Narodne Republike Hrvatske; izvjestitelj je – kao po pravilu u ovakvim predmetima – bio poznati antifašist **Zvonko Ivanković Vonta**. Rezultat unaprijed poznat: skupina hrvatskih sveučilištaraca iskrcana je iz broda «Vila» na kamenito tlo otoka Grgura (tada se, naravno, nije zvao Svetim!) 10. veljače 1960., upravo na dan smrti kardinala **Alojzija Stepinca**.

Boravku u logoru posvećena je druga polovica knjige, nekih pedesetak stranica. U tom se dijelu pisac bavi opisom logorskih prilika: od karantene do radova, nekad lakših, nekad težih. Nisu radovi bili takvi da se ne bi mogli izdržati – priznaje autor – nego je tamnica, nesloboda, bila najveći teret. Ima u knjizi i ilustracija oduljega autorova nebavljenja problematikom koja ga je na koncu ipak ponukala na pisanje knjige, pa se on čudi zašto se i zatvor na Golome i logor na Sv. Grguru često svode na termin «Goli otok», očito ne znajući da su te dvije robijašnice u jugoslavenskome gulagu nosile zajedničko konspirativno ime «Mermer». Ima pogrešaka i kod imena (Ivan «Halilović» umjesto **Ivan Alilović**; Labud Kosovac umjesto **Labud Kusovac**), ima pojednostavljenog svrstavanja u «skupine» i onih koji nisu spadali ni u kakvu skupinu, a ponajmanje u onu u koju su svrstani, ima suvišnog i nestilskog zadržavanja naziva *isljednik* i sl., ali to ništa bitno ne mijenja na činjenici da je Pavanova knjiga vrijedan i koristan prilog poimanju naše novije povijesti, i jedan od danomice sve užaludnijih poziva drugim političkim uznicima da krenu istim stopama... (T. J.)

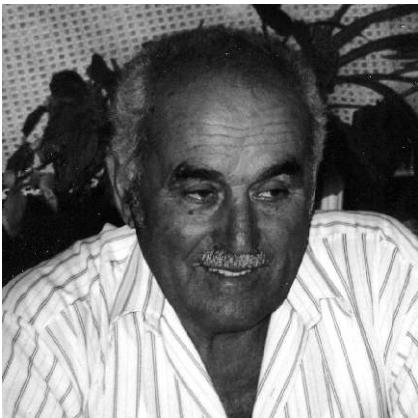
Karantena u pozadini, izolacija, danas klaonica stoke

U SPOMEN NA HRVATSKE POLITIČKE UZNIKE – ČLANOVE PODRUŽNICE GOSPIĆ

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika-Podružnica Gospić u minuloj 2010. ostalo je bez svoja 3 vrijedna i časna člana: **Ivana Rajkovića Šimića, Mirka Mesića i fra Ilijе Boraka.** Pritisnuti starošću i bolešću koju je pospješilo tamnovanje u Titovim robijašnicama napustili su nas i preselili se u vječnost bliže Bogu.

Ivan VUKIĆ

Ivan Rajković Šimić

Umro je 1. rujna 2010. u 84. godini života. Pokopan je 3. rujna 2010. u svome rodnom Letincu. Vojni sud u Zagrebu osudio ga je po čl. 101. i 119. na smrt strijeljanjem. Kazna mu je potom preinačena na 20 godina robije s prisilnim radom. Kaznu u trajanju od 8 godina izdržao je u zloglasnoj kaznionici Stara Gradiška.

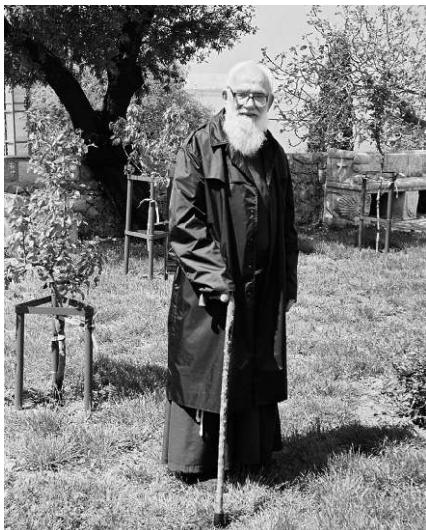
Mirko Mesić

Umro je 30. listopada 2010. u 87. godini života. Pokopan je na Gradskom groblju sv. Marije Magdalene u Gospiću. Bio je brižan muž, otac i častan građanin Gospića.

Za vrijeme Drugog svjetskog rata služio je u HOS-u od 1941. do 1945. Zbog svoga domoljublja osuđen po čl. 3 točka 7 na 7 mjeseci robije koju je izdržao u Gospiću i u Zagrebu, Nova Ves. Tužitelj mu je bio Marko Vujnović, a svjedoci optužbe Nikica Đaković i Joso Čanić. Progonili su ga udbaši Joso Bubaš i Antić Uzelac. •

Josip fra Ilija Borak

Umro je 1. studenog 2010. u 97. godini života. Braća kapucini pokopali su ga 3. studenog 2010. u Rijeci. Kao šesto dijete Andrije i Josipe rođene Liplin rođen je 9. ožujka 1914. u selu Radovec, općina Križovljian Cestica, kotor Varaždin. Nakon 5. razreda pučke škole počela franjevačku klasičnu gimnaziju u Varaždinu. U kapucinski red ušao je 2. kolovoza 1932. u Škofjoj Loki pod redovničkim imenom Ilija. Zaređen je u Splitu 11. srpnja 1937. Nakon odsluženja vojnog roka u Skoplju od 1. studenog 1938. do 1. svibnja 1939. bio je vjeroučitelj u Varaždinu u pučkoj školi č. s. uršulinki i II. državnoj pučkoj školi J. J. Strossmayera do 14. veljače 1943., kada je bio pozvan za vojnog dušobrižnika III. gorskog zdruga.

Obolio je od pjegavog tifusa 25. ožujka 1943. i proveo na liječenju do 13. lipnja 1943., kada se vraća u zdrug, koji je bio raspoređen u Bihaću. Otpušten je iz domobranstva u građansku službu 5. ožujka 1945. Divizijski vojni sud u Bjelovaru presudom broj: Sud. br. 735/47 od 13. lipnja 1947. osudio ga je po čl. 4 ZKDND i čl. 1, 2, 5, 8, 9 i 10 ZVK na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 8 godina i gubitak političkih i pojedinih građanskih prava u trajanju od 2 godine. Kazna teče od dana uhićenja 6. svibnja 1947. Cjelokupnu kaznu odrobijao je u zloglasnoj kaznionici Stara Gradiška. S robije je izšao 6. svibnja 1955.

Nakon robije služi kao fratar kapucin u Varaždinu, Splitu, Rijeci, Osijeku i u dva navrata u Karlobagu. U svom pismu od 20. travnja 2004. fra Ilija napisao nam je: „Radi životne dobi „životarim“ do Božje volje“. Eto, Božjom voljom doživio je duboku starost vjerno svjedočeći svojim životom kako se služi Bogu, Domu i Narodu.

Draga braće po robijaškom križu počivajte u miru Božjem i neka Vam je laka tvrda hrvatska gruda koju ste neizmjerno voljeli. •

U SPOMEN NA PROF. DR. MANDICU MANJU KOVAČEVIĆ ROĐ. FRKOVIĆ, POSLJEDNJU ČUVARICU OGNJIŠTA ČASNE I MUČENIČKE OBITELJI FRKOVIĆ

U nedjelju 6. ožujka 2011. u svojoj kući u Gospicu u večernjim satima premnula je **prof. dr. Mandica Manja Kovačević** rođ. Frković, posljednja čuvarica ognjišta obitelji Frković. Od majke je naslijedila postojanost i ljubav, a od stričeva spremnost na žrtvu. Njezina pokojna majka **Ana** iz roda Zdunić borila se kao lavica za obranu imovine Frkovića od potpune komunističke otimačine. Borila se s kćerima Manjom i za očuvanje nacionalnog dosta-janstva, priključivši se dovršenju uređenja grobnica senjskih žrtava.

Na komemoraciji povodom Manjine smrti na Učiteljskom fakultetu u Gospicu okupila se njena rodbina, suradnici, i nekadašnji studenti među kojima je bio i političar **Drago Krpina**. O pokojnoj su govorili **dr. sc. Vesna Grahovac Pražić**, prodekanica Učiteljskog fakulteta, **prof. dr. sc. Dragutin Rosandić**, mons. **dr. Mile Bogović** gospičko-senjski biskup, književnik **Milan Krmpotić**, ličko-senjski dožupan, **Milan Kolić**, gospički gradonačelnik i **Ana Lemić, prof.**, predsjednica gospičkog ogranka Matice hrvatske.

Besjeda preuzvišenog biskupa Bogovića na komemoraciji

«Životni korijeni Mandice Manje Kovačević duboko su usađeni u ovo učilište, u ovaj grad i u ovaj kraj. U svojim kontaktima s građanima raznih profesija i naobrazbi, osjetio sam – što je doista rijetkost – da o njoj svaki govore s poštovanjem i uvažavanjem. Dobije se dojam da je ona bila sveprisutna i poštovana učiteljica od koje je svatko nešto naučio, i to uvijek ono dobro. Bila je u punom smislu odgojitelj, pedagog, i to ne samo unutar zidova pedagoške akademije ili neke druge škole, nego u susretu sa svakim čovjekom. Kao pravi odgojitelj, radost je nalazila u tome da drugima pomaže rasti u svakom dobru. Do kraja ju je mučilo što se mlađež u Gospicu ne posvećuje ona pažnja i briga kakva bi trebala. U našim čestim susretima, često su tu njezinu zabrinutost otkrivate prve riječi koje je izgovorila. Jednostavno rečeno, ona je uvijek nosila teret odgovornosti za svoju okolinu, napose za one koji su njezinoj brizi bili povjereni. Tu nam je svima učiteljica.

Manja je crpila u ovom gradu životne sokove i onda kada je zbog posla ili nekih drugih razloga morala stvarno biti daleko

Piše:

Ivan VUKIĆ

od njega. Pratila je njegove uzlete i posrtaje, proživljavala njegovu sudbinu. U njezinoj duši živi iskustvo djetinjstva iz vremena prije Prvoga svjetskog rata, zanosi uspostavljene hrvatske države koji koincidiraju s početcima Drugoga svjetskog rata i proživljene strahote s kraja istog rata i u ranom poraću. S kojom teškom hipotekom ulazi ona u državu koju nije željela i koja nije pokazivala nikakve znakove da je želi s tom hipotekom. A teška hipoteka bilo je osvjeđeno do

Mandica Marija Kovačević rođ. Frković

moljublje i katoličko uvjerenje. Ona je živjeli primjer osobe koja u nenaklono vrijeme ne troši snagu da to vrijeme optužuje, nego da tom vremenu udahne više dobrote i ljestvica. Svakom vremenu to je potrebno, nijedno nas ne može od toga oslobođiti. Šteta je što nismo dobili njezinu autobiografiju, jer bi ona sadržavala sve ono važno što se ovdje dogodilo unutar zadnjih osamdesetak godina. Sve ih je, naime, ona u svojoj duši proživjela i svi su oni u njoj dobili onu ljudsku poveznicu koju ne može izraziti nijedan pisani dokument.

Veoma aktivno i zauzeto priključila se Manja tamo gdje je pomoći trebala i gdje je ona mogla besprijeckorno obaviti svoj zadatok katoličkog laika i intelektualca. U Gospicu je bila pojama katoličkog laika. Kada je župnik htio po laiku poručiti

nešto biskupu prigodom raznih susreta, znao je tko će to reći. Njezin pozdrav dočekao me kada sam se u Gospicu pojавio kao biskup.

Manja je mladoj biskupiji nudila svoju pomoći. Rado se uključila u radio-emisiju: Glas Crkve u Lici. Ljudi su rado slušali svoju učiteljicu preko valova radio Gospica. S osobitim zadovoljstvom Biskupija je željela objaviti dio tog njezinog djela prigodom desete obljetnice svoga postojanja. Izabrala je naslov: „*Na najvišem valu*“, jer je smatrala da u medijskom metežu na raznim valovima glasu Crkve treba pokloniti najviše pozornosti jer je to riječ „na najvišem valu“. Knjiga slikom i riječu daje odbljesak onoga što Manja jest, ali ne na povijesni nego na književni i umjetnički način. Taj govor i taj izričaj njoj su mnogo bliži i prihvatljiviji. To blago, kao vrsni pedagog, znala je svojim učenicima prenijeti „posudivši“ ga od velikana duha, umjetnika i književnika, i po njima pružiti ga slušateljima. Ona je kao vrhunski intelektualac svjedočila svoje vjerničko uvjerenje, ali je i drugima u svojoj sredini htjela poručiti da vjera nije samo za radnike i seljake nego i za vrhunske znanstvenike i umjetnike. Ona nam, naime, stalno ispred sebe stavљa nekog velikana duha i njime potkrepljuje ono što sama želi poručiti, što je osobno svojim duhom dosegnula i životno iskusila. Ono što nam ti njezini uzori nude, želi nam reći ona sama. Nikada to nije prenošenje misli i poruke iz tuđih knjiga, nego je to uvijek govor kroz osobni doživljaj i iz osobnog iskustva.

Tako smo dobili sliku Manje Kovačević na jedan drugi, a ne na povijestan način, kakav sam joj ja preporučivao. Uostalom i ovdje vrijedi ona: bilo o čemu čovjek govorio ili pisao, uvijek nam najviše reče i napiše o sebi.

Manja je govorila da je i pored svih teškoća kroz koje je prošla uvijek osjetila u svojem životu Božju ruku koja je vodi. Možemo reći da su to zadovoljstvo što je Bog vodi osjetili i njezini sugrađani. Gospic je sredina koja je poštaje i cijeni, koja znade da se od Manje može mnogo toga naučiti kada ona nešto govori i piše, u prvom redu zato jer ju je ova sredina naučila slušati i čitati živeći s njome u ovom gradu, jer se i ona sama suživjela s ovim gradom i krajem.

Gospodine Bože, ne daj da se izgubi išta od njezinih napora; ono što je živjela i činila nek pridonese dobrobiti ovoga grada i našega naroda; daj da ljudi što će za njom doći cijene sve što je njoj bilo sveto, da u svemu u čemu je bila velika i dalje nama govori i sada kada je prešla u pokoj!»

U kapelici Svih Svetih na Gradskom groblju sv. Marije Magdalene misu je predvodio biskup mons. dr. Mile Bogović u suslavljku s mons. mr. Tomislavom Šporčićem, generalnim vikarom i župnikom u Otočcu, mons. Milom Čančarom, katedralnim župnikom u Gospicu, vlč. Andelkom Kaćunkom, župnim vikarom u Gospicu, popom Antonom Luketićem, župnikom u Oštarijama Ogulinskim, vlč. Lukom Blaževićem, župnikom u Ličkom Osiku, vlč. Matom Pavlićem, župnikom u Lipici, vlč. Nikolom Turkaljem, biskupijskim ekonomom, vlč. Marinkom Milicevićem, biskupijskim kancelarom i fra Draženkom Tomićem, gvardijanom franjevačkog samostana u Zagrebačkoj Dubravi. U pogrebnoj povorci u duhu povezani s njom do zadnjeg počivališta ispratila ju je njena rodbina, suradnici, bivši učenici i studenti, te brojni Gospičani.

Propovijed preuzvišenog biskupa na groblju

«U zadnje vrijeme osjetili smo da je Mandica Manja *umorna i opterećena*. Neki su primijetili da u nedjelju nije bila na misi. Znali su da za taj izostanak mora biti ozbiljan razlog. Misu ona nije propustala bez velikog razloga. Misa za nju nije bila obveza, nego nasušna potreba. Svagdanja molitva ispreplitala se s njezinim radom i prožimala ga. *Moli i radi* dva su noseća stupa njezine životne egzistencije. Otuda joj ona čvrstina i postojanost u mjenama ovoga svijeta. Nije uzmicala pred teškoćama. Uzela je Kristov jaram na sebe, učila je od njega biti krotka i ponizna srca i u svom životu osjećala je onaj mir koji svijet ne može dati. Do zadnjega časa njezina kuća bila je neslužbeno savjetovalište. Znala je dnevno sate proboraviti na telefonu, odgovarajući na pitanja ljudi u potrebni. Po svoj prilici na tom svome radnom mjestu je i umrla jer je nadena mrtva u hodniku gdje je bio i telefon. Kao što je cijelog života ostala uspravna u svom ljudskom i kršćanskem dostojeanstvu, možemo reći da je uspravna i umrla.

Manja je znala reći da je zadnji član jedne loze Frkovića koja je bila u nekim vremenima i bogata i moćna, ali koja je ispunjena i tragičnim sudbinama. I ona je u komunističkoj državi baštinila tu tragič-

M. Kovačević u uredu
Podružnice Gospic

nost. I onda kada se nakon rata mogla kretati slobodno među ljudima, nikada ta sloboda nije bila sloboda normalnog građanina. Govorila je da svojom vjerom i molitvom želi biti časni završetak te časne i ugledne gospičke obitelji. Njezina loša pozicija bila je u tome što je za uspjeh u takvom društvu trebala savladati brojne teškoće kojih su mnogi bili oslobođeni, ali je njezina prednost bila u tome što je svladavajući te teškoće stekla čvrstinu i upornost, jasnoću stavova i putova, što je vrlina koja se ne može steći u bonaci ili na valovima koji je blago ljudjaju; ta vrlina daje čovjeku snagu da se ne izgubi ni onda kada je na najvišim i opasnim valovima.

Životni optimizam nije je napuštao. U visokim godinama znala je govoriti da je u njezinom životu prisutna Božja ruka koja ju je vodila i sačuvala od mnogo većih zala koji su joj prijetili. Bila je, kako sama reče, poput proroka Danijela u lavljoj jami, ali je prošla neoštećena. Zato njezine životne krize nisu završavale bezvoljnošću i malaksalošću, nego novom kvalitetom. Nakon smrti majke i mlađe sestre doživjela je ne malu krizu. Prevladala ju je time što se još više posvetila pomaganju potrebnih. Oni su dolažili k njoj, ali i ona je išla k njima. Našla ih je u pozivima Karitasa, u novinama i u drugim medijima. Posebno joj je tu bila učiteljica Majka Terezija. Povezala se s njezinim sestrama u Zagrebu, pomagala njih i njihov rad. Imala je još jednu sličnost s Majkom Terezijom. Nije bila biološka majka, ali je njezin majčinski osjećaj bio prisutan u cijelom njezinom radu. Njezina vjera imala je i svoju misiju svijest, što je doista rijetkost na ovim prostorima.

Slušao sam i čitao kako je Manja mnogo toga napisala. A ja kažem da je ona, s obzirom na svoju sposobnost i stručnost, napisala jako malo. Mnogo pišu oni koji žive u određenom odstojanju, na distanci od ljudi u sredini u kojoj žive. Manja je bi-

la previše obuzeta problemima svoje obitelji, svojih studenata, svojih susjeda, svojih sugrađana, svoga naroda. Nije joj ostajalo mnogo slobodnog vremena za pisanje. Slično sam ovih dana govorio o **Josipu Turčinoviću**. Možda najveći hrvatski intelektualac 20. stoljeća, malo je toga napisao jer učio druge kako se to radi i stvarao im mogućnosti da se na tome istaknu.

Kada sam kao biskup došao ovamo, trebao sam bolje upoznati život ovoga kraja i naroda, više sam čitao o tome i više razgovarao s ljudima. Doznao sam mnoge pojedinosti, ali sam želio naći neku veznicu koja bi povezala sve te fragmente koje sam skupljao iz života ovoga kraja i naroda. Učinilo mi se da bi Manjin životni put, vjerno predstavljen, izrazio najbolje sliku jednog naraštaja. I danas mislim da bi u ovom kraju bilo teško naći čovjeka koji bi u sebe bolje prihvatio i integrirao njegovu prirodu i povjesnu sudbinu. Zamolio sam je da napiše svoj životopis, uvjeren da bi on ponudio, više nego kutije i police pisane građe, vjerniju sliku onoga što se ovdje događalo. To ne bi bila samo pomoć meni i mojoj generaciji, nego i svima onima koji će nastaviti ovdje živjeti jer bi upravo po toj poveznici dobili veliku pomoć da se ovdje nastavlja a ne prekida, prenosi a ne gubi, pamti a ne zaboravlja.

Manja je čak obećala da će napisati tu svoju biografiju, ali je stalno odugovlačila s izvršenjem tog obećanja i na koncu ga nije ispunila. Vjerujem da je jedan od razloga za to bio i taj što je vidjela da bi u tom svom životopisu trebala o pojedinim ljudima iz ovoga kraja reći dosta negativnoga, a ona je u svom kršćanskom obiteljskom odgoju učila da je o drugima bolje ne reći ništa, nego govoriti loše. Opisivati kronološki i realistički sve ono što je ona prošla i što je sve na tom putu doživjela, takvu vrstu govora ona nije stekla jer je kroz život mnogo toga morala prerađivati da bi bilo prihvatljivo za sredinu, zatomljivati svoje misli i osjećaje; predugo je morala skrivati svoje osjećaje pred javnosti da bi se oni mogli potpuno osloboditi i očitovati. O takvom skrivanju vlastitih osjećaja pred drugima, prijateljima i neprijateljima, jednoglasno govore svi koji žele zabilježiti svjedočanstva o progonima iz komunističkih vremena.

Za kraj iskoristit ću opet Kristove riječi. *Ako zrno pšenice umre, donosi obilat rod.* Dakako da je Isus mislio na zdravo zrno pšenice. Manja je bila to zdravo zrno i pavši na ovoj gospičkoj njivi, u brazdu

koju je ovdje duboko zaorala, i vjerujemo da je posijano zrno urodilo obilnim rodom – životom vječnim u koji je vjerovala i kojemu se nadala. Vjerujemo također da će dugo i ustrajno sijanje zrnja njezine dobrote i ljubavi donositi i dalje plodove za ovaj kraj i za ovaj narod, za ovu našu domovinu za koju se toliko molila i za koju je toliko pretrpjela. Neka je Gospodin obdari svojim mirom! Amen!»

Oproštajna besjeda Ivana Vukića, predsjednika HDPZ Podružnice Gospić

«Oproštamo se danas od naše drage profesorce Mandice Manje Frković udane Kovačević. Rođena je 11. siječnja 1929. u Gospiću. Živjela je skromno, samozatajnno. Život je nije mazio. U njenom životu i životu njene obitelji iščitava se sva tragedija hrvatske kalvare.

Partizanska vlast nakon sloboma NDH u svom krvavom plesu smrti pobila je muške članove časne loze Frković. Rijetki su se spasili bijegom ispred podivljalih partizanskih silnika. I ona, kao šesnaestogodišnjakinja spas je našla skrivajući se u velebitskim bespućima. Krišom uz pomoć vjernih i odanih Gospićana posjećivala je majku u Gospiću. Kada su partizanska divljanja malo jenjala vratila se kući. OZNA ju je uhitila i zatvorila.

Skrivala se u šumi, zatvarana i svakodnevno bila proganjana od 4. travnja 1945. do 6. lipnja 1946. godine. Nakon otpuštanja iz zatvora i prestanka svakodnevnog proganja, i dalje je bila izložena nasilju partizanske komunističke vlasti. Konfiscirali su joj imovinu, koju joj nažalost, ni naša vlast nije vratila, a u temelje Republike Hrvatske ugrađena je njena žrtva i životi njezinih najmilijih.

Čvrsta, uporna, ustrajna i uspravna časno služeći Bogu, Domu i Narodu, nije pokleknuла pred komunističkim natisnjem. Nadvladala je sve

teškoće i prepreke. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Gospiću, gdje je maturirala 1949. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je hrvatski jezik 1954. Nakon završenog studija radila je kratko u Gospiću, pa u Kutini i Čakovcu. Ljubav prema majci i Gospiću, rodnom gradu, bila je jača od mogućnosti stjecanja karijere i lagodnjeg života. Vratila se u Gospić, grad u kojem je bila obilježena kao neprijateljica komunističkog sustava. Zaposlila se na Pedagoškoj akademiji u Gospiću. Unatoč nesklonosti komunističke vlasti uspjela je 1980. doktorirati teoriju književnosti. Svojom stručnošću i marljivošću rušila je sve prepreke koje joj je nametao komunistički sustav.

Odgojila je više naraštaja pedagoških djelatnika, koji je se sa zahvalnošću sjećaju. O tom svjedoče brojna pisma puna zahvalnosti, na koja je bila posebice ponosna.

Smrću dr. Manje Frković Kovačević HDPZ Podružnica Gospić, kojoj je bila dopredsjednica, doživjela je nenadoknadiv gubitak, kao i Grad Gospić kojeg je istinski voljela.

Draga Manjo, preselili ste se u vječnost Bogu. Neka Vaši zemni ostatci počivaju u miru Božjem u tišini gospičkog groblja. Željni ste da taj mir nađu i hrvatski mučenici čije kosti su razasute diljem Lijepa naše i šire. Eto, ni ovi mučenici pobijeni i u skupne grobnice pokopani ispred našeg Gradskog groblja sv. Marije Magdalene ne nađoše svoj mir, a zato ste se zdušno molili i zalagali. Molimo Boga da se rodi novi naraštaj Hrvata koji ne će biti bešutni kao ovi na vlasti.

Molili ste Boga da Vas što prije uzme k sebi. Svevišnji je uslišio Vašu molitvu. Neka Vam je, sestro po robijaškom križu, laka tvrda hrvatska lička gruda, koju ste neizmjerno voljeli. Počivajte u miru Božjem!»•

U SPOMEN

MATO ĆURIĆ

umro 8. veljače 2011. u 65. godini života.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

JURAJ KVENIĆ

rođen 19. lipnja 1932. – umro 5. veljače 2011.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Rijeka

U SPOMEN

STJEPAN RAŠIĆ

rođen 18. listopada 1921. – umro u veljači 2011.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MATE SVETIĆ

1924. – 2011.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

IVAN VRTODUŠIĆ

rođen 9. ožujka 1930. – umro 12. ožujka 2011.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Rijeka

U SPOMEN

PETAR LILIĆ

rođen 18. 6. 1930. u Ražancu, umro 2. ožujka 2011.

Presudom Kotarskog suda Zadar osuđen 1954. na godinu i tri mjeseca zatvora po čl. 303. Krivičnog zakona. Kaznu izdržao u KPD Lepoglava.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zadar

IN DIESER AUSGABE

Mehrere Artikel in dieser Ausgabe beschäftigen sich mit der Volkszählung, die in Kroatien gerade läuft. Die veröffentlichten Dokumente auf dem Umschlag zeugen von dem vergeblichen Versuch des Präsidenten des kroatischen Verbandes politischer Häftlinge, **Alfred Obranić**, die Behörden dazu zu ermutigen, mit der Volkszählung auch die Opfer des Zweiten Weltkrieges und Nachkriegszeit zu erfassen. In Kroatien wurde jedoch eine solche Liste, auf eine wissenschaftlich umstritten Weise, nicht durchgeführt, stattdessen seit Jahrzehnten konfrontiert man das kroatische Volk mit den Beschuldigungen wegen "Völkermord", die sich auf monströsem, imaginärem Verbrechen basieren. Nachdem wir in früheren Ausgaben die Studie von **Kazimir Katalinić**, die sich mit diesem Thema befasst, veröffentlicht hatten, veröffentlichen wir in dieser Ausgabe einen Rückblick von Redaktionsmitglied **Vladimir Mrkoci**.

Die aktuelle Volkszählung hat, aber auch andere Dimensionen. **Vlado Jurcan** polemisiert mit Anstrengungen einiger politischer Kreise in der kroatischen Provinz Istrien, die auf Grund heimische, regionale Identität versuchen eine Art „istriane Nation“ zu erklären.“ Es ist bezeichnend, dass diese Idee von nicht-kroatischen Kreisen, vor allem kommunistischen und jugoslawischen Herkunft, Unterstützung findet, während zum Beispiel die istrischen Italiener ganz natürlich, an ihrer nationalen Identität festhalten. Auf der anderen Seite lenkt der Chefredakteur **Tomislav Jonjić** Aufmerksam-

keit auf den offenen Brief, den vor kurzem Vertreter der Kroaten in der Vojvodina, die heute Teil der Republik Serbien ist, an hohe Regierungsbeamte gerichtet haben. Trotz der proklamierten Politik der Zusammenarbeit mit Kroatien, unternehmen serbischen Behörden alles, um die Kroaten in der Vojvodina von dem Erklären als Kroaten abhalten. Durch Kombination von Druck, Gewalt und Bestechung, versucht Serbien, eine besondere Nationalität "Bunjevci", „„bunjevci“ Sprache, etc. zu schaffen. Da die kroatischen politischen Establishments den Zugang zur Europäischen Union um jeden Preis wollen, zeigt, das offizielle Zagreb, dass es bereit ist auch diese Opfer zu bringen und über die Lage der Kroaten in Serbien wird in der Öffentlichkeit nicht gesprochen.

*

Seine Erinnerungen an die Tage der Verfolgung und Inhaftierung in dieser Ausgabe veröffentlichten **Stjepan Dolečec** und **Dinko Jonjić** und wir veröffentlichen mehrere Rezension und Bewertungen der Bücher die über das Schicksal der Kroaten im kommunistischen Jugoslawien berichten.

In einer Reihe von Memoirentexten hervorhebt sich der von Ordensschwester **Veronika Popić**, die über katholischen Ordensschwester **Žarka Ivasić** schreibt. Obwohl sie während des Zweiten Weltkriegs in einem Krankenhaus gearbeitet und alle Kranken und Verwundeten gleich behandelt hat, wurde sie nach dem Kriege von der jugoslawischen kommunistischen Behörden zum Tode verurteilt und in Go-

spić hingerichtet. Sie ist eines der etwa sechshundert kirchlichen Personen, die von jugoslawischen Kommunisten während des Krieges und unmittelbar danach getötet wurden. Dieser Zahl sollte man, mehrere hundert Priester, Nonnen und Seminaristen hinzufügen die zu hohen Gefängnisstrafen verurteilt sind und noch größere Zahl derer, die gezwungen waren Kroatien zu verlassen und Zuflucht im Exil zu finden. Von allen Völker die nach 1945. unter die "Befreiung" fielen sind die Kroaten, nach der Zahl der getöteten und inhaftierten kirchlichen Menschen, das proportional am meisten gelittenes Volk.

*

Dieses Heft ist voll von polemischen Texten. Der Gründer eines der illegalen kroatischen Jugendgruppe aus der zweiten Hälfte der fünfziger Jahre des zwanzigsten Jahrhunderts, **Radoslav Marić**, schreibt über die Entstehung der Organisation TIHO (geheime Organisation kroatischen Intelligenz), während **Ivan Gabelica** polemisch auf die These von **Dr. Juraj Batelja**, hinsichtlich der Beziehung des Zagreber Erzbischof, seligen **Dr. Alojzije Stepinac** zum Unabhängigen Staat Kroatien (1941-1945), Stellung nimmt. Gabelica ist der Auffassung, dass Batelja, sonst Postulator der Cause des seligen Stepinac, die Stepinac's Verteidigung der Rechte des kroatischen Volkes an den damaligen kroatischen Staat - und einen anderen gab es nicht - und das es für sein hält und für ihn opfert, durch selektiven Zugriff auf Dokumente versucht zu leugnen. •

Stojdraga (Žumberak, Zagreb Umgebung)

IN THIS ISSUE

Several texts in this issue deal with the census which is undergoing in Croatia. The documents shown on the cover witness the futile attempt of **Alfred Obranić**, president of the Croatian Association of Political Prisoners, to convince the authorities that the census should cover also the victims of the World War II and the post-war period. Namely, there has not been such census carried out in Croatia in a scientifically reliable way; and for decades, the Croatian nation has been accused of being “genocidal”, which is based on monstrous, made up crimes. Following the study in the previous issues made by **Kazimir Katalinić**, which dealt with the subject matter, we are publishing in this issue a text by **Vladimir Mrkoci**, an editorial board member.

The current census has, however, another dimension. **Vlado Jurcan** contests the attempts of some political circles in Croatia’s province of Istria to proclaim and set up an “Istrian nation”, based on county and regional identity. Characteristically, the idea is supported by non-Croat circles, mainly of Yugoslav and communist provenance, while Istrian Italians, for instance, stick firmly to their national identity, quite naturally. On the other hand, editor-in-chief **Tomislav Jonjić** points to the open letter that has been recently sent to high state officials by representatives of Croats in Vojvodina, which is today a part of Republic of Serbia. Despite the proclaimed policy of cooperation with Croatia, Serbia’s authorities use all means possible to discourage Croats in Vojvodina to declare themselves Croats. With a combination of pressure, violence and bribing Serbia is trying to create a special “Bunjevac” nationality, the “Bunjevac” language, etc. As Croatia’s political structures want accession to the European Union at any cost, Zagreb is showing that it is willing to sacrifice this as well, so that the position of Croats in Serbia is not even mentioned publicly.

*

This issue contains the memories of the days of persecution and imprisonment of **Stjepan Dolenc** and **Dinko Jonjić**, and

we also publish several reviews of books which deal with the suffering of Croats in the Communist Yugoslavia.

Among the memoirs are those of s. **Veronika Popić**, who writes about nun **Žarka Ivasić**. Although she was working in a hospital during the World War II,

she was killed and imprisoned clerical persons.

*

This issue contains plenty of polemic texts. The founder of one of the illegal Croat youth groups from the second half of 1950’s, **Radoslav Marić**, writes about

Trogir

equally nursing all the ill and the wounded, Yugoslav communist authorities sentenced her to death after the war and executed her in Gospic. She was one of about six hundred church persons killed by Yugoslav communists during and after the war. There were also several hundred priests, monks, nuns and theologians, who were sentenced to long imprisonment, and even more of those who were forced to leave Croatia and take refuge in emigration. Croats were the nation that suffered most among the nations that were “liberated” in 1945, considering the num-

the beginnings of the *TIHO* organisation (Secret Organisation of Croatian Intelligence); and **Ivan Gabelica** contests the theses of **Dr. Juraj Batelja** about the attitude of the Archbishop of Zagreb, beatus **Dr. Alojzije Stepinac** towards the Independent State of Croatia (1941-1945). Gabelica believes that Batelja, the postulator of the plea for the beatification of Stepinac, by taking a selective approach to documents, is trying to deny Stepinac’s defence of the right of the Croat nation to consider the then Croatian state – the only one then had at the time – to be their own and to make sacrifices for it. •

HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA

HDPZ-ZAGREB• VOJNOVIĆEVA 15 • HR-10000 ZAGREB

**VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Gđa Jadranka Kosor, predsjednica
Trg sv. Marka 2
10000 Z A G R E B**

Zagreb, 05. 07. 2010.

Predmet: Zakon o popisu stanovništva 2011.godine

Poštovana gospođo Kosor,

pošto se sljedeće godine u našoj domovini provodi popis stanovništva, pretpostavljamo da će još ove godine biti donesen zakon temeljem kojega će se popis provoditi. Molimo da se kod pripreme zakona ne zaboravi - kao što je to bilo u prethodna dva popisa - na žrtve II. svjetskog rata i porača, i to one koji su prilikom popisa žrtava u bivšoj Jugoslaviji bili prešućivane odnosno nije ih se smatralo žrtvama.

Naime, u komunističkoj Jugoslaviji napravljena su dva popisa žrtava Drugoga svjetskog rata, prvi 1950. godine kada je „Uputstva“ za popis dao SUBNOR u kojima među inim stoji: „Žrtvama rata treba smatrati svakog građanina Jugoslavije, koji je za vrijeme trajanja II svjetskog rata, tj. od 6. travnja do 10. svibnja 1945 godine, izgubio život uslijed ratnih uzroka i okolnosti bilo u našoj zemlji ili izvan nje, ukoliko nije bio na strani okupatora ili domaćih izdajica. Svi oni koji su u toku Narodnooslobodilačke borbe izgubili život na strani okupatora ili domaćih izdajica bilo na koji način (kao borci, pomagači, simpatizeri), ne smatraju se žrtvama rata.“ Dakle, tisuće hrvatskih građana koji su izgubili život kao borci Hrvatskih oružanih snaga, civili stradali u naseljima koja su partizani označili kao neprijateljska, zarobljenici i civili na Križnim putovima i logorima u vrijeme porača te tisuće osuđenika koji su likvidirani 1945. godine po brzom postupku vojnih sudova, nisu smatrani žrtvama rata.

Drugi popis proveden je 1964. godine odlukom SIV-a, u organizaciji Saveznog zavoda za statistiku, a definicija žrtava ostala je ista kao i kod popisa 1950. godine, što će reći da je i tim popisom iz političkih razloga prešućeno više od 50% žrtava Drugoga svjetskog rata i porača.

Gospođo predsjednica, poznato Vam je da je hrvatski narod pretrpio strašna stradanja u tom razdoblju, i da se to nije dogodilo bili bismo danas osjetno mnogoljudnija nacija u Europi, pošto su žrtve bili ljudi u reproduktivnom životnom razdoblju. Mi potpisnici držimo da je sljedeći popis stanovništva posljednja prilika, kako bi se dobio popis žrtava koje su 65 godina bile prešućivane, jer za onaj drugi popis 2021. godine, ne će više biti na životu generacije koje se sjećaju svojih predaka nestalih u vihoru Drugoga svjetskog rata i porača. Mnoge obitelji su se nakon rata potpuno ugasile i za njihove stradale nema više tko upisivati podatke, no bolje je skupiti barem djelomične ali istinite podatke, nego služiti se krivotvorinama iz vremena bivše Jugoslavije.

Prema našem prijedlogu, u popisnom listu treba predvidjeti rubriku, gdje bi svatko tko je izgubio djeda ili baku, oca ili majku, brata ili sestru, rođaka ili znanca imao prilike upisati podatke o žrtvi Drugoga svjetskog rata i porača. Da nisu postali žrtve, bili bi danas zajedno sa svojim potomcima građani naše domovine Republike Hrvatske.

Stoga mislimo, da je obveza Republike Hrvatske ustanoviti popis stradalih koji su 65 godina bili ignorirani i prešućivani, te ujedno ispraviti propusti prijašnjih popisa.

Ovoj inicijativi Hrvatskog društva političkih zatvorenika pridružili su se u bezrezervnoj podršci mnogi građani i udruge kako u zemlji tako i u inozemstvu.

S poštovanjem,

Alfred Obranić, predsjednik

HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA

HDPZ-ZAGREB•VOJNOVIĆEVA 15 • HR-10000 ZAGREB

DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU
Dr. Ivan Kovač, ravnatelj

10000 Z A G R E B

Zagreb, 02. 08. 2010.

Poštovani gospodine Kovač,

iz Vašeg pisma od 21. srpnja 2010. proizlazi, da se u našoj domovini Hrvatskoj nikada ne će saznati broj žrtva Drugog svjetskog rata i porača. Za sva vremena ostat će upisani samo stradali za koje je bivši komunistički režim odredio da ih se smatra žrtvama. A gotovo da nema hrvatske obitelji koja nije izgubila barem jednog člana u tom strašnom razdoblju, ali izgleda da će dovijeka ostati prešućene žrtve. U Jugoslaviji ih nisu smatrati žrtvama već narodnim neprijateljima, a u neovisnoj Hrvatskoj ne mogu na svjetlo dana, pošto se ne uklapaju u standarde europskih uredbi, odnosno da bi mogli nešto o njima saznati, vlast bi trebala donijeti posebni zakon i kao što navodite „prirediti sve druge potrebne metodološke materijale za njihovu realizaciju“. Za takvo nešto očito nema političke volje, pošto glavnim polugama vlasti upravljaju potomci onih koji su počinili zločin i koji su čitavo vrijeme pazili da žrtve ostanu neotkrivene i postupno zaboravljene.

Zbog poodmakle životne dobi naših članova, naša udruga nema potencijala, kako bi se izborila za povijesnu istinu o stradanju hrvatskog naroda.

Pošto već dvadeset godina izdajemo redovito naš mjesecnik „Politički zatvorenik“ u kojem su prikupljena svjedočanstva o stradanju Hrvata u totalitarnom komunističkom sustavu, smatramo to našim kapitalnim djelom. Građa skupljena u tom razdoblju svakako su dragocjeni podaci za znanstvena istraživanja u nekom budućem vremenu, kad bude političke volje. Nažalost, odlaskom živih svjedoka s ovoga svijeta neke stvari ne će se nikada saznati.

Žao mi je, da nema mogućnosti uvrstiti problem žrtva rata i porača u popis stanovništva, ali Vas uvjeravam da istinskoj hrvatskoj Vladi to ne bi trebao biti problem.

Šaljem Vam posljednji broj našeg mjeseca, kako bi se upoznali s našim preokupacijama.

S poštovanjem,

Predsjednik:
Alfred Obranić